

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Kiadja:
a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

A szerkesztőség tagjai:

BOGNÁR DEZSŐ, DOMONKOS OTTO, FARKAS IMRE, GOLLNHOFER SÁNDOR, HÁRS
JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN,
KÖRNYEI ATTILA, NYESŐ IMRE

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története
(1864–1946)

Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946)

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története
(1864–1946) / I. Bevezetés

I. Bevezetés

1. A Soproni Városszépítő Egyesület fennállása hatvanadik évfordulóján, 1929-ben megjelent évkönyv ismerteti az egyesület történetét, az első ötven évét dr. Csatkai Endre, a következő tízét pedig dr. Heimler Károly tollából.

Ha ilyen illusztris elődök nyomán e munkában újból megkísérlem az egyesület történetének megírását és eközben javarészt általuk is megírt tényeket, eseményeket sorakoztatok fel, felvetődik a kérdés: mi szükség van erre? Miért hiszem én, aki érettebb fővel csak az 1929 utáni eseményeknek voltam tanúja, hogy Csatkai Endrénél és Heimler Károlynál jobban tudom megrajzolni a Sopron életében olyan jelentős egyesületet.

Az újbóli megírást főképpen az indokolja, hogy Csatkai Endre, noha ismerte a város életét irányító és szépítését gátló tényezőket, személyeket, nem írhatott róluk olyan nyíltan, ahogyan a valóság feltárása érdekében szükséges lett volna és ahogyan ma lehetséges. Csatkai Endre a mai Szabadság körút elődje, a

„lövérékbe vezető út”¹⁽¹⁾ keletkezéséről írva csak célozhatott arra, hogy azt „maradiság és önző egyéni érdek” gáncsolta el. Ma nyíltan beszélhetünk arról, hogy az út megvalósulását telekspekulációs érdekek összeütközése gátolta és hogy a városparlamentben egymás ellen ágáló szónokok „városérdekű” érvei mögött név szerint melyik érdekelt egyéni érdeke bújjik meg. A tapintatos Csatkai Endre még élő kortársakról írt és senkit sem akart megbántani még jogos kritikával sem.

Heimler Károlynak az egyesület hatodik évtizedéről szóló beszámolója szándékoltan nem több tények és események felsorolásánál. Heimler a saját működéséről ír és ezért kerül mindent, ami a dicsekvés leghalványabb szándékára utalhatna. Ezért hallgat arról is, hogy az egyesületben végzett munkájáért személy szerint országos elismerést kapott. „Ne pellengérezzen ki, még jó értelemben sem”,²⁽²⁾ kéri az interjúvoló újságíró, s talán ezért nincs még emléktáblája sem éppen neki, aki annyi kulturális értéket mentett meg a feledéstől.

A városszépítés szándéka nem csupán a XIX. és XX. század, hanem a korábbi idők sopronijában is élt. A városszépítés története Sopronban nem csak a Városszépítő Egyesület története. Előtte, vele egyidőben működött a „Szépítő bizottmány”, a „Verschönerungs Commission”, a „Club zur Hebung des Fremdenverkehrs”, a Dunántúli Turista Egyesület, a „Löverbizottság”, a Parkkomisszió. Mindezekben a soproni ember áldozatkészsége és városszeretete nyilatkozott meg, ezért tartoznak ezek is a városszépítés történetéhez.

2. A városszépítés szándékának első jelei a város tisztaságával való törődésben nyilvánulnak meg. Régi számadások tanúsítják, hogy már 1404-ben hordatták a szemetet a Platzról (ma Fő tér),³⁽³⁾ sarabolatták ott a sarat.⁴⁽⁴⁾ 1427-től tisztították a városkapu előtti teret,⁵⁽⁵⁾ 1523-tól büntették azt, aki az ürüléket a háza elé öntötte.⁶⁽⁶⁾ (De tilos volt a szemetet az Ikva medrébe vagy a várárokbá hányni.)⁷⁽⁷⁾ Már 1438-ban ledeszkáztatta a város az Előkapu előtti részt,⁸⁽⁸⁾ 1529-ben pedig egyes utcákat olymódon köveztettek ki, hogy a háztulajdonos köteles a kövezőmestert fizetni, amikor az a háza előtt dolgozik.⁹⁽⁹⁾ Mindez három évvel Mohács után, amikor nemcsak az országban, hanem a város falai alatt is száguldoznak a törökök.

Gyakran emlegetnek egy XVI. század elején történt esetet, mint a soproni városszépítés első nyomát. 1525. április 21-én ugyanis II. Lajos király megtiltotta a soproni polgároknak, hogy Móricz Pál kalmár házának megvételeivel és lebontásával a Fő teret megnagyobbítsák,¹⁰⁽¹⁰⁾ mert a tér elég tágas és a ház lebontásával csak veszítene szépségéből. A királyi tilalom igazi oka, hogy a házat vicetricesimatorának, helyettes harmincadosának akarta megszerezni. Ír a király Móricz Pálnak is, neki egyenesen megtiltja, hogy házat Boltos Mátyás viceharmincadoson kívül bárki másnak eladja. Boltos érdekében még Mária királyné is eljár a tanácsnál¹¹⁽¹¹⁾, ami még nyilvánvalóbbá teszi, hogy a város szépségéért való aggodás csak ürügy volt.

A városszépítés máig élő formája a fásítás, a fák védelme. Első nyomai már 1697-ben felfedezhetők, amikor a tanács az útmenti fák és ültetvények rongálóinak szigorú felelősségre vonásáról intézkedett, sőt a gyümölcsfák védelmére „als welche unserer Stadt Zierde, sowohl als jedes Possessoris Nutzen und Frommen seyn”, négy csőszet állított be. E rendelkezésekkel Sopron városa vagy száz évvel megelőzte II. József fásítási rendeletét.¹²⁽¹²⁾

A XVIII. század elején működött Dobner Nándor polgármesternek sok mindent a szemére vetnek, többek között azt is, hogy az ostromló kurucok előtt nem engedte megnyitni a város kapuit, de bizonyos, hogy a város fásítása szívügye volt. Működése alatt, 1701. február 23-án kezdték beültetni a belvárost körülvevő várárok partját hársfákkal. Nagyon vigyáztak rájuk, rongálója, ha polgár volt, tizenkét császári aranyat fizetett, a nem polgár negyven botot kapott. Ennek ellenére hamarosan 145 elpusztult fát kellett pótolni,

hiába osztatott ki a város katonai parancsnoka hatvanöt botot a farongáló katonák között. Bár már a város alatt gyülekeztek a kuruc csapatok és minden jel az ostrom közeli megindulását jelezte, 1705. november 28-án a város kertészei még ötven hársfát ültettek el s megnyesték a régieket. Dobner Nándornak volt ezen kívül is városszépítő intézkedése: ő távolíttatta el a Fő térről a kótert és hozatta a tanáccsal a határozatot, amely szerint a külső utakat is fásítani kell¹³⁽¹³⁾.

33. Egy várost nem csupán polgárainak igyekezete, hanem híre is szépít, ami kölcsönhatás, mert a hírnév kötelez és ösztönöz. Sopron nem panaszkodhat, mindig jó híre volt. Az arab Idrisi már 1153-ban tud olasz kereskedők révén arról, hogy Sopronnak „magas házai és szép nevezetességei vannak”¹⁴⁽¹⁴⁾. Ismerjük Caesare Valentini ferrarai követ dicséretét „Sopron kicsiny, de szép város”¹⁵⁽¹⁵⁾. Tudnak a város természeti szépségeiről szerte az országban is. Nádasdy Tamás nádor állapotos feleségét, Kanizsai Orsolyát háziorvosa Ákosházi Sárkány Antal soproni kertjébe küldi, hogy a „gyönyörű erdős vidék jó levegőjét élvezze”¹⁶⁽¹⁶⁾. A Thaly Kálmán gyűjtötte kuruc nóták szövegéből tudjuk, hogy a város körül lobogó tábornöveknél dalolható talpasok éneke is arról a „kincses Sopron kincses városáról” szólt, amely támadásuk ellenére „szabadságában megmaradt”¹⁷⁽¹⁷⁾.

Az 1803-ban kiadott „Beyträge zur Topographie des Königreichs Ungarn” című munkájában a Szepességből Sopronba származott tanító, Bredeczky Sámuel ír szinte költői szárnyalású leírást a „gyönyörű tájról, amely idillikus álmvilágnak szende jellegét viseli”.¹⁸⁽¹⁸⁾ 1815-ben a költő-püspök Kis János nevezi Sopron tájékát „kalásszal és szőlővel nevető hesperi kertnek.”¹⁹⁽¹⁹⁾ 1827-ben vallja Vay Miklós, hogy Sopron, Pest, Buda és Pozsony a „legszebb városa hazánknak”.²⁰⁽²⁰⁾ 1829-ben Krickel József rajong írásában a „wirklich reizende Gegend”-ről, a valóban elragadó környékről.²¹⁽²¹⁾ 1837-ben a „Kémlő” című lap állapítja meg Sopronról, hogy a város „hat év óta feltűnően csinosul”.²²⁽²²⁾ Ugyancsak 1837-ben egy angol utazó hirdeti, hogy a „természet szétszórta gazdagságát Sopron körül” és „Sopron viruló város a föld legelbájozóbb vidékével”.²³⁽²³⁾ (Fényes Eleknek az 1836–40-es években kiadott „Magyar Országok és hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben” című munkája sem marad a tudományos megállapításoknál, a város környékét „gyönyörűnek” találja, a kilátást pedig „elragadónak”).²⁴⁽²⁴⁾ Hasonlóképpen az „elragadó”, „kellemes” és „kies” táj, kilátás bukkan fel egyre-másra az irodalommal kacérkodó Slachta Etelka naplójában és írásaiban. Egy Schiller Lajos nevű huszárcapitány 1847-ben a soproni várostoronyról azt állította, hogy az „Magyarország legszebb tornya”.²⁵⁽²⁵⁾

4. Drinóczy György csornai premontrei kanonok „Böngészés Sopron megye ismeretéhez”²⁶⁽²⁶⁾ című és nagyjából helytálló adatokat, megállapításokat közlő munkájában azt írja: „1814-ben megkezdődött a város kiszépítése”. Drinóczynak igaza van, noha már vannak korábban is városszépítési akciók, de ezek többnyire csak alkalmi felbuzdulások. Ilyen az, amikor 1800-ban József nádor a feleségével 4 hosszabb tartózkodásra Sopronba érkezett és szállásul a mai Petőfi téren gróf Pejachevich Ferenc Károly két házát (ma: Petőfi Sándor tér 6., 7. szám) vették igénybe, valósággal „új köntösbe öltözött a város”. Elrendelték a főútvonalak és a nádor szállásához vezető utcák kivilágítását, a szállás előtt pedig vártát építettek, a Brückel-torony mellett az egykori Kaszinó helyén állott mészárszéket és jégvermet lebontották.²⁷⁽²⁷⁾

Az 1814. március 16-i tanácsülésen megállapították, hogy a város kivilágítása, az utcák tisztántartása hozzátartozik az egészséghez, a személy és tulajdon védelméhez, végső soron a város szépítéséhez. Megvalósításához intézmények és vezetők szükségesek. Ennek érdekében bizottságot hívtak életre. A szükséges pénzügyi fedezetül a szeszregálét, egy létesítendő kávéház jövedelmét, a belvárosi szemétkihordás bérleti díját és a polgárok hozzájárulását jelölték ki. Bár a tanácsjegyzőkönyvben kifejezetten városszépítési szempontok nincsenek említve, de igen valószínű, hogy ebből fejlődött ki Wagner

(Vághy) Ferenc javaslatára a „Szépitő Bizottmány”, a „Verschörunkskommission”, amely a város szerveként évtizedeken át működött, 1874. április 8-a óta pedig „Díszkertészeti bizottmány”-ként szerepelt. Első elnöke Flandorffer Ignác volt²⁸⁽²⁸⁾ és 1886-tól kezdve a Városszépitő Egyesület létesítményeinek fenntartásával gondozásával foglalkozott. E hivatalos városszépitési intézménytől megkülönböztetésül a később létesült egyesületet „Privat Verschönerungs Verein”-nek, „Magán Szépitési Bizottmány”-nak is nevezték. Az elnevezés még a század kilencvenes éveiben is fel-felbukkan, a „Sopron” című lap például 1899. március 9-én beszámolót közöl a „Soproni Magán Szépitő Egylet” közgyűléséről.

A „Szépitő Bizottmány” intézte a Sétatér, az úgynevezett *Promenad* (ma: Széchenyi tér) létesítését. Itt először 1827-ben a Domonkos templom előtti tavat „rövidítették meg” ötven lépéssel, majd 1845-ben teljesen be is temették. A területet szomorúfüzűekkel és piramis alakú nyárfákkal ültették be. (A fásításhoz gróf Széchenyi István is hozzájárult huszonöt nyárfával és ugyanannyi szomorúfüzűvel). A tér egyik részén abban az időben még meglévő emelvényen hetenként háromszor zene játszott és Slachta Etelka naplóiból tudjuk, hogy a térenéken a város „előkelő közönsége”, nem ritkán az éppen itt tartózkodó valamelyik főherceg is megjelent, szóval a „bonton”-hoz tartozott, társaságbéli embernek itt „magát megmutatni”.

Még ugyancsak 1814-ben megkezdték a Promenád kikövezését az úgynevezett *chaussée*-én.²⁹⁽²⁹⁾ Rendezték az Ógabona térnek az Újteleki és Hátulsó utcák közötti részét, amely 1732 óta valóságos törmelékhalom volt, mert az evangélikus templom építéskor lerombolt várfalak köveit mind ide hordták. Kiegyenlítették az utca szintjét, hasonlóképpen a *Wirtshausgasse*³⁰⁽³⁰⁾ területét is. Átépitették az Ikva hídját is, mert azon addig magas íve miatt a terhes szekerek nem közlekedhettek. Wagner (Vághy) Ferenc rakatta ki 1830-ban a Várkerületnek (ma: Lenin körút) a Müller Paulin (ma: Hátsókapu) utcától az Előkapuig terjedő részét faragott kockakövekkel, az ilyen fajta kövezéssel akkoriban csak a nagyvárosok dicsekedhettek.

5Már az 1814. március 16-i tanácsülésen (amikor Drinóczy szerint megindult a város „kiszépitése”) látták a város vezetői, hogy ehhez a munkához nem csupán megfelelő intézmények, hanem rátermett vezetők is szükségesek. A századok folyamán mindig volt Sopronnak olyan fia, aki városa szépitése érdekében nem sajnált munkát és fáradságot. A város szépitésén munkálkodott Lackner Kristóf polgármester, amikor kertet létesített az 1897-ben róla elnevezett utcában, de Dobner Nándor is, aki a vár árokpártját zöld gyűrűvel övezte.

A XIX. század gazdag volt városszépitő soproniakban. A század elején működött Wagner (Vághy) Ferenc polgármester, a század derekán Braun Nándor szappangyáros, majd dr. Nelky József és dr. Hajnal Endre törekedtek a Városszépitő Egyesületnél jóval korábban létrejött Löwerkommissio, Löverbizottság³¹⁽³¹⁾ (tevékenységéről már 1862-ből van adatunk) segítségével a város környékét szépiteni. Velük nagyjából egyidőben működött Flandorffer Ignác, a Városszépitő Egyesület életrehívója s első elnöke, őt követte dr. Printz Ferenc városi tanácsnok, aki elnöki székét dr. Heimler Károlynak adta át. Ők hárman álltak az egyesület élén az 1864–1946 közötti években.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépitő Egyesület története (1864–1946) / II. A kezdet évei

II. A kezdet évei

5. A nyolcvankétéves időszak történetét két korszak jellemzi. Az elsőben, amely a kezdettől 1914-ig tartott, az egyesület az évszázadokon át hagyományossá vált módokon szépitette a várost, fásította a kopár

utcákat, parkokat létesített, másrészt a város kényelmét próbálta a természetbe átplántálni, utakat, kilátókat, padokat, pihenőket létesített a város körüli erdőkben.

A második korszakban (1914–1946), amely Heimler Károly elnöki működésével kezdődik, az egyesület tágabban értelmezi feladatát, nem csupán a város és környékének szépítését, hanem a benne élő ember életének javítását, segítségét: szebbé tételét is feladatául tűzi.

Mindkét korszakban sok az akadály, a gátló tényező. Az elsőben az 1873. évi pénzügyi válság és egy csomó soproni bank bukása, majd 1901-ben az Építőbank csődje. A másodikban két háború, az 1929. évi világgazdasági válság, ezt megelőzően, 1921-ben az élettereit is fenyegető változás, a megye nyugati részének elcsatolása bénítja meg a város gazdasági életét. A soproni ember törhetetlen városszeretetét mutatja, hogy az egyesület mindezek ellenére is tudott eredményeket felmutatni.

6. Flandorffer Ignác (arcképe: SSz. 1973, 355) jelleme, tehetsége, emberi tulajdonságai alapján kétségkívül kiemelkedett polgártársai közül, érdemeit nem ok nélkül hirdette a róla elnevezett utca. (A felszabadulás után az utcát átkeresztelték; ma: Tánicsics utca.) Napjainkban csupán a Gázmű épületén lévő tábla (SSz. 1981, 5, 7) hirdeti munkásságát, a Bécsi dombra tervezett emlékgloriettjét Heimler Károly már nem tudta megvalósítani.

A Flandorffer család ausztriai származású. A nagyapa, Ferenc Ferdinánd „Oberamtmann und Bezirkskommissar” volt Stájerországban. Bécsben született fia, Ignác Kajetán 1815-ben telepedett le Sopronban és a Kisvárkerületen (ma: Lenin körút) nyitotta meg a „Mór”-hoz címzett fűszerkereskedését. Az újdonsült soproni polgárnak 1816-ban születik Ignác nevű fia, aki eleinte apja fűszerboltjában dolgozott, majd mint kereskedősegéd bejárta Európa jelentős részét, főleg Németországot, Ausztriát, sokáig tartózkodott Triesztben és Szicíliában. 1837-ben, atyja halála miatt haza kellett térnie. Átvette az apai üzletet és azt alig egy évtized alatt jelentősen fejlesztette. Apja 1828-ban még csupán nyolc alkalmazottal dolgozott,³²⁽³²⁾ az 1848. évi összeírás szerint³³⁽³³⁾ a város két nagykereskedése közül már a fiatal Flandorffer Ignácé a nagyobbik, Lenk Samunak csak tizenhét alkalmazottja van, neki huszonhárom. És nem csupán fűszerrel kereskedik, folytatja apja szállítási vállalkozását, majd áttér a borkereskedésre. Kitűnő üzleti érzékének köszönhető, hogy a soproni bor nemcsak a kontinensen, hanem Angliában, sőt Amerikában is piacra talált.³⁴⁽³⁴⁾ A XIX. század második felében alig van Sopronban gazdasági intézmény, vállalkozás, amelyben nem működött közre vagy azt anyagilag nem segítette.

1842-ben részt vett a Soproni Takarékpénztár létrehozásában. Noha a felkért gróf Széchenyi István az alapításban nem működött közre, a kezdeményezés iránti bizalma jeléül kétezer forint alaptőkét jegyzett. A nagy magyar bizalma jogosnak bizonyult, a Takarékpénztár Flandorffer vezetésével (1858-ig alelnöke, attól kezdve igazgatója) szolid, biztos, jól vezetett vállalkozássá fejlődött, amely zökkenő nélkül állta ki az 1873. és 1901. évek súlyos megrázkódtatásait, amelyekbe pedig vagy féltucat soproni pénzintézet belebukott.

A szabadságharc idején polgármesterré akarják megválasztani, de elhárítja magától a megtiszteltetést, noha közéleti munkásságát változatlanul folytatja. 1856-ban részt vesz a balfi szénterület kiaknázására indult mozgalomban, támogatásával épül az orsolyiták, majd később az Irgalmas Nővérek zárdája, 1866-ban üzleti éleslátásának köszönhető, hogy a Gázgyár nem idegen, hanem helyi tőkével valósul meg. 1872-ben ott van a Szegényápolda, 1885-ben az új kórház építésénél. 1879-től ő a Városi Szegényház Bizottság elnöke, az 1880-ban létrejövő Népkonyha az ő áldozatkészségéből kap helyet a Várkerület egyik házában.³⁵⁽³⁵⁾

Negyvenhat esztendőn át elnöke a Zeneegyesületnek, 1870-ben a Kereskedők Betegségélyező és Biztosító Társulata választja meg elnökéül. Elnöksége ideje alatt a társulat legvirágzóbb és -eredményesebb korszakát éli. Kereskedőtársai iránti szolidaritását jelzi, hogy végrendeletében a társulatra jelentős összeget hagyományoz.

Közérdekű működése jutalmául I. Ferenc József az osztrák lovagi rangot adó Vaskoronarenddel tüntette ki, az egyházi intézményekben folytatott tevékenységét a pápai Szent Gergely Rend lovagi címével ismerték el, Ruszt városa – a megyei borok értékesítése terén kifejtett eredményes tevékenysége elismeréséül – díszpolgárává választotta. 1882-ben magyar nemességet kapott, „kómáli” előnévvel.

Okosságát, előrelátását, de szerénységét is jelzi, hogy a polgármesteri tisztséget elhárítja magától. Hogy a Zeneegylet elnökségének elvállalásában a zene igaz szeretete vezette, azt Slachta Etelka egyik naplófeljegyzése alapján³⁶⁽³⁶⁾ bízvást feltehetjük róla: „Resink (Etelkáké cselédleánya) mondá, hogy Flandorffer még egy urral soká hallgatózott az ablak alatt s a lármázó gyerekeket mindig csendre inté. Így tehát nem csak magamat hozták ámulatba rouladeim (énekfutaim)”.

Jelentős szerepet játszott; a várospolitikában, több bizottság tagja, felszólalásaiban széles látóköre és valósággal „városatyai” gondosság nyilvánul meg, mint amikor a közgyűlésen az árvák fontos vagyoni jogi iratainak megőrzésére vasszekrény beszerzését és a pótolhatatlan kultúrértékű levéltári anyag megóvására azt követeli, hogy a levéltár helyiségeiben ne dohányozzanak és a lámpagyújtás elkerülésére csak nappal dolgozzanak.³⁷⁽³⁷⁾

Politikai szempontból az udvar számára kétségkívül teljesen megbízható, különben I. Ferenc József 1884. évi soproni látogatásakor nem „kegyeskedett” volna borpincéjét megszemlélni, ami nagy kitüntetésnek számított. A kiegyezés után a Deák-párt tagja, 1874-ben ő alapította meg Sopronban Tisza Kálmán szabadelvű pártját, de mindvégig őszinte tisztelője Kossuth Lajosnak. 1878. szeptember 21-én írja Ihász Dániel, Kossuth társa a száműzetésben dr. Caesar Gyula soproni orvosnak, hogy „Sopronból valami Flandorffer borkereskedő ágense” látogatott el hozzájuk Barracona di Collegnoba és a soproni híreken kívül „egy tutzat butella jó soproni bort is hozott”.³⁸⁽³⁸⁾

Városáért végzett munkájában nem sajnált sem fáradságot, sem pénzáldozatot, városi érdekből még személyi hiúságán is felül tudott emelkedni. Egy-egy ültetendő fa érdekében több oldalas kéréslevelet írt. A megsértődött egyesületi tagot vagy munkatársat levélben engesztelte meg, kérve, hogy az – amennyiben a sértődésnek ő az oka – bocsásson meg neki.

Polgártársai becsülését a halálakor városszerte megnyilvánult általános gyász mutatta. A házakra fekete zászlót tűztek ki, a Zeneegylet elhalasztotta hangversenyét. Amikor 1891. február 14-én az „Amalienhof”-ból³⁹⁽³⁹⁾ a temetési menet megindult, felekezetre való tekintet nélkül megszólalt a város valamennyi templomának harangja, bezárták a boltokat és az útvonal mentén a soproniak ezrei vettek tőle búcsút.

7. A XIX. század elején a szervezett városszépítés gondolata a németországi városokban már nagy mértékben megvalósult. Feltételezhető, hogy Flandorffer Ignácot a Városszépítő Egyesület megalakításánál ezek és köztük főképpen a lipcsei szépítő egyesület példája vezette. A Bach-korszak elnyomó bürokráciájában majdnem lehetetlenség volt bármiféle, még oly közérdekű egyesület létesítéséhez engedélyt szerezni. Az 1864-ben Sopronban városszépítési céllal létrejött egyesülésnek ezért kellett az első években alapszabály nélkül, amolyan asztaltársaság formájában működnie. Mintha még megállapodott neve sem volna, a korabeli sajtóban hol „Városszépítési Bizottság”, „Városszépítési Társulat”, hol „Szépészeti Társulat”,

„Soproni Magán Szépészeti Bizottság”, vagy „Ödenburger Privat Verschönerungs Gesellschaft” elnevezéssel szerepel.

Az egyesülés kezdeti működéséről, tisztikaráról írásbeli feljegyzések szinte alig találhatóak, ezért is merülhetett fel a feltevés, hogy az egyesülésnek első vezetője talán nem is Flandorffer Ignác volt, hanem Braun Nándor szappangyáros,⁴⁰⁽⁴⁰⁾ a „Liederkranz” nevű dalegylet elnöke, hasonlóképpen köztisztviselőnek örövendő, a közéletben szerepet vivő, áldozatkész soproni polgár. Az „Ödenburger Intelligenz- und Anzeige Blatt” 1856. június 25-én cikkben dicséri meg, mert saját költségén építtetett egy erdei utat, amely a soproniak kedvelt kilátóhelyére, a később magáról Braunról elnevezett Nándormagaslatra vezetett. Áldozatkészségére jellemző, hogy az 1863. évi dalosversenyen majd hatszáz dalost vendéglelt meg a saját költségén, 1865-ben pedig, az az évben kiszáradt Fertő partján lévő szőlőjében számos soproni barátját és ismerősét látta vendégül. Itt hangzott el első ízben – Braun szájából – a megállapítás, hogy a fiatal városszépítő egyesülésnek főképpen az idegenforgalmat kell felkarolnia. Első utalás volt ez arra, hogy a városszépítésnek nem csupán esztétikai, hanem gazdasági céljai is vannak. Néhány évtizeddel később Rösch Frigyes indít hasonló célú mozgalmat, hogy utána majd Heimler Károly alapozza meg a város idegenforgalmát.

Mindezek ellenére bizonyosan állítható, hogy az asztaltársaság vezetője Flandorffer Ignác volt. Városszépítő tevékenységéről az első, 1853. április 6-án kelt beadványa szól, amelyben a Várkerület és Színház tér fákkal való „díszítését” javasolja;⁴¹⁽⁴¹⁾ 1864-ben ő lép közbe a tanácsnál, hogy a Neuhof (Erzsébet kert) zenekari emelvényét és a padokat javítsák ki;⁴²⁽⁴²⁾ 1865. április 30-án ő jelenti be a tanácsnak, hogy a „Privat Verschönerungs Gesellschaft” a balfi kaputól a Kőműves réten (*Maurerwiese*) át a Szent Mihály kapuig fasort ültetett, ugyanezen év augusztus 30-án ő kér engedélyt a tanácstól a Neuhoftól a Nándormagaslatra vezető út építésére.⁴³⁽⁴³⁾ 1867-ben a „Városszépítési Bizottság”-ban ő előlegezi meg a tervbevetett fásítások költségeit, 1868-ban pedig, amikor a „Bizottság” a Lövérékben egy útnak fákkal való kiültetéséhez a határok pontos kitűzését kéri a tanácstól,⁴⁴⁽⁴⁴⁾ a kérelmet az „Ödenburger Privat Verschönerungs Gesellschaft” nevében ő írja alá. Ezek után természetes, hogy az alapszabályoknak 1869. májusában történt jóváhagyása után ő az egyesület hivatalosan megválasztott elnöke.

Az első években végzett munkáról kevés az adat, főfeladatnak a fák ültetését és utak létesítését tekintették, de az „Ödenburger Lokal Blatt” 1865. február 26-i száma arról tudósít, hogy a „Városszépítési Bizottság” a város külső szépítését is felvette működési körébe. A külső területeken utakat, pihenőhelyeket, padokat szándékozik létesíteni a lakosság önkéntes adományaiból. A lap egyik későbbi száma jelenti, hogy a „Bizottság” huszonegy padot már fel is állított.

Az első évek munkái közé tartozik, hogy két közkedvelt sétautat, a Felsőlövérekbe és Bánfalvára vezető utakat mindkét oldalon fákkal ültette be, azokat „alléva varázsolta”. A Bánfalvára vezető úttal azonban sok a baj, fáit többször is újra kell ültetni, pusztulnak, de pusztítják is őket, úttestét pedig a brennbergi bánya szén szállító nehéz társzekerei teszik minduntalan tönkre.⁴⁵⁽⁴⁵⁾ Nem lehet csodálni, hogy a „Soproni Magán Szépítő Bizottság” kasszája kimerült, noha a „Löverbizottság” is a segítségére siet. Ennek pénztárosa, Mészáros Gusztáv több felsőlövéri kerttulajdonossal önkéntes gyűjtést rendezett és ennek eredményét ajánlja fel.

1869 májusában jóváhagyják az egyesület alapszabályait (1912-ig maradnak majd érvényben, amikor dr. Heimler Károly, az egyesület választmányi tagja, átdolgozza őket), az egyesület hivatalosan is megalakulhat. Neve: „Sopron Városi Szépítő Egylet”. Az alakuló közgyűlésen megválasztják a tisztikart is

az elnök mellé. Az első pénztáros id. Pachhofer Lajos, titkár dr. Schreiner Károly.

Az alapító tagok között ott az első soproni újság kiadója, Romwalter Károly és fia, Alfréd, Bergmann Lajos üvegesmester, XII. Keresztély dán király egykori katonája, Brand Antal, a „Zöld koszorúhoz” címzett fűszerkereskedés tulajdonosa, aki 1888-ban lóvasút létrehozásával akarta a város közlekedését megjavítani,⁴⁶⁽⁴⁶⁾ Bauer Ferenc ügyvéd és testvére, Antal, Flandorffer Henrik kereskedő, Isepp János (a korabeli összeírás „kalmár”-nak nevezi), Kugler Mihály ezüstműves, Laehne Frigyes, Petőfi barátja, a hasonló nevű nevelőintézet alapítója, Démy Sándor, aki 1885-ben sikerrel szállt síkra a városparlamentben a soproni magyar színészetért,⁴⁷⁽⁴⁷⁾ Zetl József ecetgyáros és testvére, Seltenhofer Frigyes haranggyáros, Regenhardt József porcelánkereskedő, mindnyájan a város tekintélyes és főképpen áldozatkész polgárai.

Az egyesület munkája most már rendszeresebbé válik. A várost és környékét tíz kerületre osztják be, élükre felügyelőket állítanak. Ezeknek kell gondoskodniuk a meglévő alkotások felügyeletéről, ők javasolnak új létesítményeket és azok létrehozásában is közreműködnek.

A hivatalos város nem nagyon támogatja a fiatal egyesületet. A létesítményeket átveszi ugyan, működik az úgynevezett „Parkbizottsága” is (ennek feladata lenne a városszépítés ügyének felkarolása). Az egyesület sem ennek a bizottságnak a munkájával, sem a létesítmények karbantartásával nincs megelégedve, a választmányi üléseken gyakoriak a panaszok.

Roszzakarát és közömbösség is akadály. A létesített sétautakat lovasok, teherkocsik rongálják és ha a rendőrségnek sikerül is elcsípnie a tettest, az ilyenkor kirótt néhány forintos bírság ugyan az egyesületnek jut, de ez elenyészően kevés az okozott kárhoz képest. Nem egyszer még a fásítás ellen is tiltakoznak maradi emberek.

Erősen visszavetette a városszépítés munkáját az 1873. évi válság és a következményeként május 9-én Bécsben bekövetkezett tőzsdekrach. Az országos pénzügyi válságot a felvett Rotschild-féle bankkölcsön sem tudta megoldani.

8. A kiegyezést követően egyre-másra alakultak Sopronban bankok, pénzügyintézetek, amelyek részvények kibocsátásával komoly tőkéhez jutottak és ezt többnyire bizonytalan nyereszkes üzletekbe fektették, főleg a bécsi tőzsdén folytattak nagyban határidő- és különbözeti tőzsdeügyleteket, amelyek ideig-óráig hatalmas nyereségeket hoztak.

Sopronban a kis banktisztviselő is olyan jól keresett, hogy dzsentri módjára lovat tartott és reggel, hivatal előtt nem gyalogsétát tett, hanem lovagolni ment. A bécsi tőzsdebukás a soproni pénzügyintézeteket is magával rántotta s a bankfiúk is „leszálltak a lóról”, számos soproni iparos és kereskedő elvesztette jövedelmezőnek hitt részvényeibe fektetett vagyonát. Az egyik, Wild József kefekötő öngyilkos lett.⁴⁸⁽⁴⁸⁾ A „Sopron” című lap 1873. augusztus 23-i száma jól jellemzi **10a** helyzetet, amikor a bajok forrását a „közérkölcseket megmételmező, munka nélküli könnyű sikerben, a jellemet ölü könnyelmű életmódban és a tőzsdebárók hirtelen és érdemtelen sikerében” keresi.

A tőzsdebukás következményei közvetlenül nem érintették a Városszépítő Egyesületet (Flandorffert és a Takarékpénztárt sem), közvetve azonban annyiban, hogy a polgárság áldozatkészsége erősen megcsappant.

Ezek ellenére az egyesületnek az első tíz évben már voltak eredményei. Elültetett 3761 fát, köztük 350 gyümölcsfát, 347 védőkorklátot emelt és 35 hidat épített. Az Erzsébet kert és a Nándormagaslat felé vezető utakon kívül befásította a Bécsi út melletti homokvermet, fasort ültetett az Irgalmas Nővérek épületétől a

„Légszeszgyár”-ig, onnan a városi faraktárig (ma: Táncsics utca), a győri vasúttól a Felsőlövérek felé vezető útszakaszokon.

Lehordatta az új uszoda előtti dombot és oda, valamint az Uszoda utcába fákat ültetett. A bécsi külváros kietlensége ellen folytatott küzdelme azonban szélmalomharcnak bizonyult, mert bár a kivágott fákat mindig pótolták, a fásítás itt eredménytelen volt. A faültetés nem volt ínyére az ott lakóknak sem. Többször tiltakoztak a tanácsnál, attól féltek, hogy a befásított és bokrosított terület odavonzza majd a szerelmeskedő párokat.

Kiütköztek a kezdet és tapasztalatlanság hibái. Megtörtént, hogy az egyesület rendezetlen területeken is fásított, hiábavalóan, mert a fák a későbbi rendezés áldozatául estek. A rendezés miatt kellett például kivágni a Mező utca összes fáit. Működött a rosszindulat is. 1879-ben az Erzsébet utcában (ma: Köztársaság utca) ültetett hatvan csemetefából ötvenkettőt részben kivágtak, részben megrongáltak. „A rendőrség felől ugyan az egész sétatér fáit ki lehetne vágni”, panaszkodik a „Sopron” című lap 1879. július 15-i száma.

A város környékén végzett munkák közül a legfontosabb a Deákkúthoz vezető út rendbehozatala volt. A Deákkút forrása egyike a legrégebbeknek. Az 1718. december 5-i közgyűlésen úgy döntenek, hogy vizét a piac díszkútjába vezetik be.⁴⁹⁽⁴⁹⁾ Hajnóczy Dániel igazgató 1739-ben már *Studentenbrunn*, „Diákok kútja” néven említi. 1827-ben a líceum ifjúsága a nemzeti érzés ápolására egyesületet alapított „Deákkúti vármegye” néven s a város tanácsa az egyesületnek „központjául” a forrás környékét adományozta. A fiatalok 1834-ben rendbehozták az oda vezető utat, rendezték a kút környékét, gondoskodtak a víz lefolyásáról és ugyancsak 1834-ben átkeresztelték „Magyar kútnak”, a vármegyét pedig „Magyarkúti vármegyének”. E néven szerepelt 1873-ig, amikor megint *Deákkút*-ra keresztelték vissza. Az ifjúság itt rendezte majálisait, amelyek nemcsak a város középosztályát, hanem az előkelőségeket is oda vonzották, amint ezt Slachta Etelka naplói tanúsítják, amelyekben gyakori deákkúti kirándulásokról tesz említést. 1849-től 1863-ig, a Bach-korszakban a Magyarkúti vármegye, mint a legtöbb hazafias intézmény, nem működhetett. 1863-tól az ifjúság ismét megtarthatta majálisait, 1884-ben a város tanácsa tiltotta be őket, mert az előző évben egy diák belehalt ott szerzett hűlésébe.

De a Bach-korszak idején sem volt csendes a Deákkút környéke; kocsmárosok vették birtokba, vasárnaponként sört meg bort mértek ki ott és táncmulatságokat rendeztek. A gazdátlanság, a felelőtlenység, nemtörődömség, részegek garázdálkodása tönkretette a kút környékét és az oda vezető utat is olyannyira, hogy azon a kocsik még száraz időben is megrekedtek. Az egyesület 1876-ban olasz kubikosokkal hozatta rendbe.

¹¹Az első évtized munkái közül még megemlítendő a Színház (ma: Petőfi) tér részleges helyreállítása és „ültetvényekkel való ellátása”, ami 588 forintba került, az egyesület évi bevételének egyharmadába.

Lassanként a hivatalos város is kezd figyelmet fordítani a városszépítésre. Megmutatkozik ez 1876-ban, amikor szükségessé válik a „vasútépítések folytán szétszabdalt, az alsó gyümölcsöskertekbe (*Unterlewer*) vezető útnak új vonalra helyezése”, mert „kényelmi és szépségi tekintetknél fogva nem lehetett a régi megmaradását célszerűen indítványozni”.⁵⁰⁽⁵⁰⁾ A város az új utat néhány száz ölnyire a régitől (a mai Alsólövérek utca helyén) kívánta létesíteni, de ennek akadálya az, hogy Oberlohr Károly telke az utat megtöri és a „szépészeti ízlést nagy mérvben sérti”. Oberlohr Károly azonban telkének vonatkozó részét nem akarta eladni, ezért a város a kérdéses terület kisajátításának engedélyezését kérte a belügyminisztertől. Az azonban más véleményen van a „szépészeti” ügyben, az engedélyt nem adja meg. Ez a város szándékának

csupán időleges elodázását, de nem feladását jelentette, amit az utca mai vonala is bizonyít.⁵¹⁽⁵¹⁾

A „Sopron” című lap⁵²⁽⁵²⁾ az egyesület tízéves működését értékelve megállapította, hogy az „derék és kiválólag pártolendő célt, tudniillik közterek szépítését, sétautak jókarban tartását, s fasorral beültetését, így a közélvezetet, sőt mondani lehet a közegészséget előmozdító tevékenységet folytat.”.

Feltehetően ez a kortárs polgár véleménye is. Túlzás lenne szélesebb távlatú terveket, célokat keresni az egyesület működésében. Az első évtized még csupán a kezdet, a megszilárdulás időszaka.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) / III. A nyolcvanas évek

III. A nyolcvanas évek

9. 1878-ban 168 tagja van az egyesületnek,⁵³⁽⁵³⁾ ez a létszám a második évtized elején 250-re emelkedik. A tagdíj egy forint és húsz krajcár, ezen kívül csak adomány (1878-ban például Flandorffer Ignác kétszáz, valamint a Takarékpénztár hasonlóképpen kétszáz forintot ad, a jogászok báljuk tiszta bevételét, 125 forintot ajánlották fel „e jótékony célra”) növelte az egyesület bevételét. Csekély anyagi erő volt ez, belőle nagyobb terveket megvalósítani csak hosszabb erőgyűjtés után lehetett.

Ezért is nem szerepel ebben az évtizedben az egyesület jelentősebb létesítményeinek sorában kettőnél több. Az egyik a Széchenyi tér ismét szükségessé vált rendezése, a másik az egykori *Szedres* és a *Lange Zeil Graben* helyén létesítendő Deák (ma: Május 1.) tér. Az utóbbi munkálatainak megkezdése az évtized utolsó évére esik.

A Széchenyi tér, az egykori Promenádnak két tavának feltöltésénél nem voltak tekintettel a növényzetre és mindenféle törmelék, cserepet, követ behánytak a tavak medrébe, úgyhogy a jószándékú igyekezet ellenére a rossz talajon a „napkeleti platánok” és egyéb növényzet csenevész és szegényes maradt.

Pedig ekkor már szép épületek övezték a teret, mint a Széchenyi palota (mai formájában 1851 óta), a domonkosok temploma és zárdája, az 1825-ben ¹²helyreállított líceum (ma: Berzsényi Gimnázium). 1856-ban felépült a tér túlsó oldalán, ahol egykor a *Tuchwalkgraben* volt, a Takarékpénztár Handler Nándor tervezte neogótikus épülete, majd a szomszédos házak is, 1859-ben a teret nyugat felől lezáró impozáns Ritter-féle ház, majd 1872-ben az elhordott bástya helyén a Kaszinó (ma: Liszt Ferenc Művelődési Központ).

A tér állapota már 1879-ben foglalkoztatta az egyesületet. Amikor 1881-ben a polgármester hivatalosan is felhívta a figyelmet a sétateretek létesítésének szükségességére, az egyesület elsősorban az elhanyagolt, poros Széchenyi tér rendezéséhez látott. Költséges munkának bizonyult, mert a parkosításhoz új termőföldet is kellett hozatni. A tér házainak tulajdonosai felismerték a parkosítás szükségességét és pénzzel, illetőleg természetben (füvarral) járultak a költségekhez. A terveket Rosenthal bécsi kertész készítette, Blaschek soproni kertész a kivitelezést. A javított talajba gesztenye- és akác fákat ültettek, a szabad területekre füvet. Padokat is állítottak és a parkot az állatok ellen védelemül fakorlással látták el. Ennek ellenére alig hat év múlva már újból javíttatnia kell az egyesületnek a parkot.

A kisebb munkák közé tartozott a városháza körüli tér fásítása. A Szentháromság szobor köré (Fő tér) bokrokat ültettek, a szobor és bokrok védelmére kerítést állítottak, az ültetvények gondozását a

vármegyeház kapusára bízták.

A vásártérül is szolgáló Várkerület fásítását az egyesület nem valósíthatta meg, a tanács nem járult hozzá. A fásítás ellen főképpen a várkerületi boltosok tiltakoztak. Egy ékszerész attól félt, hogy a fákon rablók és betörők rejtőzhetnek el éjszakára, egyes kereskedők pedig azért aggodalmaskodtak, hogy a felnövő fák majd eltakarják cégtáblájukat s a vevők nem találják meg üzletüket. Jó egynéhány esztendőbe telt, amíg a maradi gondolkodású emberek jobb belátásra jutottak.

A környék egyik igen szép munkája volt a lóversenyterre vezető kocsút fásítása 1885-ben. 242 gesztenyefát ültettek el s a legelő állatok ellen védőrudakkal látták el őket. Út készült a Pihenőkeresztől (*Rastkreuz*) Balfig. 1886-ban a Bécsi úti úgynevezett *Heustadlt*-ól (ma is álló három pajta) fasort ültettek a Virágvölgyig. Helyreállították a Tómalom felé vezető utat, eléggé foghíjasan be is fásították, ugyancsak fákkal szegélyezték a Csalánkerthez vezető utat.

A gondolat, hogy a városszépítés gazdasági célokat is szolgálhat (Braun Nándor beszélt róla fertői szőlőjében) ebben az évtizedben is felmerült. A Löverbizottság 1884. november 2-án tartott ülésén az egyik lövértulajdonos, Kugler Henrik azt fejtegeti, hogy a „Löverbizottság”-nak a Városszépítő Egyesülettel karöltve az a feladata, hogy a Lövéreket kényelmes sétautakkal lássa el, gondoskodjék arról, hogy a lövérkertek idegenek számára is szépek legyenek. Az utóbbi években – mondja Kugler – a Lövérekben sokat építettek és szép, egészséges fekvésük miatt hamarosan kedvelt üdülőterületté válhatnak.

Mintha csak válasz volna Kugler felszólalására, 1886. április 3-án a „Sopron” című lap arról ad hírt, hogy egy Schoekl nevű vállalkozó Bécsből „kéjvonatot” akar indítani Sopronba 400–500 résztvevővel. A hír nagy lelkesedést kelt a városban, ideiglenes fogadóbizottság is alakul a Nádor szállóban (a Győri és Kőszegi utak találkozásánál), elnökekül Seltenhofer Frigyes haranggyárost választják meg, számos ülést tartanak, még több felszólalással, majd az egész ügy elalszik, mert a „kéjvonatok” nem jönnek.

A város déli részén is fásított az egyesület, a Déli vasúttól Bánfalváiig vezető utat és az Erzsébet kert melletti lövölde környékét. A lövöldét itt csak hosszas huzavona után akkor engedélyezték, amikor sorozatos helyszíni szemlékkel [13](#) meggyőződtek arról, hogy a durrogatás nem okoz „zajártalmat” a Lövérek környékén.

A Lövérek egyik szép és látogatott útját dr. Printz Ferenc, az egyesület alelnöke ezekben az években saját költségén létesítette a Brandl és Proszwimmer lövérek között. Ma Panoráma út a neve, de alapítójáról sokáig csak *Printz Stegnek* hívták. [54\(54\)](#) Az évtized folyamán szép új út nyílt az Alomhegyre (*Streuberg*) is.

A lövéri utakkal egyébként sok a baj. A város már 1880-ban kénytelen volt elrendelni, hogy a Lövérekben vasár- és ünnepnapokon délután két órától kezdve (amikor az első sétálók megjelentek) nem szabad szekerekkel takarmányt szállítani. A rendelkezést 1882-ben megismétlik. [55\(55\)](#)

A lövéri utak ugyanis többnyire mélyek és éppen csak kocsiszélességűek. A sétálók a szembejövő szekér elől legfeljebb a meredek oldalra felkapaszkodva tudtak kitérni. A kérdéssel a Parkbizottság is foglalkozik, 1883. május 23-i ülésén például a „lövéreket látogató sétálók érdekében” a Csalogányköz elején kitérőt létesít. [56\(56\)](#)

Bajt okoz a hozzáértés hiánya is. Az *Ödenburger Zeitung* 1884. november 9-én a vasútvonalakon túli, a Felsőlövérekbe vezető útról panaszolja, hogy annak vízlevezető árkait szakszerűtlenül, annyira közel ásták a fák gyökereihez, hogy azok meztelenül kiállnak a földből. 1885-ben az Erzsébet kerttől az agyagbányáig

vezető utat kellett lezárni, azt meg a nehéz fuvarok tették tönkre.⁵⁷⁽⁵⁷⁾

Ebben az évtizedben tűnik el a Szent Mihály kapu előtti domb, az egyesület hordatja le; meghosszabbítják a Balfi utcát egészen az Angerig és elvégzik az Esterházy utca földmunkáinak nagy részét. Az évtized folyamán huszonöt padot állítanak fel az erdőkben és huszonöt útjelző táblát helyeznek el.

1889-ben kezdik meg az egyesület második nagyszabású munkáját, a Deák (ma: Május 1.) téri park létesítését. Már az indulás is közel ezer forint költséget jelent, 2500 fűtéglát, 120 kiló fűmagot használtak fel és rengeteg farudat az ültetvények védőkörletjéhez.

Noha az évtizedben az egyesület jelentős adományt is kapott (Lenk Sámuel nagykereskedő örökösei ezer koronás alapítvány tőkéjének kamatait engedték át az egyesületnek), csupán kisebb munkákra korlátozta tevékenységét, gyűjtötte erejét a nagyhoz, amelynek tervét Flandorffer Ignác már 1883-ban felvetette, de megvalósítását már nem érthette meg.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) / IV. A kilencvenes évek.

IV. A kilencvenes évek.

10. Flandorffer Ignác 1891. február 11-én történt elhalálása után nem volt kétséges, hogy utóda az egyesület alelnöke Printz Ferenc városi tanácsos lesz. A megválasztására 1891. március 8-ára összehívott közgyűlést azonban a határozatképességhez szükséges tagok elégtelen száma miatt nem lehetett megtartani, csak a március 15-ére meghirdetett és a megjelent tagok számától függetlenül megtartható közgyűlésen iktathatták be. Ezen korelnökként Romwalter Károly nyomdatulajdonos elnököt. Közvetlen szavakkal búcsúztatta el az elhunyt elnököt, akinek emlékét a közgyűlés tagsága egyperces felállással gyászolta meg s munkásságát jegyzőkönyvben örökítette meg. Dr. Printz helyébe új alelnöknek dr. Szilvássy Márton ügyvédet választották meg, pénztárosnak a lemondott id. Pachhofer Lajos helyett Romwalter Alfréd lett, titkár pedig a lemondott dr. Schreiner Károly helyett dr. Lagler Alfréd ügyvéd.

A választmányi tagok közé a régieken kívül dr. Gaár Vilmos, a „Sopron” című lap szerkesztője, Panuska Ignác, a Takarékpénztár irodafőnöke, Flandorffer régi munkatársa, az önkéntes tűzoltóság egyik tevékeny tagja, Rösch Frigyes reáliskolai tanár az „Idegenforgalom emelésére alakult club” vezetője, dr. Wallner Ignác, a reáliskola igazgatója, több növényteni munka szerzője és a vízmű kiépítésének egyik lelkes szorgalmazója, valamint Lindner Frigyes és Ulber Mátyás tagok kerültek.

Dr. Printz Ferenc 1844. július 4-én született Sopronban, a Várkerület (ma: Lenin körút) 107/a. számú házában, ahol atyjának, Printz Ferenc könyvkötőnek volt műhelye és üzlete. 1871-ben szerezte meg a jogtudori végzettséget és a város szolgálatába lépett, 1878-ban árvaszéki ülnök, 1883-ban tanácsos, 1888-ban első tanácsos és polgármesterhelyettes lett. A Városszépítő Egyesületbe az alapítást követő években lépett be, de már tagsága előtt is sokat tett a város szépítéséért.

Nyílt természetű, bizalmat keltő, közbecsülést élvező ember. 1885-ben a lövértulajdonosok között nagy felzúdulást keltett a városi tanács határozata, amelyben egy mezei útszolgalmat hivatalosan megszüntetett. Balogh Antal és tizenhárom érdekelt lövértulajdonos társa felháborodottan fellebbezte meg a határozatot, a tanács „hatásköri túllépése miatt”, magánjogi ügyek eldöntésére az nem lévén illetékes. A jelentéktelennek látszó útszolgalmi ügy igen felborzolta a lövéri kedélyeket és a város végül is dr. Printz Ferencet bízta meg

a lövérik lecsillapításával, ami sikerült is neki.⁵⁸⁽⁵⁸⁾ Más hasonló ügyekben is tudott ütköző érdekek között megegyezést létrehozni s ez városszerte népszerűvé tette.

Mint hivatalnoknak és jogásznak volt érzéke az adminisztrációs munkákhoz. Flandorffer Ignác kevés figyelmet fordított az egyesületi jegyzőkönyvekre és irattárra, még szerencse, hogy fia, Flandorffer Pál apja halála után összegyűjtötte a felfalható egyesületi iratokat. Flandorffer az üléseket is rendszertelenül tartotta, az évi jelentések legtöbbször csak a tagok névsorát tüntették fel, de az egyesület tevékenységéből vajmi keveset. Flandorffer Ignácnak kiváló kereskedő létére kevés érzéke volt a reklámhoz.

Printz Ferenc elnöksége alatt töretlenül folytatódott az egyesület munkája, de ő több gondot fordított az alapszabályok betartására. A közgyűlések, megbeszélések, választmányi ülések gyakoribbak, rendszeresebbek lettek, ezeken minden tag előterjeszthette javaslatait. Az évi jelentések felölelték az egyesület egész tevékenységét, tájékoztatták a tagságot, ami viszont az egyesületi élet megélénküléséhez vezetett. Flandorffer Ignácnak az adminisztrációs külsőségek iránti érzéketlenségét jellemzi, hogy két évtizedes működése után dr. Printz Ferencnek kellett elkészítenie az egyesület első pecsétjét.

A városnak a Lövérek felé való kiépülésére a Győr–Sopron–Ebenfurt-i vasút megépítése adott lendületet. Addig a város jóformán a Promenádnál (Széchenyi tér) véget ért. A Promenádnál, valamint a két belje torkolló utca, a Domonkos (ma: Móricz Zsigmond) utca és a Hosszúsor (ma: Rákóczi utca) kertjei az egykori külső várfalig, illetve a mögötte lévő Lange Zeil Grabenig nyúltak, ¹⁵amelyben a Bánfalvi patak folyt. Az Erzsébet (ma: Köztársaság) utca helyén néhány viskó között egyszerű dűlőút vezetett a szántókhoz. A házakat a város kisajátította és ott létesítette a győri indóházhoz (ma: GYSEV pályaudvar) vezető utat, amelyet persze a Bánfalvi patak kettévágott.

A patak mentében volt a soproni fiatalság kedvelt játszóhelye, a Szedres (*Seidenplantage*), amely létezését Széchenyi István selyemhernyó tenyésztési akciójának köszönhette. A Meyne telepen (a mai Béke út, Bajcsy-Zsilinszky és Hunyadi utcák határolta terület) működött egy selyemgubó beváltó. A selyemhernyó tenyésztésnek előmozdítására ültették be a meredeken ereszkedő patakpartokat szederfákkal. A patakon túl, a szántóföldek felett a lövéri dombokig lehetett ellátni.

A Bánfalvi pataknak két hídja volt, az egyik a mai Köztársaság utca tengelyében, mellette egy hatalmas gesztenyefa állott, a másik a Tanítóképezdénél (ma: a Múzeum utca és Május 1. tér sarka) s ennek folytatásában vitt az út a Nyúl (ma: Hunyadi János) utcán át a Lövérek felé. A Csengery és Alsólövérek utca akkor még nem épült ki.

A Szedres bokros, fás, vadregényes területe kedvelt játszóhelye volt a fiataloknak még a XX. század első évtizedeiben is, noha a millennium óta a patak nagy része már be volt boltozva. A fiatalos romantika elfajzásaként 1910-ben a patak tanítóképző intézeti boltozata alatt egy a Lövéreket fosztogató fiatakorúakból összeverődött rablóbanda tanyázott, vezérét Molnár Jóskának hívták, a banda magát „Fekete szív”-nek nevezte és a patakboltozat alatt gyűjtötte össze a lövérházakból elemelt holmit.

A Bánfalvi patak beboltozásával nyert terület szélén a múlt század hetvenes éveiben jelentek meg a házak, elsőnek a 13. számú Poszvek féle, azután az 50. számú, Manninger Frigyes háza, majd a 35. számú Kolozsváry-féle épület. A leánygimnáziumot (ma: József Attila Szakközépiskola) 1886-ban építette Hausmann Alajos. A születő tér parkosításának feladata a Városszépítő Egyesületre várt. Flandorffer Ignác már 1883-ban készíttetett egy Hollmann nevű műkertésszel terveket, de azok akkor még az egyesület rossz anyagi helyzete miatt nem voltak kivitelezhetőek. A munka csak 1890-ben indult meg Schey Károly városi mérnök tervei szerint, a Köztársaság utcai hídtól, amelyet a beboltozásnál felhasználtak, az egykori

Tanítóképző felé. A kertészeti munkákat Blaschek kertész vezette, az első részt két év alatt ültették be.

A városszerte nagy tetszést aratott parkosításnak egyik nagy hibája volt, hogy a marhákat akár a legelőre, akár a vásárra, a Deák téren át hajtották és ezért az ültetvények védelmére fakorlátokat kellett állítani, ami sokat rontott a parkosítás szépségén (ennek ellenére 1911-ig fennmaradt). Másfelől a növényzetet vízhiány fenyegette, akkor ugyanis még nem épült ki a vízvezeték. Öntözésre a mai József Attila Szakközépiskola előtti részen gépet állítottak fel, amely a patakból kiemelte a vizet s ezt aztán lajtos kocsikon vitték szét. Dr. Printz Ferenc kezdeményezésére a város építtetett a GYSEV állomásig egy 316 méter hosszú vezetékot, a vasút ezen át adta le szerződéses kötelezettsége szerint a fel nem használt, felesleges vizet. Ezzel a vízzel öntöztek, amíg csak a vízvezeték meg nem épült.

A soproni kertészek kérték, hogy a nagy vállalkozásból ők is részesedhessenek, ezért az egyesület a kertészeti munkák elvégzésére versenytárgyalást hirdetett s a három helybeli ajánlat közül Fofonka Vencelé volt a legkedvezőbb, őt bízták meg a tér még hátralévő parkosítási munkáinak elvégzésével. Itt is, [16](#) mint a Széchenyi tér beültetésénél, a tér házainak tulajdonosai anyagilag segítettek az egyesületet. A parkosítást 1893. májusára sikerült befejezni, mintegy 14 000 koronába került.

A térre két szökőkutat is terveztek. Az elsőt (a mai Pázmány utca torkolatával szemben: ma játszótér) a bécsi Pittel és Brausewetter cég meg is építette (vö. SSz. 1981, 153), a második felállítása azonban – valószínűleg a nagy költségek miatt – elmaradt. Már a parkosítás megkezdésének évében padokat állítottak fel, a növényeket a fűvészkertekben szokásos módon jelzőtáblákkal látták el, de ezek hamarosan eltűntek. Nem épült meg a tervezett zenepavilon, a tejkioszk felállítását sem engedélyezte a város.

11. A millennium évére elkészült a tér további részén a patakboltozás egészen az egykori Röttig–Romwalter Nyomdáig (Május 1. tér 56.) és az így keletkezett körülbelül háromezer négyzetméternyi területnek az egykori Tschurl átjáróig (ma: Mátyás király utca) terjedő részét még ugyanabban az évben parkosították. Az ezredforduló emlékére két tölgyfát is ültettek. 1899-re az egész beboltozott rész parkosítását elvégezték.

A majd tíz évig tartó parkosítás hatalmas költsége mellett az egyesület csak úgy tudott egyéb létesítményeket is megvalósítani, hogy a város és polgársága hathatósan segítette. Volt azonban a kilencvenes évek elején egy fontos terv, amely nem a pénzen, hanem egyes polgárok ellenkezésén hiúsult meg. Egy rövidebb, egyenes utat terveztek a Lövérekbe. A terv már a nyolcvanas évek folyamán felmerült, 1891-ben pedig jó alkalom nyílt a megvalósításra, mert a megfelelő földeket eladásra kínálták. A Városszépítő Egyesület anyagiak híján nem tudta a területet megvásárolni, ezért konzorciumot tervezett, amely a földeket megveszi, az úthoz szükséges részt leadja, a fennmaradót pedig ismét értékesíti. A konzorcium nem tudott létrejönni s ekkor dr. Nelky József ügyvéd maga vette meg a telket azzal az ígérettel, hogy az út megépülése esetén ingyen adja le a szükséges területet. Úgy látszott, az út megvalósítása előtt „nyitva áll az út”.

1891. november 26-án Wälder József városi mérnök referálta az ügyet a városi közgyűlésen azzal, hogy az utat a Várisra nem érdemes egyenesen kiépíteni, mert az igen meredek lenne, a Bräuriegelen (Sörházdombon) át vezető szerpentinút sokkal megfelelőbb és körülbelül ötezer koronába kerül. Heves vita támadt, mert dr. Szilvássy Márton ügyvéd (nem sokkal azelőtt lett a Soproni „Magán” Szépítő Egyesület alelnöke) ellenvéleményt jelentett be: szerinte az utat a Váris felől – Wälder Józseffel ellentétben – már négyezernyolcszáz koronából is „pompásan” meg lehetne építeni. A viharos gyűlésen kölcsönös gyanúsítások hangzottak el, Wäldert azzal vádolták, hogy tervezetében Gebhardt József polgármester

telkeit kíméli, azért nem akarja az utat a Váris felé vezetni, viszont dr. Szilvássy Mártonnak azt vetették szemére, hogy a Sörházdombon át vezető utat azért ellenzi, mert az meg az ő megbízójának, Meyne Jánosnak telkeit vágná ketté. A közgyűlés végül is úgy döntött, hogy az utat egyelőre nem építi meg.⁵⁹⁽⁵⁹⁾ Az „egyelőre” évtizedeket jelentett, a Szabadság körút – amelynek a tervezett út része, – csak századunk harmincas éveiben valósult meg.

(Folytatjuk)

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928)

**17 Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés*⁽⁶⁰⁾
(1927–1928)**

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 1. A magyar külpolitika aktivizálódása

1. A magyar külpolitika aktivizálódása

Bár Magyarország politikai és gazdasági-pénzügyi konszolidációja az 1920-as évek második felében végbement, külpolitikai helyzete továbbra is ingatag maradt. A bethleni mű teljessé tétele megkívánta a külpolitikai konszolidációt is. Ehhez aktívabb külpolitikára, a magyar revíziós törekvések szilárd külpolitikai alátámasztására volt szükség.

Az a hatalmi átrendeződés, amely az első világháború után kialakult és a Párizs környéki békeszerződésekben szentesített hatalmi struktúra megváltoztatására irányult, és amelynek a fasiszta Olaszország volt az elindítója, sikerrel kecsegtette ezt a tervet. Nem véletlen tehát, hogy a bethleni aktív külpolitika kiindulópontja az 1927. április 5-én megkötött olasz–magyar barátsági, együttműködési és döntőbírósi egyezmény volt. Az egyezményben Olaszország támogatást ígért Magyarországnak a kelet-közép-európai statusquo megváltoztatására irányuló terveihez. Ennek első lépése a „cseh kérdés” elintézése lett volna Románia semlegesítésével és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (a későbbi Jugoszlávia) lekötésével. A terv végrehajtása megkívánta a magyar hadsereg felfegyverzését. Mussolini megígérte Bethlennek tekintélyes mennyiségű fegyver Magyarországba szállítását Ausztrián keresztül, fiktív lengyelországi céllal.

Az olasz–magyar baráti szerződés megkötése után a magyar külpolitika igyekezett kiszélesíteni kapcsolatait, hogy növelje az újonnan megkötött szerződés súlyát addig is, amíg „az a hatalmas harmadik”, Németország is csatlakozik. Ez a szándék magyarázza a lengyel–magyar közeledést. Lengyelországon keresztül a magyar külpolitika Romániára kívánt hatni a kisantant fellazítása céljából. De még ennél is nagyobb jelentősége volt mind a magyar revíziós tervek előmozdítása, mind pedig a kelet-közép-európai olasz befolyás megalapozása szempontjából az Ausztriához való közeledésnek, Ausztria leválasztásának a francia–csehszlovák külpolitikai vonalról.¹⁽⁶¹⁾

2. A jobboldal erőpróbája Ausztriában

A magyar diplomáciának kezére játszott a szomszéd országban kialakult belpolitikai helyzet. Az 1927-es esztendő – mint egy osztrák történész megállapítja – olyan súlyos válságot hozott az osztrák demokráciának, hogy abból az többé nem épült föl.²⁽⁶²⁾ A válságot az idézte elő, hogy meghiúsult az osztrák uralkodó osztálynak az a terve, hogy a szociáldemokraták visszaszorításával kiszélesítse és megszilárdítsa a maga kormányzó pártjainak, a keresztényszocialistáknak és a nagynémeteknek koalícióját. A koalíció a parlamentben is csak jelentéktelen többséggel rendelkezett, a szakszervezetekben és a hadseregben pedig törpe minoritásban volt, bár az utóbbi helyen Carl Vaugoin hadügyminiszter céltudatos tevékenysége következtében kezdett erőre kapni.

Az így kialakult politikai és hatalmi erőviszonyokon az uralkodó osztály csak úgy tudott változtatni, ha a parlamenten kívül szervezkedő jobboldali erőket is maga mellé állítja. A jobboldal Ausztriában elég széles társadalmi bázissal rendelkezett. Főerejét a volt Monarchia államapparátusának deklasszált elemei (katonatisztek, udvaroncok, hivatalnokok) alkották, akik a köztársaság megdöntésétől remélték régi hatalmuk visszaszerzését. Ez a „lázadó középosztály” teret nyert mindazokban az államokban, ahol a háború alapjaiban forgatta fel a régi rendet, így elsősorban Németországban, Ausztriában, Magyarországon és Horvátországban. Ideológusai, Oswald Spengler, Othmar Spann, Carl Schmidt, Arthur Moeller, van den Bruck stb. a polgári demokrácia bírálását a tekintélyállam iránti leplezetlen szimpátiával kapcsolták össze. Doktrínájuk nagy hatással volt az osztrák uralkodó osztályra, mert a parlamenti demokrácia – ingatag többségük folytán – állandó létbizonytalanságot jelentett számukra, és gátolta a tőkés érdekek korlátlan érvényesítését. Különösen veszélyessé tette a helyzetet, hogy a parlamenten kívüli jobboldal nézeteit az 1926. október 16-ától újra a kormány élére került keresztényszocialista prelátus, Ignaz Seipel is osztotta. Így az a groteszk történelmi helyzet állt elő, hogy „...a kormány élén álló kancellár egy személyben a viszonyok konszolidálódása ellen működő jobboldali radikalizmus eszmei vezére” is volt.³⁽⁶³⁾

Ilyen körülmények között a reakciós burzsoázia és a forradalminak ugyan nem, de legalább következetes reformistának tekinthető szociáldemokrácia küzdelme átcsapott a parlamenti demokrácia keretein, és a jobb-, valamint a baloldali önvédelmi alakulatok párharcával egészült ki. A jobboldali önvédelmi szervezetek közül kezdetben a Frontharcos Egyesülés játszott vezető szerepet. Ezt azonban lassan túlszárnyalta a Heimwehr-mozgalom, amely a krajnai önvédelmi alakulatokból és más tartományok alakulataiból verbuválódott. A szétforgácsolt nemzetiszocialista csoportok ebben az időben még nem játszottak nagyobb szerepet. A baloldal főerejét az 1924-ben a szociáldemokraták által alapított Köztársasági Védelmi Szövetség (Republikanischer Schutzbund) jelentette, amely a korábbi Munkásvédelem nevű szervezetet váltotta fel.⁴⁽⁶⁴⁾ A kialakult erőviszonyokra jellemző, hogy miközben a szövetségi hadsereg létszáma kereken 28 000 fő volt, a rendőrségé pedig kb. 10 000, a különböző fegyveres önvédelmi alakulatok tagjainak száma a 200 000 főt is elérte.⁵⁽⁶⁵⁾

3. Schattendorf árnyékában

A jobboldalnak az volt a terve, hogy a szigorúan legális és törvényes harci eszközöket alkalmazó Osztrák Szociáldemokrata Pártot leszorítsa erről az útról, fegyveres összeütközésbe hajszolja, hogy aztán a rendvédelmezőjének álarcában lecsapjon rá és megsemmisítse. Ennek a taktikának jegyében került sor 1927. január 30-án a soproni határ közelében, a burgenlandi Schattendorfban (Somfalva) a frontharcosok és a Schutzbund összeütközésére, amelynek szociáldemokrata részről két halálos áldozata volt: egy idős hadirokkant és egy hétéves kisfiú: többen pedig megsebesültek.

19A schattendorfi véres incidens tömegfelháborodást keltett. A szociáldemokraták február 2-án negyedórás tiltakozó sztrájkot rendeztek, a szociáldemokrata képviselők pedig a nemzeti tanácsban, a parlamentben emelték fel szavukat – immár ötödízben – a munkásgyilkosság ellen. Seipel kancellár megígérte, hogy energikusan és teljes igazságossággal fog eljárni az ügyben. A felszólalók különben egyöntetűen tűzfészeknek nyilvánították a szétaprózott nemzetiségek által lakott Burgenlandot, sőt a burgenlandi tartományi gyűlés február 8-i ülésén egy szónok egyenest a magyar irredentát tette felelőssé a véres incidensért.⁶⁽⁶⁶⁾

A magyar lapok, amelyek elég bőven foglalkoztak a „somfalvi osztrák eseményekkel”, felhördültek a gyanúsításra. Östör József nemzetgyűlési képviselő a miniszterelnökhöz intézett levelében ugyancsak erősen tagadja, hogy magyar részről provokálták volna ki az összecsapást. A burgenlandi hatóságok mégis megtorló intézkedésekhez folyamodtak, és Tóth János ágfalvi római katolikus plébánost kitiltották Burgenland területéről.⁷⁽⁶⁷⁾

Bár a schattendorfi összeütközésben magyar tényezőknél aligha volt szerepük, magát az incidenst mégis egy újabb „nyugat-magyarországi akció” megindítására igyekeztek felhasználni. A keszthelyi gazdasági akadémia hallgatói P. örgróf (Pallavicini György örgróf), A. Gy. gróf (ifj. Andrássy Gyula gróf?), Sigray Antal gróf irányításával, Péter Bónis Arkangyal vezetésével és egy bizonyos Somssich gróf gazdasági akadémiai hallgató szervezésében március 21–25 közt be akartak szivárogni Burgenlandba, hogy ott felkelést robbantsanak ki. De csak Szombathelyig jutottak. Itt magyar detektívek és bizalmi emberek tartóztatták fel, és kényszerítették visszavonulásra őket. De az osztrák határőrség is résen állt!⁸⁽⁶⁸⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 4. Vihar előtt

4. Vihar előtt

A Seipel-kormány nagyhangú fogadkozása ellenére semmit sem tett a schattendorfihoz hasonló incidensek megakadályozására. Bár a merénylőket elfogták, magához a frontharcos szervezethez a hatóságok hozzá sem nyúltak. Sőt a kancellár alkalmasnak látta a helyzetet az összes polgári erők tömörítésére és a szociáldemokratáknak a hatalomból való kiszorítására. Ezért 1927. április 24-ére parlamenti választásokat írt ki. Igyekezett valamennyi polgári erőt a keresztényszocialisták köré tömöríteni a nagynémetektől kezdve egyes nemzetiszocialista csoportokon át egészen a monarchista töredékpártig. A kezdeményezés sikeresnek látszott. Egyedül a nemzeti szellemű nagy- és középparasztokat tömörítő Landbund tagadta meg a polgári blokkban való részvételt. A választási eredmény ennek ellenére lesújtó volt. A parlament 185 mandátumából a polgári egységlista mindössze 85-öt tudott magának megszerezni, mégpedig 73-at a

keresztényszocialisták, 12-t pedig a nagynémetek. A Landbund 9 mandátumot kapott. A szociáldemokraták viszont egymaguk 71 képviselői helyet hódítottak meg, elnyervén a leadott szavazatok 42%-át. Seipel egységlistája összesen csak 7%-kal szerzett több szavazatot. Ezzel a szociáldemokraták a hatalom közelébe jutottak. Vezetőik diadalittasan jelentették ki: „Még 300 000 szavazat, és Ausztriában parlamenti úton győz a szocializmus”.

20 Valójában a helyzet korántsem volt ennyire kedvező. Seipelnek sikerült elnyernie a Landbund támogatását, és így gyorsan megalakíthatta új kormányát. A nagybirtokos–nagyfőké–gazdag paraszt koalíció a választások után sem adta fel azt a tervét, hogy korlátozni fogja a polgári demokratikus szabadságjogokat, és visszaszorítja a munkásságot és az alkalmazottak nagy részét tömörítő szociáldemokrata pártot, lefegyverezve annak védő alakulatát, a Köztársasági Védelmi Szövetséget.⁹⁽⁶⁹⁾

A schattendorfi események árnyékot vetettek az osztrák–magyar viszonyra is. Bár a kapcsolatok megromlásáért elsősorban a burgenlandi tartományi hatóságok voltak a felelősek, Seipel kancellár sem tett semmit a feszültség enyhítésére, noha politikailag rokonszenvezett az ugyancsak jobboldali Bethlen-rezsimmel. Nyilván kapóra jött neki a belpolitikai konfliktus külpolitikai afférré való átjársása. Nem intette tehát le az alárendelt osztrák hatóságokat abbéli igyekezetükben, hogy a schattendorfi incidenst a magyar irredenta nyakába varrják. Az osztrák gyanúsítás ellen Győr, Moson és Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített megyék tavaszi közgyűlése élesen, de ugyanakkor önleplező érveléssel tiltakozott. Miközben hitet tett a revíziós magyar külpolitika mellett, megvetőleg utasította vissza a schattendorfi incidenssel kapcsolatos osztrák vádat, minthogy ilyen eszközökre a magyar irredenta nem szorul. „Mert habár a magyar nemzeti integritás fájdalmas megbontásával a nyugati határrészeket kiszakították is a magyar nemzet testéből, és a *Németországhoz való csatlakozás kizárásának megjutalmazásaként* (kiemelés az eredetiben *B. B.*) martalóc zsákmánynak ítélték is oda Ausztriának, mely a szövetségtárs földjét a közös ellenségtől ily feltétellel is elfogadni nem átallotta, – mégis meggyőződéssel valljuk, hogy velük szemben irredenta akcióra szükség nem lesz a jövőben sem, mert sokkal könnyebb feladatnak tekintjük a nekik juttatott magyar terület visszavételét, semhogy érdemes volna azért külön akciót folytatni.”

A közgyűlés a továbbiakban visszafordítja az osztrákokra a békebontás vádját. Tiltakozik az osztrák szociáldemokraták fegyverkezése ellen a határ túlsó oldalán, nemkülönben a magyar kisebbségre szórt alaptalan vádaskodás ellen. Egyben: „Kéri a magas kormányt, kegyeskedjék a Népszövetségnél oly irányú állásfoglalást provokálni, hogy a németországi csatlakozás esetén a feltételt megszegő Ausztriának koncként juttatott nyugat-magyarországi területeket Magyarország visszakaphassa”.¹⁰⁽⁷⁰⁾ Valóban ilyen egyszerűnek képzelték el a revíziót?

A megyei közgyűlési határozattal részletesebben foglalkoztunk, mert pontosan tükrözi egyrészt a korabeli revíziós magyar külpolitikai felfogást, másrészt ennek keretében az osztrák szomszéd, kedélyes-gúnyosan az „osztrák sógor” politikai megítélését. Bár a burgenlandi irredenta Magyarországon csak ritkán hallatta szavát, és Bethlen miniszterelnök sem kívánta ezt a problémát gyakorlati politikai kérdésként fölvetni, ez nem jelentette azt, hogy a magyar irredenta Burgenland határainál megtorpant. Helyesen jegyzi meg a magyar politikai mentalitást olyan kitűnően ismerő magyarbarát angol történész, mint C. A. Macartney: „Magyarország államférfiainak nézete szerint a területi integritás fenntartása vagy visszaszerzése a háború előtti határokon belül oly dogma volt, amely nem tűrt kivételt”.¹¹⁽⁷¹⁾ Ugyanő mutat rá arra, hogy Burgenland elvesztése ²¹Magyarországot bizonyos szempontból még fájdalmasabban érintette, mint Erdély, Szlovákia vagy akár a Vajdaság elcsatolása. Az utóbbiakat ugyanis győztes világháborús ellenfeleiknek kellett átadniuk, Burgenlandot azonban egy barátinak és szövetségesnek, aki rútol kihasználva

szomszédja nehéz helyzetét, tört döfött a hátába, és az antant megosztó politikájának eszközévé süllyedt. Pontosán ez a felfogás hallható ki az említett közgyűlési határozatból.

1927 tavaszán egyébként nem csupán a schattendorfi incidens utóregzései zavarták meg az osztrák–magyar viszonyt, hanem egy olyan esemény is, amelyben Magyarországon a magyar irredentát keresztező nagynémet gondolat porondra lépését látták. 1927. május 16-án a bécsi központi temetőben a Verein der Banater Schwaben in Wien rendezésében Bécsbe hozott 250 romániai és jugoszláviai bánási sváb jelenlétében felavatták a bánási sváb származású osztrák író, Adam Müller-Guttenbrunn síremlékét. Müller-Guttenbrunn-nak a betelepülés hőskorát idéző ún. Heimatromanjai a magyarországi sváb parasztság körében nagyon népszerűek voltak. Magyar részről azonban – nem is teljesen alaptalanul – alldeutsch szelleműnek, sőt ezen túlmenően „magyargyalázónak és néprontónak” tartották ezeket a regényeket, és nagy részüket – az utódállamokbeli németiség nem kis felháborodására – Magyarországról kitiltották. Ilyen körülmények közt érthető, hogy a bécsi Schwabenwoche ünnepségei keretében demontstratív céllal rendezett síremlékavatást Magyarországról rossz szemmel nézték, mert „...alkalmat adtak a németiség szolidaritásának és életerejének hangoztatására, amint ezt a rendezők kifejezésre is juttatták Müller-Guttenbrunn-nak azokban a szavaiban, amelyeket a síremlékére véstettek: „Und wo der Schwaben Pflug das Land durchschnitten, wird deutsch die Erde, und er weicht nicht mehr”. A külügyminisztérium állítólag még vízumkedvezményt adott a bécsi ünnepségekre Magyarországon át utazó sváb küldöttségnek, a kereskedelmi minisztérium viszont – a miniszterelnökség közbelépésére – már elutasította vasúti kedvezményre vonatkozó kérésüket.¹²⁽⁷²⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 5. A burgenlandi magyarság a diplomáciában

5. A burgenlandi magyarság a diplomáciában

A schattendorfi incidens paraszát nem csupán a két szomszéd ország szította, hanem egy harmadik ország is, amely a maga nagyhatalmi érdekeinek szolgálatában tétként akarta felhasználni a burgenlandi magyarságot. Ez a harmadik ország Olaszország volt. A fasiszta Itália az 1927 tavaszán aláírt olasz–magyar barátsági, együttműködési és döntőbírósi egyezményben Magyarországnak a kelet-közép-európai olasz behatolás szálláscsinálója szerepét szánta. Ennek érdekében támogatta Magyarországot revíziós törekvéseit. Az Ausztria és Magyarország közt Burgenland kérdésében parázsló vita nemcsak azért érdekelte Olaszországot, mert ő hozta tető alá a Burgenland átadását Sopron és környéke megtartása ellenében biztosító, 1921. október 13-án aláírt ún. velencei jegyzőkönyvet, hanem azért is, mert az osztrák–magyar ellentét újból a döntőbíró szerepével kecsgettette. Ily módon Ausztriát is ráállíthatta volna az expanziót szolgáló olasz–magyar vonalra. Erre annál nagyobb szüksége volt, mert 1927 tavaszán diplomáciai konfliktus robbant ki Ausztria és Olaszország között egyrészt a Heimwehrnek a kormány által ellenőrizhetetlen olasz kapcsolatai, másrészt a dél-tiroli osztrák nemzetiség olasz részről történő elnyomása miatt. ²²A konfliktus komolyságát mutatta, hogy ideiglenesen a bécsi olasz követet is visszahívták állomáshelyéről.¹³⁽⁷³⁾ Az osztrák részről nemzetiségi elnyomással vádolt Olaszország számára rendkívül kapóra jött volna, ha ő is a vádlottak padjára ültetheti ellenfelét a burgenlandi magyarság elnyomásának vádjával.

Ez az olasz szándék motiválta Királdy-Lukács Györgynek, a bécsi Ungarisches Presse-Information Bureau vezetőjének a miniszterelnökséghez intézett ama kérését, hogy állítsanak össze tájékoztatót a bécsi

olasz követség tanácsosa, Soragna márki részére a burgenlandi magyar kisebbség helyzetéről. Az elkészült tájékoztató természetesen nem annyira a burgenlandi magyarság tényleges helyzetét, mint inkább a magyar és az olasz kormányok vele kapcsolatos politikai céljait tükrözi.

A tájékoztató szerint Burgenlandnak azt a 4000 km²-nyi területet nevezik, amelyet a trianoni békeszerződés Moson, Sopron és Vas megyék területéből Ausztriának juttatott. Burgenland össznépessége az 1920-as magyar népszámlálás adatai szerint kerekén 295 000; ebből német 221 000, magyar 25 000; az egyéb anyanyelvűek túlnyomó része (45 000) horvát. A magyarul beszélők száma csaknem háromszorosa (79 000) a magyar anyanyelvűek számának. A lakosságnak tehát közel egytizede magyar, kb. egyharmada pedig beszél magyarul. A burgenlandi magyarságot – mint ez a megyei statisztikából kitűnik – a mai határ mentén lévő magyar tömbökből hasították ki. A magyar elem nem későbbi betelepülés erre a területre, hanem egyidős a némettel. A magyarok nem német falvakat magyarosítottak el, hanem éppen fordítva történt: a magyar falvak egy része elpusztult, a németek pedig újabb betelepítések révén utánpótlást kaptak, és terjeszkedni kezdtek.

A tájékoztató azzal vádolja Ausztriát, hogy megsérti a Saint Germain-i békeszerződés kisebbségvédelmi rendelkezéseit. Ezt az erőszakos asszimilációval és az iskolák elnémetesítésével igyekeznek bizonyítani. Az 1923-as osztrák népszámlálás ugyanis a burgenlandi magyarság számát egyharmadával. (24 867-ről 16 000-re), a horvátok számát pedig egykilencedével (45 000-ről 40 000-re) megcsökkentette. Az iskolákat teljesen elnémetesítették. Magyar és horvát nyelvű tanítást csak a teljes egészében magyar, ill. horvát községekben engedélyeztek; a vegyes nyelvű községek iskolái mind német tanítási nyelvűek lettek. Az iskolák tervbe vett államosítását is az elnémetesítés szolgálatába kívánják állítani. A tájékoztató ezután közli a burgenlandi elemi iskolák megoszlására vonatkozó adatokat:

tartornányi (állami)	48
községi	14
római katolikus	221
ágostai evangélikus	65
izraelita	7
magániskola	6
Összesen:	361

A felekezeti iskolák tehát öthatodát teszik ki az összes iskolának. A tanítóképzés teljesen német nyelvű, magyar tanítóképzés egyáltalán nincs. A repceköhalmi (ma: Steinberg) római katolikus tanítóképzőben viszont tanítják a horváth nyelvet. ²³Az elnémetesítés – summázza véleményét a tájékoztató – az egész vonalon tervszerűen halad.¹⁴⁽⁷⁴⁾

A bécsi olasz követség részére készített tájékoztató – az olasz kívánságoknak megfelelően – a nemzetiségi elnyomás színtereként igyekeznek bemutatni Burgenlandot. A szándékolt célt azonban állandóan keresztülhúzzák a tények. A magyar és a horvát lakosság számának megfogyatkozása – különösen magyar vonatkozásban áll ez – részben az impériumváltozás, a lakosság egy részének Magyarországra, ill. a Szerb–Horváth–Szlovén Királyságba való átköltözés, részben pedig a természetes és önkéntes asszimiláció következménye, amelyet a magasabb ausztriai életszínvonal csak meggyorsított. Az iskolák teljes elnémetesítésre vonatkozó állítást már pusztán az a tény is gyanússá teszi, hogy még hat évvel az átcsatolás

után is érintetlenül fennáll a – valljuk be rendkívül korszerűtlen – magyar iskolarendszer. A magasabb fokú oktatást – lefelé egészen a polgári iskoláig – valóban elnémetesítették; az elemi iskolákban azonban – még a magyar falvak kis füzérében is – meghagyták az anyanyelvi oktatást. A horvát községek is szabadon dönthettek a tanítás nyelvéről, nemcsak a felekezeti, hanem az állami és községi iskolákban is. A burgenlandi horvátoknak 29 tisztán horvát tanítási nyelvű és 8 vegyes (horvát–német) tannyelvű iskolájuk volt. Ami pedig az állítólagos nemzetiségi elnyomást illeti, C. A. Macartney nemcsak a horvátoknál, de még a magyaroknál sem látta ennek semmi nyomát: „Ha fel is lehet tételezni, hogy a magyarok többsége jobb szeretne Magyarországhoz visszatérni, azt még Budapesten is elismerik, hogy jól bánnak velük, és nincs okuk panasza”.¹⁵⁽⁷⁵⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 6. Az osztrák válság és Magyarország

6. Az osztrák válság és Magyarország

A burgenlandi kérdést 1927 tavaszán az olasz és a magyar kormánynak csak azért nem sikerült lángra lobbantania, mert Ausztriában országos tüzvész volt kitoróban. Az új Seipel-kormányt ugyanis – bármennyire furcsának tűnik is ez – ingatag helyzete nem az önmérsékletre, a realitásokkal számoló józan kompromisszumra készítette, hanem a szociáldemokratákkal való értelmetlen, sőt veszélyes erőpróbára.

A magyar kormány a Seipel-kormánynak a szociáldemokraták ellen tervezett fellépésével egyetértett, de magát a fellépést nem találta elég erélyesnek. A szociáldemokraták visszaszorítása helyett szívesebben látta volna teljes felszámolásukat. Erre a feladatra a keresztényszocialistáknál alkalmasabbnak látszottak az osztrák szélsőreakciók által szervezett szélsőjobboldali fegyveres alakulatok, amelyek egy jobboldali diktatúra megteremtése érdekében a polgárháború felidézésétől sem rettentek vissza. Magyar részről különösen két szervezethez fűztek nagy reményeket: a Starhemberg herceg vezetése alatt álló és főleg az alpesi tartományokban tevékenykedő Heimwehr-mozgalomhoz és az inkább Burgenlandban és Bécs környékén működő Frontharcos Egyesüléshez.

E szélsőnationalista fasiszta szervezetek már korábban felvették az összeköttetést az olasz és a magyar fasizmussal, nem vetve meg az utóbbiak politikai, sőt anyagi támogatását sem. A kívánatosnak látszó harmonikus együttműködésnek azonban mind olasz, mind magyar részről voltak bizonyos buktatói. Ilyen volt olasz részről a dél-tiroli, magyar részről pedig a burgenlandi kérdés.

²⁴Az olaszok feltétlenül ragaszkodtak az osztrák többségű Dél-Tirol birtokához, a magyarok pedig – miközben az osztrák nacionalisták Sopronnak és környékének bekebelezéséről álmodoztak – egész Burgenlandot visszakövetelték. Dél-Tirolról az olaszok, Burgenlandról a magyarok javára lemondani az osztrák szélsőnationalisták számára nem lehetett könnyű. Végül is azonban hatalomra jutásuk érdekében hajlandók voltak meghozni ezt a „hazafiúi” áldozatot is, osztályszolidaritással hidalva át a nacionalista ellentéteket. Az olasz és a magyar támogatásban bízva most már serényen hozzáfoghattak egy szélsőjobboldali fasiszta államcsíny előkészítéséhez.

A szélsőjobboldalnak kezére játszott az, hogy alig néhány héttel a választás után a kormány is megkezdte akcióját a munkásság visszaszorítására. Az első támadás a szociáldemokrata Védelmi Szövetséget, a Schutzbundot éri. Az antant katonai ellenőrző bizottságának követelésére hivatkozva kormánycsapatok szállják meg a bécsi arzenált, lefoglalják és átadják az antant bizottságnak a Schutzbund ott található

fegyverkészletét. Igaz, hogy az akció során az antant bizottság csupa rozsdás, hasznavehetetlen fegyvert és fegyveralkatrészt kapott; a Schutzbund fegyvereinek nagy része máshol volt elhelyezve. Katonailag az akció nem érintette érzékenyebben a munkásmilíciát, politikailag azonban annál inkább! És éppen ez volt a kormány célja. A Schutzbund elleni frontális támadás nem kevesebbet akart, mint a szociáldemokrata befolyás visszaszorítását a rendőrségnél, a hadseregben, sőt a kis létszámú községi védőrségekben is. Az osztrák burzsoázia mindenütt „rendet” követelt, azaz a szocialista befolyás felszámolását.¹⁶⁽⁷⁶⁾

A Seipel-kormány szocialista ellenes intézkedései a magyar kormányt nem elégtették ki. Ambrózy Lajos gróf bécsi magyar követ 1927 június közepén a Seipel kancellárral folytatott beszélgetése során élesen támadta az Osztrák Szociáldemokrata Pártot, amely Sopron visszakövetelésével, úgymond, nyugtalanságot kelt Magyarországon, és ugyanakkor jelentéktelen incidensek ürügyén mégis Magyarországot vádolja agresszív tervekkel, hogy ezúton elérje a Schutzbund fejlesztését. A kancellár a követ fejtegetéseinek csupán a Schutzbundot érintő részére reflektált, mondván, hogy az illető szervezet az arzenálban őrzött fegyverek átadása óta nem jelent többé komoly veszélyt. A magyar követ azonban jobban volt tájékozva. Elmondta a kancellárnak, hogy tudomása szerint egyrészt a fegyverek használható része a szociáldemokrata befolyás alatt álló hadsereg kezébe került; másrészt a Schutzbundot esetleg ért veszteséget ki fogják egyenlíteni a csehek, akik az ő területükön, de az osztrák határ közelében fegyverraktárakat létesítenek a Schutzbund számára. Seipel igen érdekesnek és fontosnak nevezte Ambrózy közlését, amely – mint mondta – megmagyarázza számára, hogy miért is egyeztek bele viszonylag könnyen a szociáldemokraták a fegyverátadásba. Magyar részről tehát arról igyekeztek meggyőzni a kancellárt, hogy a Schutzbund továbbra is veszélyes ellenfél, és nem szabad vele szemben szüneteltetni a harcot. A nagyobb hatás kedvéért a magyar követ utalt azokra az osztrák sajtóban is szellőztetett hírekre, miszerint a Schutzbund nemcsak a csehekkel, hanem a jugoszlávokkal is kapcsolatot tart fenn, és egy esetleges olasz–jugoszláv háború esetén kész a jugoszlávokkal katonailag is együttműködni.¹⁷⁽⁷⁷⁾

25 Miközben Ambrózy a szociáldemokraták részéről fenyegető – valójában nem létező – veszélyről igyekezett meggyőzni az osztrák kancellárt, a magyar kormányfő egy másik, sokkal reálisabbnak tűnő veszélyről szerzett tudomást anélkül, hogy kötelességszerűen tájékoztatta volna erről kollégáját. Az információ forrása a Bethlen előtt újból posszibilissá vált volt stájer tartományfőnök, Anton Rintelen volt, aki arról tett jelentést, hogy Ausztriában a Heimwehr és más jobboldali szervezetek államcsínyre készülnek, és ebben benne van Schober bécsi rendőrfőnök, volt kancellár is. Schober részvétele a siker kilátását jelentette volna, de Bethlen előtt hihetetlennek látszott. Ezért gyorsan megkérte Masirevich Szilárd prágai magyar követet a helyzet tisztázására és különösen Schober magatartásának kipuhatolására.

Masirevich éppen 1927. július 13–14-én folytatta le Schoberrel a Bethlen által kért bizalmas eszmecsere nélkül, hogy akármelyiküknek is csak sejtelmük lett volna a másnap kirobbanó sorsdöntő eseményről. Bethlennek Rintelen közlését illető gyanúja mindjárt beigazolódott. Rintelen valóban tárgyalt többször is az említett tervről a rendőrfőnökkel; ez azonban elégtelennek találta a rendelkezésre álló erőket, megosztottnak a vezetést, és éppen ezért nem vállalkozott semmiféle aktív szerepre. Szkepszise ugyan az utóbbi időben kezdett némileg oldódni, látva a tartományi Heimwehr-szervezkedés kibontakozását Richard Steidle, a tiroli tartományi tanács és a bécsi szövetségi tanács tagjának és magának Rintelennek vezetésével, úgyszintén a keresztényszocialista honi védelem, a Heimatschutz megerősödését, de mindez – véleménye szerint – még korántsem elegendő a puccshoz és a szociáldemokrácia felszámolásához. Reális közvetlen célként Schober a szociáldemokrata vezetés alatt álló bécsi autonómia felfüggesztését és helyére egy kormánybiztos kinevezését jelölte meg. Bár a rendőrfőnök az újabb események alapján nem tartotta ugyan teljesen esélytelennek a hatalomátvételt, változatlanul nem kívánt benne részt venni, és a maga részéről beírta volna

a rendfenntartás biztosításával.

A rendőrfőnök egyébként riasztó képet festett a magyar követ előtt az osztrák közállapotokról. Szerinte Seipel kancellár optimizmusát semmi sem igazolja. A szocialista álláspont az utolsó választások óta megmerevedett; a parlament életképtelen; az általános sztrájk réme állandóan fenyeget. „Mindazonáltal az volt a benyomásom – jegyzi meg jelentése végén a követ –, hogy Sch-nek (Schobernak *B. B.*) még nem igen volt sejtelve arról, hogy micsoda eseményeknek lesz Bécs tanúja 24 órával később. Ittlétem alatt a város képe teljesen nyugodt volt”.¹⁸⁽⁷⁸⁾

Amit Masirevich Bécsben vagy Bécsből látott, az csupán a csalóka felszín volt; a mélyben már egymásnak feszültek az ellentétes áramlatok. A bécsi egyetemen már korábban zavargások kezdődtek, amelyeket erőteljesen szított a Technikai Főiskola is. A kormány kénytelen volt az ősi Alma Mater Rudolfina önkormányzatát megnyirbálni, de ez sem segített. A június 14-én kibocsátott rendelet nem akadályozta meg a német-nemzeti hallgatóságot abban, hogy a 150 éves egyetemi könyvtárból ki ne verje a más érzelmű hallgatóságot. Ezek mögött az egyetemi zavargások mögött egyre világosabban kirajzolódott az Anschluss veszélye. Újult erővel mutatkozott ez meg az innsbrucki egyetem alapításának 250. évfordulóján rendezett ünnepeken. A párizsi Temps július 4-i számában figyelmeztette a nagyhatalmakat, hogy ne nézzék ölbe tett kézzel ²⁶az események ilyen alakulását. A liberális Vossische Zeitung is kénytelen volt elismerni július 5-i számában, hogy Ausztriában az utóbbi hónapokban megerősödött az Anschluss-gondolat. A szocialista Vorwärts úgy vélekedett, hogy az Anschluss nem olyan kérdés ugyan, amelyet máról holnapra meg lehetne oldani, de „...a főáramlat leplezetlenül az Anschluss felé halad”.¹⁹⁽⁷⁹⁾

Ilyen feszült hangulatban kezdte tárgyalni a bécsi esküdszék 1927. július 5-én a schattendorfi merénnyel vádolt három parasztleány ügyét. Ítélethozatalra július 14-én került sor. A nagyrészt parasztokból, részben azonban munkásokból álló esküdszék a vádlottakat minden bűncselekmény, még a gondatlanságból elkövetett emberölés vádjá alól is felmentette, és azonnal szabadlábra helyezte.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 7. Vihar Ausztria felett

7. Vihar Ausztria felett

A nyilvánvaló justizmordra Ausztriában elszabadult a vihar. Július 15-én általános sztrájk tört ki, megállt a közlekedés, megszűnt a villany- és gázszolgáltatás. Százezres tömeg lepte el Bécs utcáit, követelve a kormány lemondását. A felháborodott tüntetők elfoglalták és felgyújtották a bécsi Justizpalast épületét.

Az általános forradalmi hangulat lehetővé tette volna a Szociáldemokrata Pártnak a hatalom megragadását, a jobboldali terror felszámolását, a polgári demokrácia megszilárdítását és a szocializmusra való átmenet megteremtését. A párt azonban – a kommunisták figyelmeztetése ellenére – visszariadt ettől a történelmi feladattól. Nem akadályozta – de nem is akadályozhatta volna meg – a tömegek elemi erejű felháborodásának kitörését, de elmulasztotta ennek céltudatos irányítását és a döntő pillanatban a nagy katonai erőt képviselő Schutzbund bevetését. Így a forradalmi erőfeszítések szétporladtak. A kormány, magához térve pillanatnyi bénultságából, összevonta és kíméletlenül bevetette a rendelkezésére álló erőket, a rendőrséget, majd a katonaságot is. A sortűz 90 ember életét oltotta ki és csaknem ezer embert sebesített meg. A szövetségi tartományokban a Heimwehr is résztvett a közlekedési sztrájk leverésében. Ezeknek a drasztikus módszereknek árán a kormány ura maradt a helyzetnek. Így lett az osztrák munkásság nagy

júliusi felkeléséből – a reformista vezetők hibájából – általános ellentámadás helyett csupán korlátozott célú védekezés. Ennek ellenére a júliusi ausztriai események nem hagytak kétséget aziránt, hogy a szervezett munkásság nagy politikai erőt képvisel, és még spontán megmozdulással is meg tudja ingatni a fennálló burzsoá rendszert.”²⁰⁽⁸⁰⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 8. A magyarországi visszhang

8. A magyarországi visszhang

A júliusi felkelésnek Magyarországon is erős visszhangja támadt. A munkásság természetesen ausztriai osztálytestvéreivel érzett együtt, az uralkodó osztály viszont az osztrák nagybirtokos és nagytőkés osztállyal; és mint ez utóbbiak, úgy ő is a szélsőjobboldali szervezetek támogatásában, egy jobboldali diktatúra nyeregbe segítésében látta a végleges megoldást.

²⁷A magyar külügyi kormányzat az első részletes tájékoztatást az ausztriai „forró nyár”-ról Alth Waldemár lovag bécsi követségi tanácsos, ideiglenes ügyvivőtől kapta július 29-én. Alth szerint a bécsi megmozdulás szociáldemokrata részről nem lett volna más, mint annak főpróbája, hogy az év őszére várt olasz–jugoszláv háború kitörése esetén mennyire tudják biztosítani a cseh–jugoszláv összeköttetést a Bécs–Bécsújhely vonalon, és vajon meg tudják-e szakítani az olasz–magyar szárazföldi kapcsolatot. Messzebbmenő céljaik ezúttal az osztrák szociáldemokratáknak az ügyvivő szerint nem voltak. Mert ha Bécsben netalán munkáskormányt állítottak volna fel, erre a Heimwehrek ellenkormány felállításával válaszolnak. A szociáldemokraták azonban most még nem érezték elég erősnek magukat a hatalomért vívott harcra.

Bár a „főpróba” a szociáldemokraták számára, az ügyvivő szerint nem jól ütött ki, nem lehet beszélni a Heimwehr egyértelmű sikeréről sem. A Heimwehr mozgósítása nehézkes volt, harci szelleme pedig rossz. Ezenfelül a Heimwehr – ellentétben a szociáldemokratákkal – pénzhiányban szenved. Csupán a stájerországi szervezet kap az ottani nagyiparos szövetségtől havi 35 millió osztrák koronát. A Heimwehr pénzhiányán, sajnos, Mussolini sem segít.”²¹⁽⁸¹⁾ A legfontosabb feladat tehát – bár ezt Alth kifejezetten nem mondja ki – a Heimwehr olasz pénzügyi istápolása lenne.

A bécsi magyar követségi tanácsos egyoldalú és félrevezető képet festett a júliusi osztrák felkelésről. A megmozdulást nem külpolitikai – különösen nem háborús – szempontok motiválták, hanem merőben belpolitikaiak: az osztrák munkásság elkeseredett küzdelme politikai kinullázása ellen. Munkáskormány felállítása valóban nem szerepelt a felkelés céljai közt, hiszen a felkelés – a reformista vezetés hibájából – nem fejlődött a burzsoázia elleni általános támadássá. De ha történetesen munkáskormány alakul, ennek aligha lehetett volna alternatívája egy – Heimwehr-kormány. A Heimwehrnek sem létszáma nem volt elég magas, sem vezetése elég egységes ahhoz, hogy a nagy osztályösszeecsapásban önálló politikai szerepet játsszék.

Ezek nem olyan hiányosságok, amelyeket pénzügyi támogatással pótolni lehet. A Heimwehr különben anyagilag nem is állt olyan rosszul, mint ahogy Alth gondolta, vagy legalábbis igyekezett kormányával elhitheteni, nyilván a pénzügyi források megnyitása érdekében. A Heimwehrt már ebben az időben szoros kapcsolatok fűzték ipari körökhöz. Utóbbiak sokat vártak a Heimwehr által szervezett „független szakszervezetektől” a munkássággal vívott harcukban. Csakhogy ezek a szakszervezetek nem nagyon

tudtak kibontakozni, sőt mihamar két tűz közé kerültek. Nem csupán a szociáldemokraták álltak engesztelhetetlenül szemben velük, hanem ellenük foglaltak állást a Leopold Kunschakot követő keresztény munkások is.²²⁽⁸²⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 9. Az osztrák szélsőjobb útja Budapestre

9. Az osztrák szélsőjobb útja Budapestre

A Heimwehr támogatásában egyébként a magyar kormány jóval előbbre járt, mint olasz szövetségese. A magyar kormány – ill. közvetlenül a katonai vezérkar – még az olaszokkal kialakult együttműködés előtt hóna alá nyúlt az osztrák fasiszta szervezeteknek, amelyek ezt a támogatást igényelték is. A ²³bécsi magyar követségen egy katonai szakelődő tartja velük a kapcsolatot. 1927. augusztus 5-én vitéz Jánky Kocsárd lovassági tábornok, hadseregpáncsnok már közölheti is a honvédelmi minisztériummal bécsi szakelődője jelentését. Eszerint a Heimatschutz (Heimwehr), ez az alpesi tartományokban, a Frontharcos Egyesülés pedig főleg Bécs környékén és Burgenlandban tevékenykedő osztrák polgári szervezet a legutóbbi véres bécsi események hatására együttműködést ajánlott fel a magyar kormánynak, egyben anyagi támogatását is kérve. Az együttműködés útján azonban akadály lehet a Burgenlanddal kapcsolatos magyar igény. A Heimatschutz álláspontja ebben a kérdésben tisztázatlan, de minden bizonnyal a jelenlegi osztrák kormánnyal karöltve kívánja megoldani a kérdést. „Az Anschluss kérdésében állítólag Ausztria mai helyzetének fenntartása mellett foglal állást”. A Frontharcos Egyesülés álláspontja mindkét kérdésben ismeretlen, de Burgenlandot valószínűleg meg akarja tartani Ausztriának. Mindkét szervezet egyformán pénzt vár a magyar kormánytól, a Heimatschutz fél évre 300 000 schillinget, a Frontharcos Egyesülés meghatározatlan összegű segítyt, azonkívül Sopron környékén részére fegyverraktár felállítását. Az egyesülés elszigeteltsége és politikai akcióképtelensége már ez utóbbi kívánságából is kiderül, hiszen még arra sem képes, hogy saját területén titkos fegyverraktárt állítson fel. A júliusi események idején is passzivitásával tündökölt, ellentétben a Heimatschutz-cal, amely – bár korántsem döntő módon – de legalább beavatkozott a drámai küzdelembe.²³⁽⁸³⁾

A szélsőjobboldali osztrák szervezetekkel való kapcsolat felvételét és támogatásukat magyar részről – a jobboldali diktatúra általános platformján túlmenően – továbbra is két feltétel teljesítésétől tették függővé: Burgenland visszaadásától és az Anschluss elutasításától. A két követelmény közül az első volt a fontosabb. Burgenland visszaadását lényegesebbnek tartották, mint az Anschluss megakadályozását. Sőt a júliusi felkelés „vörös” lángnyelveinek fényénél az Anschluss egyes konzervatív liberális körök szemében még kívánatosnak is tűnt; a további balra tolódás akadályát látták benne. A Magyar Szemle Társaság titkára, Balogh József azt írja a júliusi események nyomasztó hatására a társaság folyóiratában, a Bethlen István gróf politikai és Szekfű Gyula szellemi irányítása alatt álló Magyar Szemlében, hogy Magyarország az Anschluss-szal politikai és szellemi tekintetben csak nyerne. Nem csupán a közép-európai kérdések egy része oldódna meg vele automatikusan, hanem remélni lehetne, hogy „...a német birodalom vaskereteiben Ausztria is megizmosodjék. A gyenge szomszéd – folytatja érvelését a cikkíró – korántsem jó szomszéd; a düledező ház a mi tanyánkat is fenyegeti. Ha a magunk és Ausztria érdekeinek szemszögéből vizsgáljuk a csatlakozás kérdését; óhajtásunk csak az lehet, hogy Német-Ausztria hamarosan találja meg az útját abba a hatalmas közösségbe, ahová a faji, a nyelvi és történeti kapcsolat utalja”.²⁴⁽⁸⁴⁾

A Magyar Szemle Anschluss melletti kiállása azonban inkább a magyar uralkodó osztályok pillanatnyi

rémületét, zavarát, mint határozott politikai irányvonalát tükrözte. A magyar külpolitika ebben az időben még nem az Anschlussra, hanem Ausztria függetlenségére tette föl kártyáit. Az osztrák kérdésben nem az Anschlussban érdekelt – bár a júliusi események után visszahúzódó – Németországgal, hanem az ekkor még eltökélten Anschluss-ellenes Olaszországgal kívánt együttműködni. A magyar és az olasz kormány egyaránt jobboldali [29](#)diktatúra felállításában látta az ausztriai balra tolódás legjobb ellenszerét, nem pedig az Anschlussban.

Az Ausztria elleni jobboldali összeesküvés szárait, korábbi kapcsolatait fölhasználva, továbbra is a magyar kormány gombolyította. A bécsi magyar követségtől augusztus 6-i kelettel kapott, Ausztria belpolitikai helyzetéről, a kormány és a szociáldemokraták párharcának állásáról, a jobboldali erők politikai lehetőségeiről szóló jelentés tükrében reálisnak tűntek fel a magyar tervezgetések. A jelentés szerint az Osztrák Szociáldemokrata Párt vezetősége megosztott, nem képvisel egységes álláspontot. A „méréselt”, azaz a nyíltan reformista szárnynak Karl Seitz bécsi polgármester, Breitner, Eldersch és Karl Renner a tagjai. A „radikális oroszbarátokat”, vagyis a centrista austromarxistákat Otto Bauer, Deutsch, Austerlitz (utóbbi az Arbeiter Zeitung főszerkesztője) vezeti. (Friedrich Adler hovatarozását a jelentés nem említi.) Ez utóbbiak akarták lemondani a júliusi véres események kiprovokálásával vádolva Seipel kancellárt. A kancellár a jelentéstevő szerint derekasan ellenállt a szociáldemokrata nyomásnak, bár az ellenlökést elmulasztotta.

A jelentés szerint a politikai konfrontáció Ausztriában tovább tart. A szociáldemokraták (valójában Seitz és társai) bécsi városi rendőrség felállításával félre akarják tolni a Schober-féle államrendőrséget. Ennek az ún. községi védőrségnek egyelőre 1000 ember lenne a tagja, de a létszámot könnyen fel lehetne emelni 2000, sőt akár 8000 főre is. Ennek az alakulatnak döntő szerepe lehet a külpolitika irányításában is.

A „vörösöket” a jelentéstevő szerint csupán a tartományokban megszervezett Heimwehrrel lehetne letörni. Elsősorban a stájerországi (15 000 ember), a tiroli és karintiai (3000 ember) Heimwehr-alakulatokra, ezenkívül a frontharcosokra (2-3000 fő) és a Schober-féle bécsi rendőrség egy részére (5000 emberből 3000-re) lehet számítani. Az akció vezetőiként Rintelen, Stájerország volt tartományfőnöke, volt pénzügyminiszter, Steidle ügyvéd, a tiroli Heimwehr vezetője és Schober bécsi rendőrfőnök jöhetnek számításba. A Heimwehr-vezetők szervezeteik kiépítésére kölcsönt, nem pedig segílyt kérnek. A kölcsönt azonban más zsebéből, a bécsi szociáldemokraták állítólag 5 billió (!) schillingre rúgó bankbetétéből szeretnék visszafizetni. Természetesen hatalomra jutásuk után!

A magyar kormánynál kilincselő osztrák jobboldali szervezetek lebilincselő képet festenek az osztrák–magyar jobboldali együttműködés távlatairól: „A terv keresztülvitele után (a jobboldali szervezetek *B. B.*) nyomban szoros együttműködést kívánnának Magyarországgal. A két – polgári uralom alatt álló – ország 15 milliós lakossága nemcsak a maga gazdasági fellendülését érhetné el, de egymaga az a körülmény, hogy Európa centrumát felszabadította a vörös uralom alól, hatalmas impulzust adna Európa beteg gazdasági életének meggyógyításához”.[25\(85\)](#)

A júliusi események elemzése, tanulságainak levonása jó ideig élénken foglalkoztatta az osztrák és a magyar politikai, sőt üzleti köröket is. Bíró Pál országgyűlési képviselő, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Rt. igazgatósági elnöke, az ózdi gyár vezérigazgatója augusztus 16-i jelentésében már némileg megnyugtató képet rajzol az ausztriai politikai helyzetről, a júliusi válság politikai megoldásáról. Eszerint Seipel kancellár és Bauer szociáldemokrata vezér [30](#)megegyezett a bécsi felkelés ügyének parlamenti lezárásában. Ez Seipel kormányon maradásával, a szociáldemokrata követelés visszavonásával egyértelmű. Alkura léptek a szociáldemokraták a bécsi községi védőrség kérdésében is. A szociáldemokratákkal való

megegyezés viszont Seipelnek nehézségeket okozott saját pártjában, és lökést adott a szélsőjobboldali mozgalmaknak. A stájerokról újból a Mussolinivel való kacérkodás hírének költik, holott ezek a híresztelések Rintelennel panamabotrányba fulladt bukása óta szüneteltek. (A hír azonban – mint később látni fogjuk – nem volt alaptalan.) Bíró Pál jelentésének érdekes epizódja a júliusi eseményekkel kapcsolatos szovjet reagálás ismertetése. Az osztrák rendőrség ugyanis olyan önkényesen lépett fel a felkelés napján éppen Bécsben tartózkodó Lengyel Gyula professzorral, a Magyar Tanácsköztársaság emigrációba kényszerült népbiztosával és Rappaport jogtanácsossal, a berlini szovjet kereskedelmi ügynökség munkatársaival szemben, hogy Moszkva a kereskedelmi kapcsolatok megszakítását, ill. korlátozását is fontolóra vette.²⁶⁽⁸⁶⁾

A bécsi felkelés katonai tanulságainak levonása volt a tárgya Ambrózy bécsi magyar követ és Schober bécsi rendőrfőnök szeptember végi eszmecserejének. Schober a követ előtt beismerte, hogy július 15-én du. 3 órakor ő kérte saját felelősségére katonaság bevetését a tüntetők ellen. Katonai erővel – megítélése szerint – már délelőtt is meg lehetett volna fékezni a felkelést, de a közvélemény, a sajtó és a nemzeti tanács (parlament) ekkor még nem értett volna egyet, és szembefordult volna az intézkedéssel. A jövőben – mondta a rendőrfőnök – remélhetőleg nem kell majd ilyen drága árat fizetni a közrend fenntartásáért. Schober ezzel megfogalmazta a munkásmegmozdulások katonai erővel való leverésének programját, amelyet legkíméletlenebbül a Dollfuss-kormány alkalmazott 1934 februárjában. Schober szemellátható meglepődéssel szólt arról, hogy a rendőrség 6000 embere a júliusi összeütközés nyomán testületileg kilépett a Szociáldemokrata Pártból, vidéken pedig mindenütt előretörően van a Heimwehr-mozgalom.²⁷⁽⁸⁷⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 10. Az osztrák szélsőjobb útja Rómába

10. Az osztrák szélsőjobb útja Rómába

Az osztrák jobboldali szervezetek nem csupán a Budapestre, hanem a Rómába vezető utat is megtalálták. Az olasz kormány osztrák ügyekben is szorososan együtt kívánt működni új szövetségesével, Magyarországgal. A Népszövetség soron következő genfi ülészakán Dino Grandi olasz külügyi államtitkár szeptember 10-én közölte Walko magyar külügyminiszterrel, hogy kapcsolatba került olyan osztrák szervezetekkel, amelyek tudomása szerint előzőleg Magyarországgal is érintkeztek. Tárgyaló partnereinek sorában Grandi név szerint is megemlítette Rintelent, akit azonban ő nem tart komoly embernek. (Schober szerepéről Grandi – Walko megfigyelése szerint – nem volt kellőképpen tájékoztatva.) Olaszország külpolitikai célját Ausztriával kapcsolatban Grandi úgy fogalmazta meg, hogy „...Ausztriában végre olyan rendes rezsim kezében legyen a hatalom, amely elég erős ahhoz, hogy a szocialistákat félretolja”. Az olasz államtitkár végül együttműködést ajánlott fel a magyar külügyminiszternek Ausztriát illetően. Meg is állapodtak ausztriai információik rendszeres cseréjében.”²⁸⁽⁸⁸⁾

³¹A megegyezésnek eleget téve Walko külügyminiszter Hory András római követ útján rövidesen tájékoztatta olasz kollégáját a Heimwehr-mozgalomnak a júliusi eseményeket követő megerősödéséről. Eszerint a Heimwehr-alakulatok tagjainak legnagyobb része háborút viselt ember, falusi paraszt, városi értelmiségi volt tartalékos tisztek, altisztek és legénység. Bécs és Alsó-Ausztria kivételével mindenütt elegendő fegyverrel rendelkeznek, nemcsak gépfegyverrel, hanem ágyúkkal is. Legerősebb a Heimwehr Stájerországban, különösen annak felső részében, ahol 15 000 ember, és Tirolban, ahol 7000 ember (a csak helyben felhasználható ún. stabil alakulatokkal együtt 20–25 000 ember) áll rendelkezésre. Karintiában és

Felső-Ausztriában ugyancsak erős a mozgalom, Salzburgban és Vorarlbergben viszont gyenge. Burgenlandban, Bécsben és Alsó-Ausztriában éppencsak elkezdődött a szervezés. Itt azonban segíti a Heimwehrt a frontharcosokkal való bizonyos fokú együttműködés.

A magyar külügyminiszter értékelése szerint a Heimwehr-szervezetek egymagukban nem képesek ugyan a „marxisták” hatalmát megtörni, de értékes segítő társai lehetnek a kormánynak az ellenük folytatott küzdelemben. Arra már most is fel vannak készülve, főleg a tartományokban, hogy egy általános sztrájkot „rendszerbeillesztve” tudjanak.

A tájékoztató végül megjegyzi, hogy a Heimwehr-szervezetek, úgy látszik, valamilyen pénzforrásra bukkantak. Ezt onnan következteti, hogy az utóbbi időben nem zaklatják a magyar kormányt pénzügyi követeléseikkel.²⁹⁽⁸⁹⁾

A magyar külügyi kormányzatnak a Heimwehrről adott „baráti” tájékoztatója nem annyira ennek az osztrák nacionalista szervezetnek helyzetére, mint inkább a magyar kormánynak vele kapcsolatos elképzeléseire jellemző. A tájékoztató a valóságosnál erősebbnek tünteti fel a Heimwehrt. Ezt a benyomást azzal is igyekezik erősíteni, hogy a szervezet pénzügyi függetlenségéről ír, azt állítva, hogy az utóbbi időben nem fordultak a magyar kormányhoz segélyért. Pedig hát augusztusban is ezt tették. Ez a misztifikáció nyilvánvalóan kettős célt szolgál. Egyrészt fel akarja kelteni az olasz kormány érdeklődését a szervezet iránt, finoman sejtetvén, hogy a Heimwehrnek adandó olasz segély jó politikai befektetés. Másrészt ugyanakkor az olasz segélytől nem zavartatva továbbra is saját politikai céljaira akarja felhasználni a szervezetet, velük helyettesítve be a magyar politikai célok szolgálatában tehetetlennek bizonyult frontharcos szervezetet. A Heimwehr felhasználását illetőleg azonban a magyar kormánynak az idő szerint még nincsen kialakult terve.

A keresztényszocialista–szociáldemokrata fegyverszünet enyhítette ugyan az ausztriai belpolitikai feszültséget, de meg nem szüntette. Ambrózy bécsi magyar követ 1927. október 25-én feladott 48. sz. számjeltáviratában az osztrák kereskedelmi miniszter közlésére hivatkozva a közeljövőben még súlyosabb összeütközést jósol a kormánypártok és a szociáldemokraták között, amelyet az előbbieknél fogva kezdeményezni.³⁰⁽⁹⁰⁾ A német külügyminisztériumban Kánya Kálmán berlini magyar követnél puhatolódznak az iránt: tud-e azokról a híresztelésekről, amelyek szerint „Ausztriában olasz támogatással újabb zavargások volnának előkészületben, melyeknek célja egy fasiszta uralom megalapozása lenne. Kánya tagadólag válaszolt”.³¹⁽⁹¹⁾ A magyar követ diplomatikus tagadása nem azt jelentette, hogy ilyen tervek nem léteznek, csupán azt, hogy 1927 nem alkalmas megvalósításukra.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 11. A szentgotthárdi közjáték

3211. A szentgotthárdi közjáték

1928 első felében az Ausztriával kapcsolatos olasz–magyar terveket erősen visszavetette az év elején kipattant szentgotthárdi fegyvercsempészési botrány. A szentgotthárdi közös osztrák–magyar határállomásra újév napján érkezett olasz fegyverszállítmányt az éber osztrák vámhatóságok leleplezték, és követelték a már magyar területen álló vagonok visszatolását osztrák területre. Magyar részről ezt átlátszó ürüggyel megtagadták. Az ügy nagy port vert föl. A kisantant és Franciaország helyszíni vizsgálatot követelt a Népszövetségtől. Minthogy Ausztria nem volt hajlandó az időközben magyar részről kicserélt

szállítmánynak Olaszországba való visszajuttatására, a magyar kormánynak nem volt más választása, mint összetörve elárvezeteni a fegyveralkatrészeket. A helyszíni vizsgálatot és ezzel kapcsolatban az elmarasztalást ugyan nem kerülhette el, sőt egyenesen kiprovokálta a hasonló jellegű vizsgálatok megszigorítását, szankciók alkalmazására azonban Magyarországgal szemben mégsem került sor. Ez azonban csak alig leplezte az olasz–magyar szövetség eredendő gyöngéjét, azt, hogy már első konkrét alkalmazásánál csődött mondott. Nemcsak hogy Magyarország felfegyverzését nem segítette elő, hanem még növelte a kisantant katonai és politikai nyomását Magyarországra.³²⁽⁹²⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 12. A milánói titkos találkozó

12. A milánói titkos találkozó

Az olasz fegyvercsempészés révén kínos helyzetbe került magyar kormány – nem nagy politikai bölcsességről téve tanúságot – az olaszok fokozottabb támogatása révén igyekszik a kátyúból kievickélni. 1928 április elején Bethlen és Mussolini közt titkos találkozóra került sor Milánóban. Szóba kerül az éppen kudarcot vallott szövetségi szerződés szorosabbra fűzésének terve. Ezt azonban – minthogy magyar részről nem voltak meg az előfeltételek – mihamar elejtették. Megállapodtak viszont a kisantant bomlasztásában. Erre vonatkozó tervük az volt, hogy Romániát lengyel segítséggel kiugrasztyják a szövetségből, és a kisantant helyett, olasz vezetéssel egy kelet-közép-európai és balkáni blokkot hoznak létre. A szentgotthárdi botrányal kátyúba jutott magyar fegyverkezést pedig olasz hitellel és technikai segítséggel próbálják onnan kiemelni.

A milánói találkozó olasz és magyar részvevői tovább szövögették Ausztriával kapcsolatos terveiket is. Bethlen jobboldali kormányzatot szeretett volna Ausztriában nyeregbe ültetni a Heimwehr segítségével a konzervatív Seipel-kormány helyett, amelynek külpolitikai céljait nem tartotta Magyar- és Olaszországgal „egészen kongruenseknek”. Bethlen szerint Seipel ugyan éppen úgy ellensége a Németországgal való egyesülésnek, mint Mussolini vagy jómaga, de az Anschluss elől a kisantant karjaiba akar menekülni, és az Ausztria számára létfontosságú gazdasági integrációt is a kisantanttal, elsősorban a csehekkel akarja létrehozni. Bethlen ebbeli gyanakvásában csak megerősíthette az osztrák kancellár legutóbbi prágai útja, amelyről nem lehetett tudni, hogy csak a preferenciális vámok kérdésében hozott-e megegyezést vagy esetleg egy szélesebb körű osztrák–cseh regionális együttműködésben. Ezzel szemben – vélte Bethlen –, ha a Seipel-kormányt olasz–magyar segítséggel egy jobboldalibb rezsimmel lehetne felváltani, ez gazdasági tekintetben is Olasz- és Magyarországra ³³támaszkodnék, nem bolygatná a dél-tiroli kérdést, és – már csak jobboldalibb kormányként való létezésénél fogva is – útjába állna egy balfelé tartó Németországgal való egyesülésnek. Magyarországnak elsősorban az lenne a haszna ebből a fordulatból, hogy szabaddá válnék számára Ausztrián keresztül az Olaszországgal való forgalom, beleértve a fegyverszállítást is. A burgenlandi kérdés magyar szellemű megoldásáról a miniszterelnök ezúttal szemérmesen hallgatott. A tervezett jobboldali fordulat Bethlen megítélése szerint könnyen megvalósítható. A Heimwehrnek szervezetei teljes kiépítéséhez már csak 300 000 schillingre lenne szüksége. Ha ezt Olaszország megadná, ő – Bethlen – szívesen vállalkoznék a közvetítő szerepére Olaszország és a Heimwehr között.

Mussolini nem akadt fel azon a csekélységen, hogy ha a Heimwehrnek már csak 300 000 schillingre van szüksége a hatalomra jutáshoz, miért nem folyósítja ezt a nem túlságosan nagy összeget számára a magyar kormány, vagy ha már az olasz támogatáshoz ragaszkodnak, akkor miért nem lépnek közvetlen kapcsolatba

az olasz kormánnyal? Egyáltalán miért van szükség Bethlen közvetítésére, ha csak nem azért, hogy a magyar miniszterelnök az olasz pénz ellenére is biztosítsa az ausztriai magyar érdekek elsődleges érvényesülését? A Duce az őt jellemző nagyvonalúsággal egyáltalán nem latolgatta ezeket az elgondolkodtató szempontokat, hanem gavalléros gesztussal mindjárt felajánlotta a Heimwehrnek 1 millió lírát, azaz 370 000 (!) schillinget és fegyvereket is, amennyiben belátható időn belül átveszik a hatalmat. A megalakuló Heimwehr-kormánynak politikai könnyítést is hajlandó lesz adni, nevezetesen kész lesz vele tárgyalást kezdeni „a dél-tiroli német kisebbség helyzetének javítása végett”. A nemzetiségi kérdésben elért eredmény aztán a Heimwehr nacionalisták számára is elfogadhatóvá tenné az olasz orientációt, különös tekintettel arra, hogy a legerősebb Heimwehr szervezetek éppen Észak-Tirolban vannak.³³⁽⁹³⁾

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Bellér Béla: Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés* (1927–1928) / 13. A nagy összeesküvés Ausztria ellen

13. A nagy összeesküvés Ausztria ellen

A milánói titkos találkozón Mussolini és Bethlen lényegében megegyezett abban, hogy a szomszéd Ausztriában a Heimwehrrre támaszkodva szélsőjobboldali kormányzatot fognak hatalomra juttatni. A terv végrehajtása azonban nem ment olyan könnyen, mint ahogy azt a vérmes fantáziájú politikusok elképzelték. Számolni kellett mindenekelőtt az osztrák munkássággal, amely kiterjedt szervezeteire és politikai befolyására támaszkodva kész és ugyanakkor képes is volt egy jobboldali államcsíny megakadályozására. Ezzel szemben a Heimwehr politikai befolyását és katonai erejét nem lehetett pontosan felmérni. Ez az osztrák nagybirtokos és nagytőkés osztályokat is óvatosságra intette a Heimwehr felhasználását illetően. Előre nem tudhatták, milyen teljesítményre lesz képes a Heimwehr, azt még kevésbé, hogy akciója milyen reakciót fog kiváltani az osztrák munkásságból.

A Heimwehr iránti bizalmat nem fokozta, hogy aligha volt egységes szervezetnek tekinthető. Tulajdonképpen egy negatívum tartotta össze őket: a szociáldemokrata-ellenesség. Egységes pozitív programja a Heimwehrnek nem volt. Az egyes tartományi szervezetek messzemenő önállóságot élveztek. Felső-Ausztriában még az elnevezésük is más volt, mint a többi tartományban. Bár a Heimwehr ³⁴hivatalosan egy párthoz sem tartozott, Tirolban mégis keresztényszocialista színezete volt, nem csupán azért, mert vezére, Richard Steidle keresztényszocialista képviselő és mint ilyen 1928 első felében az osztrák Szövetségi Tanács elnöke, hanem elsősorban a tiroli parasztság hagyományos konzervatív és katolikus beállítottságánál fogva. Ezzel szemben a Pfriemer vezetése alatt álló stájerországi szervezet inkább a Nagynémet Párthoz húzott. Bizonyos mértékig ehhez a párthoz igazodott a Landbund is, amelynek ugyancsak Stájerország volt a bázisa. A Landbund radikális gazdasági programja és liberális politikai felfogása folytán éppen a keresztényszocialistákkal került a legélesebb összeütközésbe.³⁴⁽⁹⁴⁾

Bár Pfriemer ebben az időben elismerte Steidlét a Heimwehr politikai vezetőjének, Pichler altábornagyot katonai parancsnokának, Pabst őrnagyot pedig vezérkari főnökének, ez semmiképpen sem jelentette azt, hogy a Heimwehr egységes vezetése megvalósult. Még az egyes tartományok szervezeteiben sem volt meg mindig az egység. Jó példa erre a stájerországi Heimwehr. Ennek egyik tagja, lovag Ferdinand Pantz báró 1928 május közepén önhatalmúlag akciót kezdeményezett a magyar és olasz kormánynál bécsi követségeik útján. Pantz úgy állította be a dolgot, mintha a stájerországi Heimwehr már teljesen készen állna a szociáldemokraták – elsősorban a Köztársasági Védelmi Szövetség, a Schutzbund – leverésére és egy jobboldali államcsíny végrehajtására. Ennek eredményeképpen – Pantz elképzelése szerint – egy

direktórium fogja átvenni a hatalmat Pfriemer, továbbá Schober bécsi rendőrfőnök vezetésével. Schober – Pantz báró bizonykodása szerint – teljesen egyetért a megmozdulással, és annak minden részletébe be van avatva.³⁵⁽⁹⁵⁾ Pantz báró azonban a bécsi magyar követség információja szerint „jelentéktelen és értéktelen egyén”, akinek semmiféle külön szervezete nincs. Az egész jobboldali puccs tervét azért találta ki és tálalta fel a magyar és az olasz kormánynak, hogy az erre a célra remélt segítyből saját pénzügyi helyzetét rendbe hozza.³⁶⁽⁹⁶⁾

Nem sokkal az önjelölt vezér után a tiroli szervezet vezetője, Steidle is jelentkezett egy memorandummal, ő azonban csupán a magyar kormánynál, az olaszoknál való beajánlást Bethlenre bízva. Steidle nyíltan elismerte, hogy célja a köztársasági alkotmány megváltoztatása. Panaszkodott a kormánypártokra, amelyek a szociáldemokraták elleni fenyegetésként felhasználják ugyan a Heimwehrt, de igazában véve nem engedik kibontakozni. Ezért a pénzügyi támogatást is csak szűken mérik. A hiányzó pénzügyi eszközöket a tiroli vezér a magyar és – magyar közvetítéssel – az olasz kormánytól várja. Míg korábban, 1927 augusztusában még csak 300 000 schillinget kértek fél évre, igényük most már sokkal magasabb: összesen 1 474 000 schillinget várnak két részletben: 524 000 schillinget azonnal, 970 000-et pedig mielőbb! Ezenkívül még fegyverre és lőszerre is igényt tartottak.³⁷⁽⁹⁷⁾

Steidle 1928. június elején személyesen is tárgyalt Bethlennel. A magyar miniszterelnök nem árulta el neki, hogy ő a Heimwehrt már korábban is Mussolini figyelmébe ajánlotta. Csupán annyit közölt tárgyaló partnerével, hogy a tervezett jobboldali rezsiváltozás a magyar és az olasz kormánynak egyaránt rokonszenves. Az új kormányzat minden bizonnyal számíthat Olaszország „enyhébb ³⁵magatartására” a dél-tiroli kérdésben. Ez a közlés a tiroli vezérre szemmel láthatólag mély benyomást tett. Steidle általában elégedetten nyilatkozott a Heimwehr szervezkedésének előrehaladásáról, Sankt Pölten és Bécsújhelyt kivéve. Az általa tervezett akció időpontjául 1928 őszét jelölte meg, remélve, hogy addig a megfelelő ürügyet is produkálni tudják. A kért támogatást azonnal és csak későbbi időpontban esedékesre osztotta, akárcsak említett memorandumában. Steidle különben olyan kedvező benyomást keltett maga iránt, hogy magyar részről nem haboztak őt és mozgalmát az olaszok figyelmébe ajánlani, csupán azt kötve a szövetséges lelkére, hogy ne keressen közvetlen összeköttetést a Heimwehrrel, mert ez csak kompromittálná az ügyet (?). E mögött a furcsa kikötés mögött a magyar kormánynak az a törekvése rejlett, hogy továbbra is monopolizálja az osztrák kapcsolatot, és fenntartsa közvetítő szerepét.³⁸⁽⁹⁸⁾

Amikor Mussolini a római magyar követ révén értesült Steidle és Bethlen beszélgetésének tartalmáról, és kézhez kapta Steidle memorandumát is, mindjárt párhuzamot vont a polgári pártoknak korábban a fasiszmussal, most pedig a Heimwehrrel szemben folytatott politikája között. Annak idején az olasz polgárság is szívesen látta, a fasisztáknak a „szélsőséges elemek”, vagyis a kommunisták elleni fellépését, de aztán igyekezett eltorlaszolni előttük a hatalomhoz vezető utat. Mussolini azt ajánlja a Heimwehrnek, hogy mielőbb dolgozzon ki részletes politikai programot, amellyel megnyerheti az „ottani vörös rezsimmel” (!) nem rokonszenvező belföld és külföld támogatását. A maga részéről kijelenti, hogy elsőnek fogja elismerni az új rezsimet. Az igényelt összeget is kész a Heimwehrnek folyósítani a budapesti olasz követ útján, tehát magyar közvetítéssel, úgyszintén a kért fegyvereket is. Csupán ezek átadásának helyét közölnék vele osztrák részről. Mussolini bizakodással tekint az akció kimenetele elé, feltéve, „ha megfelelő időpontban kellő szervezettel, diszciplínával és bátorsággal kezdik meg az akciót A munkásságtól nem kell félniük – mondotta –, ha a vidék felvonul, és elvágja a fővárost, a szocialista vezetők, akik többnyire zsidók, azonnal félre fognak állani, s a vezetők nélkül maradt munkások be fogják adni a derekukat.”³⁹⁽⁹⁹⁾

A Duce gyanútlan, fenntartás nélküli optimizmusát az osztrák jobboldali fordulatot illetően külügyi államtitkára, Dino Grandi nem osztotta. Attól tartott, hogy a jobboldali államcsínnel megerősödő Ausztria

erélyesebben fog majd fellépni Dél-Tirol érdekében, mint a Seipel-kormány. Garanciát követelt tehát a leendő rezsimtől arra vonatkozólag, hogy az a dél-tiroli kérdésben nem fog Olaszországnak nehézséget támasztani. Ezt az ígéretet a Heimwehr vezetőségének írásba kellene foglalnia. Magyar részről bosszankodva fogadták Grandi követelését. Mint Bethlen izente Mussolininek, egyrészt az új kormányelnök személyét még titokban kell tartani, másrészt nem is lenne bölcs dolog ilyen terhes kötelezettségvállalással mindjárt megnehezíteni az új kormány helyzetét. Azt azonban lehetségesnek mondta Bethlen, hogy a leendő új kormány nevében a jelenlegi Heimwehr-vezetőség vállaljon ilyen kötelezettséget. Ezt megelőzőleg azonban Mussolininek meg kellene erősítenie korábbi kijelentését, miszerint egy jobboldali kormány hatalomra jutása esetén könnyíteni fog a dél-tiroli németiség helyzetén. Ezt egyébként Bethlen már közölte is Steidlével. Ha a nyilatkozat ügyében a két kormány meg tud egyezni, akkor Bethlen magához [36](#)kéreti Steidlét, és megállapodik vele az olasz fegyverek átadásának technikai részleteiről is.[40\(100\)](#)

Mussolini nem vonta ugyan vissza a dél-tiroli németiség helyzetének könnyítéséről tett ígéretét, mégis úgy vélte, hogy ez az ígéret csupán egy kormánnyal, nem pedig egy frakció vezetőjével, azaz Steidlével szemben lehet érvényes, másrészt nem hozható junktimba az ígéret és a Steidle-féle nyilatkozat. Az új kormánnyal szembeni konkrét kötelezettségvállalás elől Mussolini, de még inkább Grandi, azzal a kifogással igyekezett kitérni, hogy olasz szempontból a rezsimváltás nem is olyan jelentős. Ez tulajdonképpen csak az olasz–magyar kapcsolatokat tenné közvetlenebbé, de önmagában nem oldaná meg az olasz–osztrák viszony egész komplexumát. A megoldás kulcsa ugyanis nem Bécsben, hanem Berlinben, sőt talán Münchenben van. Vagyis az olasz–osztrák kapcsolat csak függvénye az olasz–német kapcsolatoknak. Az olaszokat nyilvánvalóan az Anschluss veszélye aggasztotta, amely egyszeriben semmissé tenné a Heimwehrrel kötött alkut. E tekintetben Steidle személye sem garancia számukra, még ha ő – pártvezéréhez, Seipelhez hasonlóan – nem is híve az Anschlussnak, ill. az Anschluss előjátékának tekinthető német–osztrák vámunióknak. Az olaszok Steidle hűségében sem bíztak egészen: ezt mutatja, hogy igen rossz néven vettek tőle egy olaszellenes megnyilatkozást.[41\(101\)](#)

Az olaszok azonban, bármennyire berzenkedtek is, mégsem léptek vissza az osztrák akciótól. A római magyar követ 1928. július 13-án jelentette, hogy Mussolini elfogadta a Steidle által leadandó nyilatkozatot, sőt a Steidle által kért összeg első részletét is kiutalta a budapesti olasz követ kezébe. Az olasz hadügyminiszter pedig hozzáfogott a puccsisták által kért fegyverkészlet összeállításához.[42\(102\)](#)

Bethlen erre – ígéretének megfelelően – július 28-án újból találkozott Steidlével, ezúttal Fonyód-Bélatelepen, és nyélbe ütötték a megegyezést. A miniszterelnök közölte tárgyaló partnerével, hogy a Dél-Tirolra vonatkozó nyilatkozat ellenében megkaphatják az olaszoktól a kért pénzt és fegyvert. Steidle átvette az előre elkészített nyilatkozat másolatát azzal, hogy aláírás előtt még megtárgyalja a Heimwehr katonai parancsnokával, Pichlerrel, majd a legrövidebb időn belül visszajuttatja. Tudomásul vette azt is, hogy a pénzt Jánky tábornok útján fogja megkapni. Megígérte, hogy részletes tervet dolgoztat ki az olasz fegyvercsempészség sima lebonyolítására Karintián keresztül.

Bethlen érdeklődésére Steidle előadta, hogy szervezete az utóbbi időben erősen terjeszkedik még Bécsűjhelyen és Alsó-Ausztria déli részében is; csupán fegyvereknek nincsenek bővében. Az utóbbi időben, úgymond Seipel kancellár is közeledett hozzá, és valamivel energikusabb magatartást követ a „vörösökkel”, vagyis a szociáldemokratákkal szemben. Nem tartja kizártnak, hogy egy esetleges Heimwehr-akcióhoz a kancellár is csatlakozni fog. A Heimwehr-vezér felhívta a magyar miniszterelnök figyelmét arra is, hogy a döntő erőpróbára már ősszel sor kerülhet, esetleg éppen Bécsűjhelyen. Október 7-ére a Heimwehr is, a szociáldemokraták is ide hirdettek gyűlést. „Ha erőpróbára kerül sor, úgy könnyen meglehet, hogy ebből egy »Marsch auf Wien« lesz. De természetesen csak azon feltétel alatt, hogy a szocialisták provokálják a

harcot, mert ő megmarad [37](#) azon álláspontja mellett, hogy organizációjának tömege előtt plauzibilis ok nélkül nem mozdul ki a defenzívából.”[43\(103\)](#)

Steidle magatartása a fonyód-bélatelepi találkozón azt a benyomást keltette, hogy a Heimwehr-vezér, ha nem is akarja siettetni a szociáldemokratákkal való erőpróbát, nem is tér ki előle. Ezt megerősíteni látszott a tiroli vezér feltűnő aktivitása a fonyódi megállapodás végrehajtását illetően. Bethlennek már augusztus elején kezében volt a Steidle által aláírt, Mussolininak szóló nyilatkozat. Nyilvánvaló árulását a tiroli vezető azzal igyekezett elpalástolni, hogy a maga eljárását egyrészt hosszú távú józan reálpolitikának nyilvánította „a pillanatnyi érzelmektől és hangulatoktól irányított tevékenységgel” szemben, másrészt utalt a dél-tiroli németiségnek Mussolini ígérete szerint kijáró könnyítésekre kulturális (iskolai) és más egyéb területen. Nem mulasztotta el sürgetni a megígért pénzt és fegyvert, emlékeztetve a már októberben bekövetkező döntő összecsapásra.[44\(104\)](#)

Az olasz kormány most már nem habozott. Augusztus 25-én átutalt a magyar külügyminisztériumnak 1 620 000 lírát, vagyis közel 600 000 schillinget,[45\(105\)](#) tehát valamivel többet, mint amennyit Steidle azonnali segélyként kért. Ezzel valósággá vált Bethlen és Mussolini márciusi milánói megállapodása. Az olaszok is kilépnek tartózkodásukból, és most már ők is siettetik azt az akciót, amely öszre fasiszta kormányt adhat Ausztriának. A sor most már a Heimwehren van!

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Baráth Zoltán: A Berzsényi Dániel Gimnázium jubileuma

Baráth Zoltán: A Berzsényi Dániel Gimnázium jubileuma

Ünnepsésre gyűltek össze 1982 szeptember és október fordulóján, a Berzsényi Dániel Gimnázium és jogelődje, a volt Evangélikus Líceum tanulói, tanárai és barátai, hogy megemlékezzenek az iskola négy és egynegyed évszázados fennállásáról.[1\(106\)](#)

A magyar oktatási intézmények történetében nincs sok ilyen tekintélyes évforduló. S hogy valamivel fiatalabb testvérként együtt ünnepelhetett az iskola a nagy alma materekkel, Sárospatakkal és Pápával, ezt annak köszönheti, hogy eredményekben gazdag fennállása során hűségesen szolgálta a magyar kulturálódás egyetemes fejlődését.

A megemlékezés szervezésére létrehozott Jubileumi Emlékbizottság éppen ezért azt hangoztatta, hogy a magyar művelődéstörténet szellemi monumentuma előtti tisztelgés jegyében idézi meg az inspiráló emlékeket, a híres diákok jövőt is megvilágító fényes örökségét, amelynek példájával a mai diákokat is serkenteni szeretné.

Az Emlékbizottság tiszteletbeli tagjai közé beválasztották Berzsényi Dániel Niklán élő három dédunokáját: Berzsényi Gabriellát, Berzsényi Piroskát és Berzsényi Kornéliát, 38 akik tízezer forintos adományukkal egy Berzsényi alapítvány létrehozását is elindították. Az Emlékbizottság elnöki teendőit Markó József tanácselnök látta el. A tiszteletbeli elnökök sorában üdvözölhette az iskola dr. Szentágothai János akadémiust, az MTA elnökét, akinek dédapja, Lumniczer Sándor (1848 szabadságharcának vezető orvosa) az intézet tanulója volt 1834–37 között, és akit családi kapcsolatok fűztek az iskola egy másik híres tanítványához, Schoepf-Merei Ágosthoz, a magyar gyermekgyógyászat megeremítőjéhez is. Tiszteletbeli elnöke volt még az Emlékbizottságnak az iskola két volt tanítványa: dr. Schulteis Emil egészségügyi miniszter és dr. Káldy Zoltán ev. püspök-elnök, valamint Szaló Lajos, a Megyei Tanács elnökhelyettese, Hencz József, az MSZMP Városi Bizottságának első titkára és Pröhle Jenő ny. igazgató.

Társelnöki minőségben dr. Madas András ny. miniszterhelyettes, Bognár Dezső, a Városszépítő Egyesület elnöke és Györffy Sándor, a Munkásmozgalmi Múzeum főmunkatársa – mindhárman az iskola volt tanulói – segítették az Emlékbizottság munkáját. Titkárokként Baráth Zoltán igazgató, Hollósy Elek és Völgyes Mihály öregdiákok szervezték az előkészületeket.

A rendezvények sorát szeptember 25-én, szombaton az iskola volt tanulójáról, a későbbi híres fizikusról, Mikola Sándorról elnevezett országos fizikaverseny nyitotta meg, amelyen az olimpiai keret meghívott tagjain kívül részt vettek a pozsonyi és a dunaszerdahelyi magyar nyelvű gimnázium tanulói is. Másnap délelőtt a Mikola-díjasok találkozáján osztotta ki a Mikola-plaketteket Kedves Ferenc, az ELTE és KLTE professzora, az Eötvös Társulat alelnöke. Előadást tartott Mikola Sándorról Vermes Miklós Kossuth-díjas fizikus, az iskola volt tanítványa és Kovács László szakfelügyelő, Mikola életének és munkásságának kutatója.

A fizikaverseny eredményhirdetése után a kétnapos rendezvény résztvevői nevében Vermes Miklós az iskolában megkoszorúzta Mikola Sándor emléktábláját. Renner Kálmán alkotását. Szeptember 27-én, hétfőn délután látványos és vidám sportbemutató, öregdiák kosárlabdamerkőzés szórakoztatta a vendégeket. Kedden „Berzsényi és kora” címmel jubileumi diákköri ülésen emlékezett meg a tanulóifjúság az iskola névadójáról, szerdán pedig tudományos diákköri ülésen adhattak számot sokirányú érdeklődésükről. Szeptember 30-án, csütörtökön az emléktáblák megkoszorúzása jelentette a tisztelet és kegyelet lerovását.

Október 1-én, pénteken ünnepi iskolagyűlés keretében Baráth Zoltán igazgató mondott megemlékező ünnepi beszédet, amely után Jankovits György, a Megyei Tanács elnökhelyettese kitüntetésekkel adta át az iskola dolgozóinak. Délután nyitotta meg a LFMK-ban az iskola volt tanulója, dr. Ikvai Nándor minisztériumi osztályvezető az iskolatörténeti kiállítást, amelyet Pröhle Jenő ny. igazgató és dr. Környei Attila múzeumigazgató, volt berzsényista rendezett. Október 2-án, szombaton a Magyar Társaság jubileumi ülésén bevezető előadást tartott dr. Benkő László ny. főiskolai tanár a Magyar Társaság jelentőségéről, majd Sümeghy József méltatta a „Nyugati Őrszem” c. folyóirat dokumentumai alapján a kor haladó ifjúsági törekvéseit. Utána az öregdiákok hagyományos deákkúti ballagása következett, amelynek műsorán részt vett dr. Szentágothai János és Lőrincze Lajos.

Délután avatta fel Gombocz Zoltánnak az intézet falára elhelyezett emléktábláját Lőrincze Lajos c. egyetemi tanár. Az emléktáblát Kutas László szobrászművész, az iskola volt tanítványa készítette. A tábla szövege: „Gombocz Zoltán (1877–1935) Sopron szülötte és e gimnázium neveltje, kolozsvári majd budapesti nyelvészprofesszor, az Eötvös Collegium és az egyetemes magyar tudományos élet nagysága,

tudósnemzedékek nevelője emlékére állíttatta a Magyar Tudományos Akadémia”.

Manninger Rezsőnek, az Állategészségügyi Intézet megalapítójának, a XX. sz. legnagyobb magyar állatorvosának emléktábláját dr. Szentágothai János avatta fel. (Lenin krt. 30.) A tábla szövege: „Ebben a házban született a soproni lyceum eminens diákja, Manninger Rezső (1890–1970), a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke, a Mikrobiológiai Társaság elnöke, az állatjárványtan világhírű egyetemi tanára, tudósa”. ³⁹A délutáni programot az evangélikus templomban tartott ünnepi hangverseny zárta. Méltán aratott nagy sikert a Lutheránia ének- és zenekara, amelyet Szokolay Sándor Kossuth-díjas zeneszerző vezényelt. A műsoron Szokolay Sándor két műve szerepelt: Confessio Augustana (kantáta) és Kantáta a gályarabok emlékére. Közreműködött Berczelly István (bariton) és Trajtler Gábor (orgona). A prózai szöveget Bánffy György, érdemes művész adta elő. Köszöntőt mondott dr. Káldy Zoltán ev. püspök-elnök.

Este a Petőfi Színházban Kazinczynak – Kis János és Berzsényi Dániel kapcsolatát megfogalmazó – megállapítását mottóul választva „Kedves nekem a mester és a nem kisebb tanítvány” címmel irodalmi est következett, amelynek közreműködői Bánffy György Jászai-díjas, érdemes művész, Bálint András Jászai-díjas, Havas Judit, Keres Emil Kossuth-díjas, érdemes művész, Mécs Károly Jászai-díjas, érdemes művész, Nagy Attila Kazinczy- és Jászai-díjas, valamint Sütő Irén érdemes művész voltak. A műsort Tószegi Zsuzsa szerkesztette, rendezte Keres Emil. Műsorvezetőként közreműködött Rapcsányi László.

Az október 3-án, vasárnap délelőtt a Liszt Ferenc Művelődési Központban tartott jubileumi ünnepséget Markó József tanácselnök nyitotta meg. Nagy hatású ünnepi beszédet mondott dr. Pozsgay Imre, a Hazafias Népfront főtitkára. Köszöntötte az iskolát dr. Szentágothai János, dr. Káldy Zoltán, dr. Schulteis Emil, dr. Madas András és Balogh Éva, az intézet KISZ-titkára.

Délután a Berzsényi Dániel Népi Kollégium volt tagjainak baráti találkozóját Györffy Sándor nyitotta meg, majd dr. Pozsgay Imre értékelte a NÉKOSZ, s benne a megye népi kollégistáinak tevékenységét. A kortársak közül szót kért Ujj Irén, Zilahy József, Kardos Márton, Riedl Béla és Patyi Sándor. Szita Szabolcs, a Pártfőiskola adjunktusa a történész értékítéletével emlékezett meg a múlt eseményeiről.

Az ünnepségeken túl a tárgyi emlékek sorát gyarapította a műsorfüzet, melyet Szabó Alajos grafikus tervezett, valamint a Kutas László szobrászművész által készített emléklapok. Az Emlékbizottság Jubileumi emlékkönyv kiadását is tervezte, amely későbbi időpontban jelenik meg.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Ikvai Nándor: Megnyitóbeszéd a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium iskolatörténeti kiállításán¹

Ikvai Nándor: Megnyitóbeszéd a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium iskolatörténeti kiállításán¹⁽¹⁰⁷⁾

Mélységesen mély az emlékezés kútja, amelyből merítenünk kell. A magyar történelem kicsiny, de mégis városnyi életet meghatározó intézményére emlékezünk. Olyan iskolára, amely sokáig egymaga volt Sopron műhelye, mécsese, de – társai mellett is – mindvégig megmaradt rangja és híre. Soproninak lenni egy sajátos fogalom az országon belül. Licista diáknak még ennél is több. Mi más ez, mint a mélyre eresztett gyökér érzete, hatása a mában.

Vajon mit fog fel ebből, a felelősséget is magában hordozó régi dicsőségből a mai iskola diákja, tanárja, a

mai soproni polgár. Reméljük nemcsak az ünnepet, a fényes napokat. Mert ma sem elegendő, ha a líceum utódként működő „Berzsenyi” csupán csak egy az iskolák közül. Mindig is több volt és az is kell, hogy maradjon szellemében, eredményeiben; mindig többé válva az örökös megújulásban.

A török éppen körbejárta az országot, kikerítve a közepét, amikor itt a Szentlélek-templom fölött kövezett utcában (*am Pflaster*) a reformációban megújított város latin 40iskolát nyitott négy olyan tanárral, akiket a nyugati városok egyetemei bocsátottak útra.²⁽¹⁰⁸⁾ Emlékeznünk kell erre a továbbiakban meghatározó kezdetre. Végig kell futnunk a négy évszázad tanulságokkal teli korszakát.

Máris azt látjuk, hogy a fentebbi lendületes indulás csak 30 esztendeig tartott. A kor színvonalát meghaladó, Szenczi Molnár tantervét is megelőző szellemű kis latin iskola az ellenreformáció támadása miatt 22 évre bezár, amit Bocskay szabadságharca és felvilágosult szellemissége nyit meg újra. A nagy tanítvány: Lackner Kristóf író, művész, polgármester támasztja új életre a felfrissült szellemben már reáliákat is oktató, teológusokat felső szinten képző intézményt. Ez a korszak szüli a városi polgárság által oly kedvelt színjátszást, diákszövetséget és a szegénydiákokat segélyező egyletet.

A százéves jubileum új magyar gimnáziumot eredményez. Itt a Széchenyi téren, a mai iskola helyén, Löwey Mátyás adományából nyílik meg az evangélikusok második iskolája. Ilymódon (a jezsuiták 1636-ban indult gimnáziumával) iskolavárossá lesz Sopron. Az iskolaigazgató Kövesdy Pál 1661-ben adja ki a száz évig országosan tankönyvül használt magyar nyelvтанát (*Elementa linguae Hungaricum*).³⁽¹⁰⁹⁾ Az iskola nagykönyvtára 1666-ban alakul.

A nagy korszakra ismét egy csapás jön, a Wesselényi-összeesküvés ürügyén 6 évig szünetel az oktatás. 1682-ben nyitja meg az intézetet a garanciát vállaló, és a várostól azt átvevő városi egyházközség. Új tantervében Comenius *Orbis Pictus* is szerepel tankönyvül, és tovább erősödik a reáliák aránya.

Hogy mit tanítottak itt, álljon idézetül egy hitehagyott diák feljelentőlevelének részlete: „A legszélesebb értelemben tanítanak oly tudományokat is, melyre nincsen királyi engedélyük. Nem csak dialektika fordul elő tantervükben, hanem metafizika, logika, etika, politika, oeconomika is, még pedig nem is Aristotelésznek, hanem néhány újabb protestáns bölcselethez, Wolfnak és Leibnitznek dögletes szellemében”.⁴⁽¹¹⁰⁾

Ez az iskola adja a kor nagyjait: Döbrenteit, Berzsenyit, Kist. Az országban példa nélkül álló önképzőköri vállalkozásként indul a később oly jelentőssé vált Magyar Társaság (1790), az önművelésnek, a nyelvőrzésnek mindmáig példája. Hatása messze túlterjedt az ifjúság körén. Alapító szabályuk egyszerű szavai, a tömören fogalmazott négy pontjuk ma is például állhat: „1. Hetenként minden szombaton délest legalább két óráig gyűléskedjünk. 2. A közmegegyezésből feladott foglalatosságot ki-ki véghez vigye. 3. Munkája barátságos megítéléséért senki meg ne neheztesse. 4. A megjelenést elégséges ok nélkül senki el ne mulassza”.⁵⁽¹¹¹⁾ Az önzetlen és elszánt lelkesedésből így lett mozgalom, tudomány, irodalmunk nemesítő kovásza itt a német határszélen.

Az eszmeáramlatok továbbra sem kerültek el az iskolát. Nyitott szelleme taplóként fogadott minden újat. A reformországgyűlések hatására (1827) alakul – ismét a líceum sajátos közösségi szelleme kifejezőjeként – a magyar érzelmet, a hazaszeretetet, a diákönkormányzatot jelentő (a korabeli közigazgatás rendjét követő) Deákkúti Vármegye.⁶⁽¹¹²⁾ Több mint egy évszázadon át volt ez az iskola mozgalmi lelke, hirdelve mindazt, ami magyar itt a határszélen, ápolva a fogékonyságot az újra, a szervezőkészséget, az életre való felkészülést, az együvértartozás boldog örömét. Talán ezek a közösségi kohók azok, amelyek máig is

mágnesként vonzanak vissza minden növendéket.

41A szabadságharcot követő szorongató időkből már az egész egyházkerület ereje kellett az egyre magasabb fokú oktatás ellátásához, a megnövekedett ifjúság neveléséhez. A múlt század közepétől 8 osztályos gimnázium működik, 14 tanárral. Ezt követően önállósul a tanítóképezde, a teológia, a jogi fakultással. 1884-től már állami bizottság előtt folyó érettségi vizsgálatok folynak, beérkezvén ezzel a modern korszakba.

Meg kell hajtsuk az elődök előtt az elismerés zászlaját. El kell ismernünk – és ezt tisztelettel tesszük –, hogy „századokon át az evangélikus egyház tetemes áldozatokat hozott a nemzeti kultúráért. Önerejéből és önként, már akkor, mikor az állam még tudatára sem ébredt, hogy a nevelés voltaképpen az ő dolga is volna”.⁷⁽¹¹³⁾

A századfordulón bővült, mai iskolaépület megnyitóján ismét az elődök – ma is megszívlelendő – programját hirdeti meg Gombocz Miklós igazgató a nagynevű tanítványok édesapja: „Nevelni akarunk, – nem rideg értelem-embereket, kik az igazság és a jog diadalában hitüket elvesztették, akik fogalmaikat, meggyőződésüket a világ ítélete szerint ruhaként cserélik, akik a kötelességet csak addig ismerik, ameddig a haszon és a kényszer hatása ér; hanem oly férfiakat, akik háttérbe szorítva, félreismerve, sőt megalázva is a felismert igazság után indulnak: nevelni akarunk erkölcsi jellemeket”.⁸⁽¹¹⁴⁾

A világháborúk viharában az intézetet a hagyományosan haladó szelleme megóvta a szélsőségektől. Tanár és diák egyaránt jól vizsgázott az országhoz, a néphez, a demokratikus elvekhez való hűségéből.⁹⁽¹¹⁵⁾

E rövid kitekintésben nagy tanárok és tanítványok hosszú névsorát, még nagyobb eredményeit lehetett volna sorolnom. Olyan emberekét, akikben megmagyarázhatatlanul benne maradt életük legmagasabb pontján is a diákszellem; olyanokét, akik alapítványok sorozatával és minden lehető eszközzel az egykori iskola felvirágoztatásán szorgoskodtak. Ilyenek a köztünk lévő – részben már „Berzsenyista” öregdiákok is. Gyűlik már az újabb alapítvány és íme egy hívó szó, vagy évfordulás alkalom kell és ki-ki segít a maga módján. Él tehát az évszázados szellemiség, amely az öreg iskola sajátos atmoszférájából fakad. Tömören summázza az iskola évszázados eredmény sorozatát a kiállítás bevezető tablója:

„A többi nagymultú (magyarországi) iskolához hasonlóan jelentős küldetést teljesített hosszú, sokszor viharos története folyamán intézetünk. Sok nemzedéknek adta át a kor mindig leghaladottabb, az újra érzékenyen reagáló műveltségét. Sokezer ifjat tanított meg emberségre, magyarságra, helytállásra”.¹⁰⁽¹¹⁶⁾

Ennél többet ma sem várhatunk el tőle, de ezt igen: hagyományokat tisztelve, őszintén, jó szellemben éljen és munkálkodjon az ifjú és nevelő egyaránt.

Sopron, mint végvár mindig is a nagy küldetések és helytállások városa volt és az is maradt. Bízunk abban, hogy hagyományaiban élve, újuló ismeretekkel felvirágoztatva öregbíti egykori iskolánkat ezután is minden év kapun kilépő nemzedéke. Erre figyelmeztesse a ma munkálkodókat ez a jubileum is és ezt adja tanulsággul ez a kiállítás is.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Lőrincze Lajos: Avatóbeszéd Gombocz Zoltán emléktáblájánál

42 Lőrincze Lajos: Avatóbeszéd Gombocz Zoltán emléktáblájánál¹⁽¹¹⁷⁾

Ezekben a napokban egy nagy múltú, a magyar művelődés történetében jelentős szerepet játszó intézmény ünneplésére gyűltünk össze Sopronban. Eljöttünk, hogy köszöntsük a Berzsenyi Dániel Gimnáziumot, az egykori Soproni Evangélikus Líceum utódát négy és negyedszázados jubileuma alkalmából. Eljöttünk az ország minden tájáról, hogy örvendezzünk az örvendezőkkel, s hogy mi is tanúságot tegyünk róla: nemes és tiszteletreméltó, előremutató hagyományaink felélesztésével, ápolásával, múltunk megbecsülésével jelenünket gazdagítjuk, erősítjük; a jövőnket építjük.

Ünnepségsorozatunk mostani eseményével kapcsolatosan egy igen megtisztelő feladatot kaptam, azt, hogy én adjam át szimbolikusan az iskola nagynevű egykori tanítványának, Gombocz Zoltánnak a Magyar Tudományos Akadémia által ajándékozott és állíttatott emléktábláját a mai ifjúságnak, a mai nevelőknek és Sopron város közönségének.

Gombocz Zoltán ércből öntött képmása méltán kapott helyet Sopronban, méltán díszíti – jeles elődök mellett – ennek az iskolának falát. Itt született, ebben a városban, innen indult el – az Értől az Óceánig. Ez az iskola nevelte, ebben kapta az első ösztönzéseket. Itt élte át az alkotás örömeit első, de már sokat ígérő szárnypróbálgatásaival. Tevékeny tagja volt az országos hírű diákönképzőkörnek, a Kis János alapította Soproni Magyar Társaságnak – mint tudjuk – főjegyzője, tehát a tanárelnök után első diáktisztviselője is volt ennek az egyesületnek. A jegyzőkönyvek, évkönyvek sikeres munkálkodásának egész sorát örökítik meg.

A nyelv és az irodalom iránti vonzalma kibontakoztatására, kiteljesítésére a legjobb helyet találta meg az éppen akkor alakult Eötvös Kollégiumban. Ebben az új alma materben minden lehetősége megvolt, hogy a legjobbak társaságában, a lehető legjobb körülmények között fejleszthesse képességeit, s készülhessen a tudományos alkotó munkára, a magyar nyelv múltjának s jelenének, a nyelvek fejlődésének, a nyelv és az ember kapcsolatának vizsgálatára.

Fő kutatási területe a magyar nyelvtörténet volt, ennek a munkának egyik – leglátványosabb és legismertebb – eredménye az az etimológiai szótár, amelyet Melich Jánossal együtt készített, s amely ugyan torzóban maradt, de az elkészült, kiadott kötetek, füzetek a magyar szótörténet s egyben a magyar művelődéstörténet minden mai és jövődő kutatójának nélkülözhetetlen forrásai, módszertani példatárai. Nyelvtörténeti érdeklődésével szorosan összefüggnek a magyar őstörténet egyes fejezeteit feltáró, megvilágító kutatásai.

Nyelvünk múltja, történelmi kialakulása, az egykori nyelv és ember életének kapcsolata mellett a magyar nyelvtudomány egyéb területei sem maradtak ki érdeklődésének, kutatásainak mezejéből: munkássága átfogta nyelvtudományunknak szinte az egészét. Maradandót alkotott a jelentéstan, a stilsztika, a leíró nyelvtan területén, gazdagította a névtudományt, de úttörő volt a kísérleti fonetikában is. Kodály Zoltántól tudjuk, hogy Gombocz, a nála alig néhány évvel idősebb Eötvös Kollégiumi tanár őt is rá akarta beszélni fonetikai kutatások végzésére. Nem lett fonetikus, de a hangok nagy tanárja lett, s hasznosította a Gombocztól tanultakat, amikor a zene nyelve mellett a nyelv zenéjéért, anyanyelvünk tiszta hangzásáért is szót emelt emlékezetes riadó-jában. Ha már a nyelvvédelemnél, a nyelvi normánál tartunk, hadd jegyezzem meg, hogy a nyelvhelyességi viták nem érdekelték különösen a nyelvtörténész Gombocz Zoltánt. De az a magatartás inkább korszakára, mint személyére jellemző: amikor mégis hozzászólt ehhez a kérdéshez –

nyelvhelyesség és nyelvtudomány címen – mai napig érvényes, megszívlelendő gondolatokat mondott el, kimondva a 43 funkcionális szemlélet fontosságát, s hangoztatva, hogy a nyelvi helyesség az esetek igen nagy százalékában nem nyelvtani, hanem stilisztikai kérdés.

Gombocz érdeklődése, tudományos munkássága nem korlátozódott a magyar glóbusra. Munkásságát számon tartja, nagyra becsüli a magyar és nemzetközi turkológia, valamint a finnugor nyelvtudomány is: ezeken a területeken is jelentőset, nagyot alkotott. De az egyedül túl mindig az általánosat is kereste, az emberi nyelv életének, változásának mindig s mindenhol ható törvényszerűségeit.

Óriási nyelvtudása, csodálatos memóriája, lényeglátása folytán megvolt rá a képessége, lehetősége, hogy a magyar tudományos élet köréből kitekintsen, hogy az európai nyelvtudomány eredményeit, módszereit késedelem nélkül s az eredeti forrásból megismerje, s a maga ismereteinek, logikájának szűrőjén átbocsátva beledolgozza, beleépítse saját szemléletébe, elméletébe. Finnugrisztikai s általános nyelvészeti tanulmányaival már egyetemista korában jelentkeznek: 21 éves korában írja meg például „A jelenkori nyelvészet alapelvei” című tanulmányát, bemutatva, kiválóan összefoglalva a korabeli európai általános nyelvészet, nyelvészlelet állapotát, lényeges vonásait.

Hogy hamarosan a magyar nyelvtudomány egyik vezető egyénisége, a legtekintélyesebb, s tegyük hozzá, a legnépszerűbb, legolvasottabb magyar nyelvtudós lett, tudós alkatának, anyagkezelésének és írásművészetének is a következménye. Akik rá emlékeznek, akik róla írnak, kivétel nélkül kiemelik óriási anyagismeretét, mély problémalátását, szintézisre való képességét, s az anyag feltárásában, közreadásában a lényeges és lényegtelen közti határozott, biztos különbségtevést, az abból is következő világosságot, pontos vonalvezetést a lényegretörő, szabatos, egyszerű, de mégis elegáns stílust. Ezek a tudományos előnyei, amelyek – valljuk be – nem mindig voltak jellemzőek a magyar tudományos stílusra, első dolgozataitól kezdve megmutatkoznak Gombocz Zoltán írásaiban.

A kutató tudós arcképének felvillantása után szólni kellene néhány szót ezen a helyen is Gombocz Zoltán sikeres tudományszervező és szerkesztői tevékenységéről, de legfőképpen nevelőmunkájáról, a fiatalsággal, tanítványaival való kapcsolatáról.

Nemcsak egyetemi óráin találkozott Gombocz a fiatalsággal. Állandó, közvetlen kapcsolatban volt velük az Eötvös Kollégium tanáraként, majd igazgatójaként. Gombocz úr alakját – így nevezték kedves közvetlenséggel a kollégisták, valóságos legenda övezte s övezi máig. Legenda, amely valóság volt. Legenda varázslatos, vonzó egyéniségéről, szellemének ragyogó, meglepő tűzijátékáról, amely egy-egy beszélgetés, kollokvium vagy vizsga során megmutatkozott; puritán, humanista gondolkodásáról, sajátos fegyelmező módszeréről, meg arról, milyen is volt az az embereszmény, az a tudósi magatartás, amelyet Gombocz a fiatalok elé állított. Beléjük nevelte – példájával, egy-egy odavetett megjegyzésével – a munkának a szeretetét, megbecsülését, de azt is, hogy az igazi tudósnak embernek kell maradnia, aki túllát szakmája határain, aki a maga teljességében látja, ismeri, éli az élet szépségeit, örömeit.

A tudóst megismerhettem írásaiból, az egyetemi tanárt jegyzeteiből, amelyekből mi is tanultunk, de az élő, a személyes varázsával ható Gomboczot – sajnos – nem volt már módomban megismerni; halála után egy esztendővel kerültem az Eötvös Kollégium falai közé. De a régi kollégisták megőrizték, továbbadták arcának, beszédének, egyéniségének emlékeit, szellemujja ott volt írásaikban (sokszor külső formájában is, többen utánozták szép, tiszta, nagyon olvasható írását), szelleme ott volt a kollégium óráin, könyvtárszobáiban, levegőjében; finoman, de mégis határozottan formáló szokásaiban, rendjében. Ezt a szellemet, ezeket az emlékeket tápláljuk, tartjuk életben a volt Eötvös kollégisták összefüvetelien s egyre

gyérülő soraiban.

E régi kollégisták örömét és jókívánságait is tolmácsolom most. Örömét, hogy mesterünk méltó megbecsülést kap szülővárosában is, jókívánságait annak az ifjúságnak s annak a nevelőtestületnek, amely most már Gombocz Zoltán arcára is figyelve végzi munkáját, s amely a maga életébe – jelenébe és jövőjébe – bele akarja építeni az elmúlt századok nemes és előremutató hagyományait is.

44De hadd tolmácsoljam egy másik kollégium köszöntését és jókívánatait is. Azét a kollégiumét, amely nekem első nevelő dajkám volt, ahol először hallottam Gombocz Zoltánról s az általa vezetett nagyszerű tanárnevelő, tudósnevelő intézményről. A pápai kollégium, a negyedszázaddal idősebb testvér köszöntését hozom, amelynek önképzőkörében, Jókai és Petőfi képzőtársaságában ugyanúgy készült fel az ifjúság az életre, a magyar nyelv és a magyar kultúra ápolására, mint Kis János Magyar Társaságában, azét az iskoláét, amelynek diákújságja, a Kollégiumi Lapok ugyanazokkal a kérdésekkel, gondokkal és gondolatokkal foglalkozott, mint a Nyugati Őrszem, amelynek diákjait éppen úgy fogadta, majd felvértelve adta vissza az Eötvös Kollégium, mint a soproni iskoláét, s amelynek sorsa a magyar történelem viharos korszakaiban közös volt a soproni iskola sorsával, s amelynek haladó szellemét, előremutató hagyományait közös akarattal szeretnénk feléleszteni, a magyar nevelés hatékony tényezőjévé tenni.

Ezekkel a gondolatokkal s jókívánságokkal leplezem le a Magyar Tudományos Akadémia nevében és megbízásából a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Szentágothai Jánosnak a jelenlétében a magyar nyelvtudomány és Akadémiánk büszkeségének, Gombocz Zoltánnak az emléktábláját, Kutas László szobrászművésznek, az iskola egykori növendékének alkotását. Azét a Gombocz Zoltánét, aki – egyik nyelvésztársának szavai szerint: „Magasból nézett és mélyre látott. A nagy távlatból úgy világított rá a nyelvtudomány részletkérdéseire is, hogy egyszerre föl-föltárult a rendszer összefüggő egésze.”

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Táp Lászlóné: Gyógyszerésztörténeti adatok egy régi soproni patikáról

Táp Lászlóné: Gyógyszerésztörténeti adatok egy régi soproni patikáról

1. A XVIII. század elején Magyarország közegészségügyi helyzete rendkívül siralmas volt. A gyógyszertárak statisztikája is elkésérítő képet mutatott. 1747-ben Mária Terézia által szorgalmazott összeírás idején mindössze ötven gyógyszertár volt az ország területén. Ezek néha több napi járásnyira voltak egymástól. Ebből az ötvenből Budán kettő, Pesten kettő, Sopronban három működött.¹⁽¹¹⁸⁾ Sopron kiváltságos helyzetére a császárváros, Bécs közelsége lehet a magyarázat. A három soproni patika „Fehér Angyal”, „Arany Oroszlán” és „Fekete Szerecseny” néven szerepel a korabeli feljegyzésekben.

Munkámban a Fekete Szerecseny sorsát kívánom végigkísérni a levéltári kutatás során előkerült – részben

még ismeretlen – adatok sokaságából. E kutatómunka belső indítéka az volt, hogy megismerjem jelenlegi munkahelyem történetét.

**Az Csudálatos, és mesterséges Balsamum
Vitz, avagy, az Elet Balsamomjának mi-vóltaról,
és erejéről.**

*Az Embernek minémű esetében és betegségében, köllésék
ezen derék orvossággal külső és belsőképpen
élnie.*

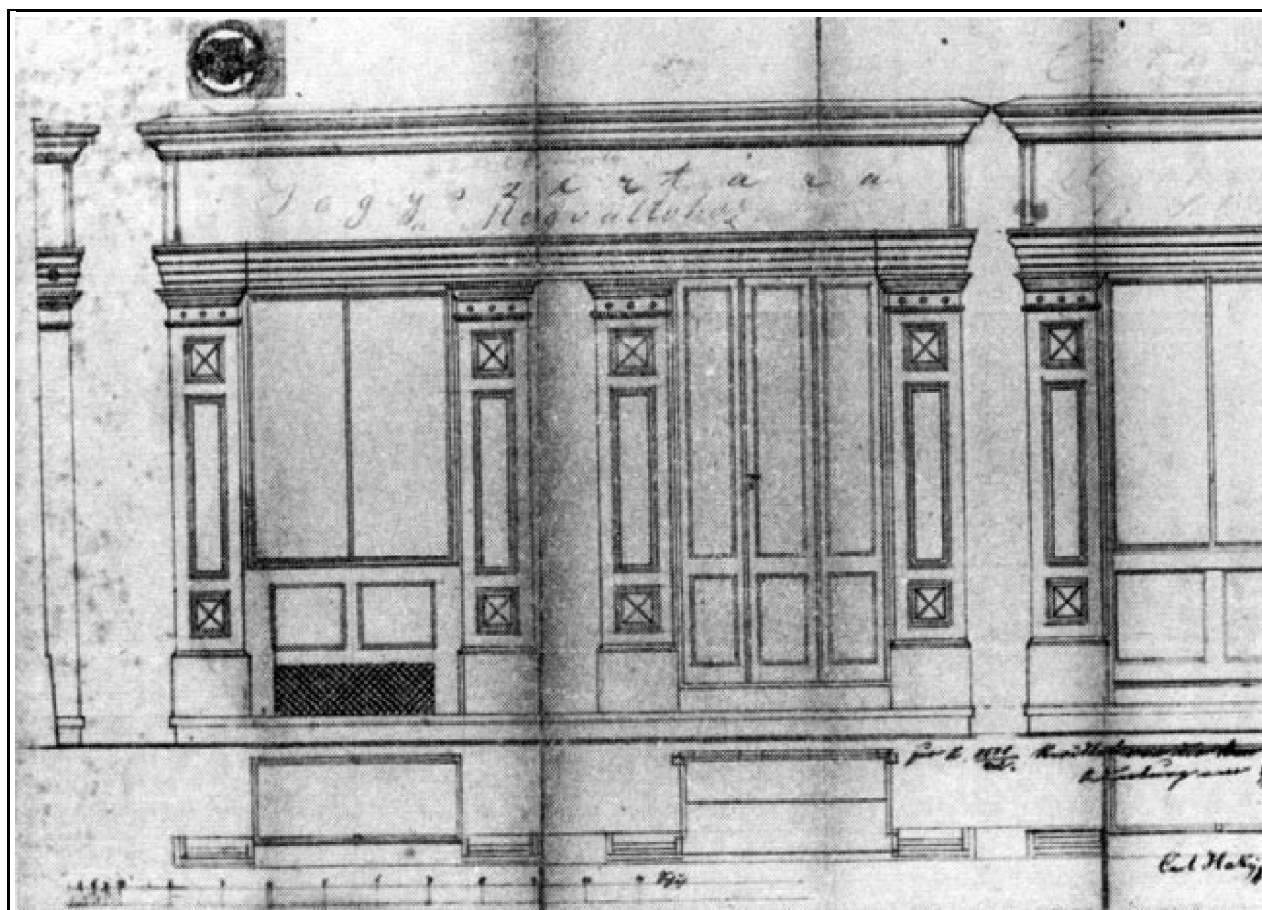
Ezen Balsamom szívünknek igen derék conforta-
tivumja, avagy meg-csörsítése, és tagjainkat
által-hatható ereje, az embernek természeti
szerént való ereit mint-egy meg-frissíti, és
meg-eleveníti: Ellent tart-is az ember testében-
való rothadásnak: tisztogat, el-öfözt, és meg-
nyit bennünk mindeneket, erőlteti az embert az izzadáfra, és
Ch. az vizeletre, úgy hogy a' többi közül leg-jobb Orvosság,
mellyel sok betegségekben nagy haszonnal Ifiak és Vének,
Fehű és Afrzony személyek, még a' kistsingyermekek-is minden
betegség-nélkül, az-az: bizvást élhetnek, úgy hogy a' kik ezzel él-
nek, annak derék hasznát és erejét igaznak lenni éltben ve-
keltik.

Először használ az embernek ezen Balsamom mind prafer-
(*)
NATUR

1. Ebhardt Kristóf hirdetése 1730-ból

2. 1722-ben érkezett a városba Ebhardt Kristóf, aki patikát szeretett volna itt vásárolni. Tárgyalásokat folytatott az „Arany Oroszlán” akkori tulajdonosával, Deimligger a patika megvételéről, de kísérletezése nem járt eredménnyel. Ekkor vette meg a mai Lenin körút 41. szám alatti házat. Egy évi Sopronban való tartózkodás után, 1723-ban megszerezte a polgárjogot, s így engedélyt kapott a város harmadik patikájának a megnyitására.²⁽¹¹⁹⁾ Ezt azonban nem a saját, keskeny homlokzatú házában nyitotta meg, hanem a szomszédos Városmajorban bérelt hozzá helyiséget. Címere a 45. „Fekete Szerecseny” lett. Fennmaradt egy magyar nyelvű hirdetés az 1730-as évekből, melyben patikája gyógyszereit ajánlja, köztük a „csudálatos és mindenható balsam”-ot.³⁽¹²⁰⁾ Ebhardtot a „Fekete Szerecseny” birtokában Goldner Vilmos követte. Majd

házasság révén Rüdiger került a patikába. 1788-tól 1840-ig Zsolnay Sámuel gyógyszerészé volt a már említett Lenin körüti ház.⁴⁽¹²¹⁾ Feltehetően ez idő alatt az ő kezében volt a patika is. Ebből az időből származó irat szerint a patika bolthelyiségből, szobából és faskamrából állt. Az irat egyéb tárgyi és személyi adatokkal nem szolgál.⁵⁽¹²²⁾ A városmajori patikának kezdett bealkonyodni. Züllich, majd Pókfalusy József gyógyszerészek a tulajdonosai. 1844–45-ben Pókfalusy váltóhamisításba keveredett, hitelezői pert indítottak ellene. Az 1844. évi „Orvosi Tudósítás” a kor általános közegészségügyére vonatkozó adatok mellett, beszámol a négy soproni gyógyszertár állapotáról ⁴⁶és személyi adottságairól is (1769-ben új gyógyszertárat nyitottak „Magyar Király” néven). Ebből tudjuk, hogy ekkor már Jasinszky Gyula a tulajdonos. Szeretné fellendíteni gyógyszertárát, de az épület fekvése miatt ez lehetetlen. „...maga a tára (officina pharmacitina) az előbbi helyen megáll, minden többi hozzátartozó osztályok ú.m. a műhely (laboratórium) szerkamra, padlás, s pince a tőle távozóbb utza szegletén található...”⁶⁽¹²³⁾ Jasinszky huszonhét beadványt intézett a város vezetőségéhez, hogy gyógyszertárát áthelyezhesse az Ikvahíd és Várkerület sarkán álló, újonnan épült házba.⁷⁽¹²⁴⁾ Lux Ferencnek, az „Arany Oroszlán” tulajdonosának tiltakozása ellenére az átköltözés 1845-ben megtörtént.⁸⁽¹²⁵⁾ Az átköltözést az 1845. évi tudósítás is megerősíti: „...a Szerecsenyhez címzett Legfelsőbb Parancsolatnak következtében a kívánt helyre áthelyeztetett”.⁹⁽¹²⁶⁾ A Bach-korszakban kevés szó esett a patikáról. Az új helyen működő gyógyszertár első tulajdonosai között Tóth Károly neve szerepel. 1853-tól őt Voga Antal követte, aki gyakran jelentkezett hirdetéseivel a korabeli helyi lapokban. Valószínű az ő ideje alatt történt a névváltozás, mert ettől az időtől kezdve a jegyzőkönyvek „Meváltó”, ill. „Salvator” névvel jelölik az ikvahídi patikát. Feltehetően ő festette Zorn György soproni festővel a Meváltót ábrázoló címet az épület homlokzatára. A gyógyszertár 1868-ban cserélt gazdát, az új tulajdonos Fényhalmi (Lichtenegger) Lajos lett.¹⁰⁽¹²⁷⁾ Egy 1869-ben kelt vizsgálati jegyzőkönyvben részletes adatokat találunk a „Meváltó” személyzetére, tárgyi adottságaira, gyógyszerkészletére vonatkozóan. Fényhalmi volt a helybeli orvos-gyógyszerész egyesület könyvtárosa. Szakmaszeretétét bizonyította a gyógyszertár számottevő szakkönyvtára is, élén az osztrák ⁴⁷gyógyszerkönyvekkel, mivel ez időben a gyógyszerkészítés szabványai ezek voltak. A jegyzőkönyv nemcsak a soproni gyógyszerészet 114 év előtti színvonalára jellemző, hanem művelődéstörténeti szempontból is értékes helytörténeti emlékünknél:

2. Tervrajz a homlokzat átalakításához 1880-ból

3. A Megváltó gyógyszerészter a századfordulón

Kivonatos magyar fordítása: 1869. nov. 16-án Filiczlcy városi orvos – Proszwimmer városi tanácsos jelenlétében – jegyzőkönyvet vett föl az Ikvahíd és Várkerület sarkán volt, a „Megváltóhoz” címzett patikáról. Ennek tulajdonosa 1868 óta a 49 éves Fényhalmy, egyik asszisztense a Mosonban született Steyrer, a másik a még csak 17 éves, de már 3 éve dolgozó, bécsi születésű Lattenberger. A patika tágas és nagyon világos, a faliszekrények egészen újak, a tégelyek porcelánból készültek égetett címkével, a rekeszek feliratai szintén. Három állómérleg van, kettő új. A patikából nyílik egy hálóhelyiség az asszisztensek számára és a laboratórium. Gázvilágítás van. A gyógy- és vegyszerek állapota teljes mértékben megfelel az előírásoknak. Sok új készítményt tartanak, különösen alkaloidákban nagy a választék. Az előírás szerint külön elzárva tartandó mérgekre a tulajdonos személyesen felügyel. Két folyadékmérleg van, és külön szekrényke a reagenseknek. A súlyok újak és sorozatuk teljes. A menzúrák, tégelyek, mozsarak, szűrőruhák és pirulagépek jó és tiszta állapotban vannak. A közvetlenül a patikából

nyíló laboratóriumban egy nagyon célszerű és új desztilláló készülék működik. A gyógyszerek készítéséhez szükséges eszközök is nagyrészt újak. A drogok raktára a hálósza mellett tágas és világos, köröskörül szekrényekkel. Ha a pince nem is a legjobb helyen van, de elég nagy. Folyadékokat, olajokat, kenőcsöket és flastromokat tárolnak itt. A nagyobb mennyiségű különböző füveket, virágokat és gyökereket a III. emeleti padláshelyiségben tárolják, száraz helyen és bőven elegendő mennyiségben.

A jegyzőkönyv megemlékezik a kis szakkönyvtárról is, s megjegyzi, hogy a tulajdonos egyben a helybeli orvos-gyógyszerész egyesület könyvtárosa is. A gyógyszerek és drogok részben 48 Pfauzert utódától, részben a pécsi Mayerhofertól származnak, a teafélék viszont Mikétől. A gyógyszerár igen látogatott, kedvező helyénél fogva is; a tulajdonos majdnem mindig személyesen is jelen van, és szakmai tudással rendelkezik.

A jegyzőkönyv eredeti szövege:

3. Protokoll,

über die Visitation der in der königlichen Freistadt Oedenburg befindlichen Apotheke zum „Salvator“

Vorgenommen am 16ⁿ November 1869.

Anwesend: Herr Magistrats-Rath Ludwig Proszwimmer.

1. Die Apotheke befindet sich an der Ecke der Spitalbrücke und Grabenrunde sub N^{ro} 1.

2. Das Schild führt die Bezeichnung „Salvator“.

3. Eigenthümer ist Herr Ludwig Fényhalmy (:vorher Lichtenegger:), 49 Jahre alt von Szathmár-Némethi gebürtig, und am 29. Juli 1843 an der Universitaet Pest zum Magister der Pharmacie promovirt. Derselbe besitzt die Apotheke seit 1. Jänner 1868, und zwar mit verkäuflichem Rechte.

4. Assistenten sind zwei beschäftigt und zwar: Herr Carl Steyrer 28 Jahre alt von Wieselburg gebürtig; sein Lehrbrief ist von Troppau den 2. Mai 1862 datirt. Als zweiter Assistent fungirt Herr Stefan Luttenberger 17 Jahre alt von Wien gebürtig, er practicirte seit 3 Jahren an dieser Apotheke und legte seine Tirocinial-Prüfung am 30. October 1869 mit gutem Erfolge ab.

5. Die Apotheke ist geräumig und sehr licht. Die Wandschränke ganz neu hergestellt, die Tiegel sämmtlich von Porcellen mit in Feuer vergoldeten Inschriften, die Aufschriften der Schubfächer ebenfalls auf Porcellen. Der Receptir-Tisch ist mit drei Stand-Waagen versehen von welchen zwei neu angeschafft wurden. An die Apotheke stösst ein geräumiges Schlafzimmer für die Assistenten, und ebenfalls unmittelbar das Laboratorium. Die Apotheke wird mit Gas beleuchtet (*Az I. lap vége*).

6. Die vorhandenen officinellen Arzneien als: Blätter, Kräuter, Blüten, Früchte und Saamen, dann Rinden, Wurzeln, endlich die Chemikalien, Extracte, Öhle, Spirituosen, Aether Arten, Sultan, Pflaster, Roobs etc. wurden untersucht und entsprachen dieselben den an sie gestellten Anforderungen vollkommen. Einer besonderen Prüfung, namentlich rücksichtlich etwaiger Verunreinigungen, wurden unterzogen: Aq(ua) destill(ata) simplex, Acid(um) phosphoricum, Acidum aceticum, Aether sulfur(icus), Chinin(um) sulfur(icum) und Unguent(um) ciner(eum) (:dieses mittelst Lupe:); es konnte hierbei keinerlei Verunreinigung nachgewiesen werden. Gewogen wurde ferner: Aether sulf(uricus), Chloroform und Spiritus vini rect(ificatus) Ausser den officinellen Arznei Körpern hält Herr Fényhalmy die meisten der in neuester Zeit in Anwendung stehenden Praeparate und ist namentlich seine Auswahl an Alkaloiden eine

grosse.

7. Die nach Vorschrift separirt zu haltender giftigen Stoffe, stehen unter besonderem Verschluss und unter persönlicher Aufsicht des Eigenthümers.

8. Zwei Meissnerische Flüssigkeits-Waagen, eine für lauhtere, die zweite für schwerere Flüssigkeiten als Wasser, sind vorrätbig, ebenso ist ein Kästchen mit den nothwendigen Reagenzien vorhanden.

9. Die Gewichte sind durchgehends neu und voll. Die Waagen rein gehalten, ebenso auch die Messuren, Tiegel, Reibschalen, Colir Tücher und Pillenmaschinen in gutem und reinem Zustande.

10. Das Laboratorium welches unmittelbar an die Apotheke stösst enthält einen ganz neuen sehr zweckmässigen Koch- und Destillations Apparat, welchen eben im 49Gange war. Die übrigen Gefässe und Utensilien welche zur Bereitung von Arzneien hier in Verwendung stehen, sind heinahe alle neu und blank gehalten (A 2. lap vége).

SULLER KÁROLY gyógyszerár a Megváltóhoz Sopron.

Bel és külföldi különlegességek
Kötszerek
sebészeti eszközök
gyógyborok
Bel és külföldi
Pipere és illatszerek
Toilette és gyógyszappanok
Ásvány vizek
és
Hasonszenvi gyógyszerek
Raktára

Lager
in- & ausländischer
Specialitäten
Verbandstoffe
chirurgische Artikel
Medicamentöse Weine
in- und ausländische
cosmetic. Toilette & medici-
nische Seife & Parfüms
Mineralwässer
Homöopathische Medicamente.

Apotheke zum Salvator, Oedenburg.

Csathó féle China vasbor fő raktára.

Hauptdepöt von Csathó's China Eisen Wein.

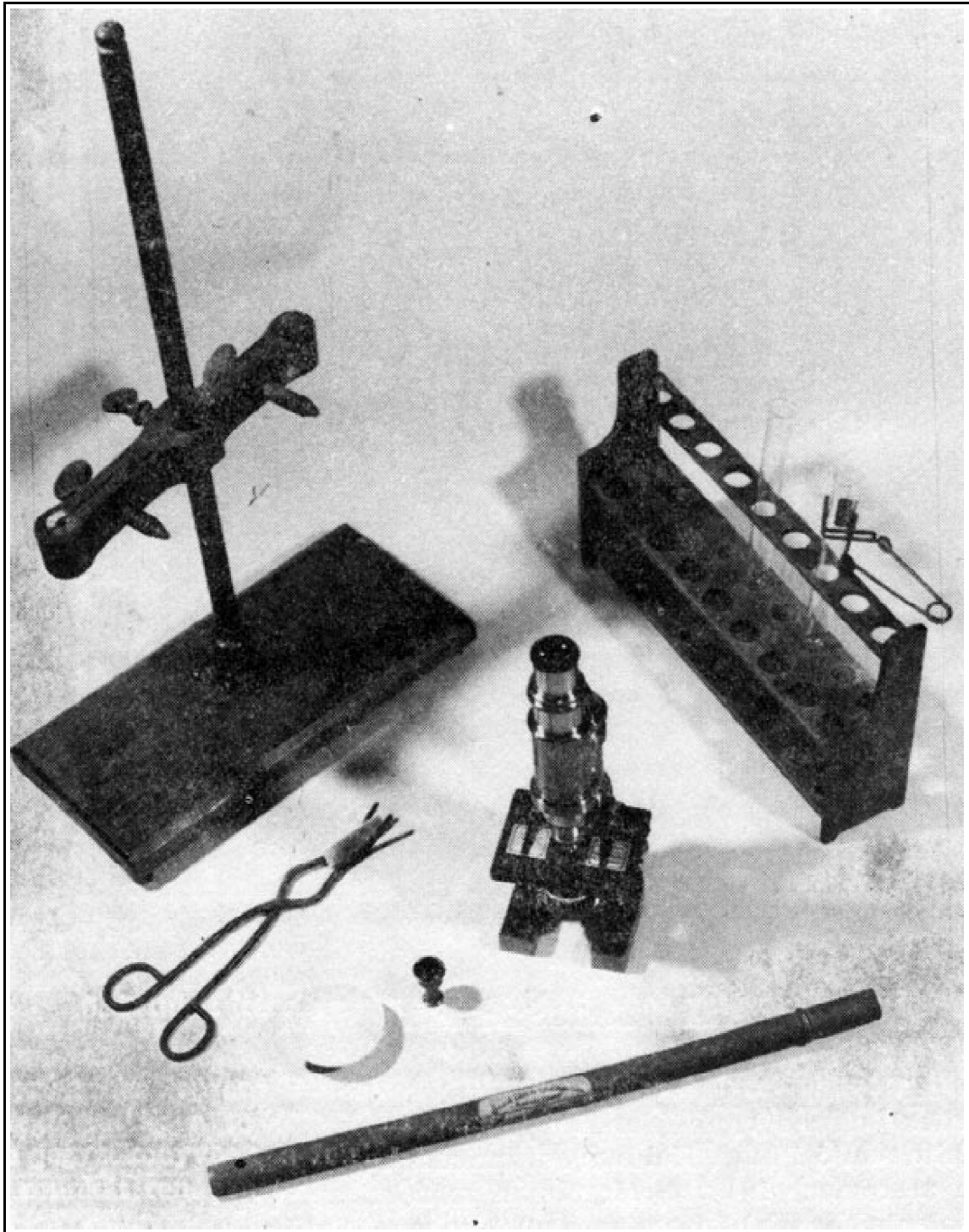
4. Receptboríték Suller Károly idejéből

11. Die Material-Kammer ist neben dem Schlafzimmer der Assistenten gelegen, sie ist geräumig und licht. An den Wänden sind ringsherum Schränke mit Schubfächern angebracht in welchen die Drogen sich aufbewahrt befinden. Es wurden sämtliche hier vorrätbigen Arzneistoffe einer eingehenden Prüfung unterzogen, und fand man dieselben der Vorschrift entsprechend. Auch was die Quantitaeten der selben

anbelangt, so muss man dieselben als vollkommen genügend bezeichnen. Beispielsweise sei erwähnt dass von Aloesucc(us) 40 Pfund, Acid(um) tartaricum 50 talenta, Cart(ex) chinae rebia planus 2 talenta, Cort(ex) chinae fusum 1 talentum, Kal(ium) nitricum 5 Pfund, Kal(ium) tartaricum 4 talenta, Magnesia citrica 3 talenta, Morphinum acet(icum) 1 Unze, Morphinum mur(iaticum), 1/2 Unze, Radix rhei chin(ensis) 6 talenta, Rad(ix) ipecac(uanhae) 2 talenta, Sulfur chinin 2 1/4 talenta, Opium purum 1 Pfund, Castareum 1 Loth, Moschus 1/4 Loth u(nd) s(o) w(eiter) vorräthig waren. Die stärkeren Gifte sind auch hier in einem separaten Kasten eingestellt, und wohl verschlossen.

12. Der Keller ist wenn auch nicht sehr bequem gelegen, doch genügend gross. Die hier aufbewahrten Flüssigkeiten, Öhle, Salben und Pflaster entsprechen der Vorschrift, und ist ihre Quantität genügend. Wir fanden hier von Ol(eum) jecor(is) aselli über 100 Pfund theils in Flaschen á 6 Unzen und 3 Unzen verpackt, theils in grossen Standflaschen; ferner Aq(ua) laurocerasi 10 talenta, Aether sulf(uricus) 6 talenta, Camphora 20 talenta, Bals(amum) copaivae 12 talenta, Chloroform 4 Pfund, Ol(eum) juniperi 3 talenta, Ol(eum) terebinthinae 4 1/2 talenta u(nd) s(o) w(eiter).

5013. Der Kräuterboden befindet sich im dritten Stockwerke, es ist derselbe mit Ziegeln gedeckt, und gegen Witterungs Einflüsse gut geschützt. Die Kräuter, Blüthen, Wurzeln und Rinden sind in netten Kisten welche mit wohl schliessenden Deckeln versehen sind untergebracht und ist die Signatur deutlich und richtig. Die hier aufbewahrten Pflanzentheile sind sämmtlich von vorzüglicher Beschaffenheit, gut getrocknet nicht schimelig und mehr als genügend vorhanden, so z.B. Folia sennae über 40 Pfund, Herba althae 80 talenta, Flor(es) chamomillae 20 talenta (*A 3. lap vége*) Spec(ies) althae 30 talenta, u(nd) s(o) w(eiter). Diese vegetabilischen Arzneien bezieht Herr Fényhalmy grösstentheils vom Apotheker Mike in Sassin, und zeichnen sich dieselben durch besondere Schönheit und Güte aus.

5 A gyógyszerészeti megmaradt gyógyszervizsgálóeszközei (büretta és kémcsőállvány, kémcső és izzítólemez-fogó, izzítólemez és bepárlótégely, mikroszkóp, areométer)

14. Die oesterreichische Pharmakopie 5e Auflage, sowie die dazu gehörige Arznei Taxe liegt in einigen

Exemplaren auf.

51 15. Eine kleine Fachbibliothek ist Eigenthum des principales, überdiess ist derselbe Bibliothekar des hiesigen ärztlich-pharmaceutischen Vereines, und stehen denselben als solchen mehrere pharmaceutische Zeitschriften zur beliebigen Verfügung.

16. Das Defecten-Bach wurde in Ordnung befunden. Die Arzneien und Drogen wurden theils von Pfauzerts Nachfolger, theils von Mayerhofer in Wien bezogen; die Herbae, Fol(iae) et Flores aber grösstentheils wie schon oben erwähnt wurde vom Apotheker Mike in Sassin.

17. Die Apotheke hat einen grossen Zuspruch, namentlich auch – schon ihrer günstigen Lage zu Folge – von den Fremden und Landbewohnern, Der Eigenthümer ist beinahe immer persönlich anwesend, und besitzt Fachkenntnisse.

Oedenburg, am 16ⁿ November 1869. Dr. L(udwig) Proszwimmer M(agistrats) Rath. Dr. Theodor Filiczky Städt(ischer) Physicus (A 4. lap vége).[11\(128\)](#)

4. Reckert Dánielt 1870-ben vették fel a helybeli gyógyszerészek jegyzékére, és még ebben az évben megvette a „Salvator”-t.[12\(129\)](#) Működési ideje alatt jelent meg az első Magyar Gyógyszerkönyv, mely jelentős állomása volt gyógyszerészetünk fejlődésének. 1879-ben bekövetkezett halála után öccse, Reckert Ede Károly lett az örököse.[13\(130\)](#) Az új tulajdonos nagy ambíciókkal indult. Működése első évében már engedélyt kért az épület homlokzati átalakítására. Ekkor került a bejárati ajtó az Ikvahídról a várkerületi oldalra.[14\(131\)](#) Vizsgálati jegyzőkönyvek is maradtak ránk ebből az időből, így pl. az 1882. évi vizsgálatokat összegző: „...mind a négy gyógyszerész szakképzett és lelkiismeretes férfiak által vezetettek, kik nagy gondot fordítanak gyógyszereik beszerzésére és kezelésére, gyógyszerészeink tisztaságára és rendjére és minden tekintetben a vizsgáló bizottság és a közönség elismerését megérdemlik”.[15\(132\)](#)

1883-ban új tulajdonosa lett a Megváltónak, Csathó József személyében. Szakmai ambícióit és ismereteit soproni munkásságának első évében a Magyar Királyi Minisztériumhoz benyújtott találmánya már jelzi.[16\(133\)](#) Kollégái, adottságainak elismeréseként, az 1884-ben megalakult magyarországi Gyógyszerész Egyesület Sopron járási csoportja elnökének választották meg. Kiváló személyiségnek bizonyult az egyesületi munkában és napi patikusi tevékenységében egyaránt. Harminchat éves korában, 1885 novemberében bekövetkezett halála tartalmaz szakmai munkásságot vágott félbe.[17\(134\)](#) A gyógyszerész, halála után, kiskorú gyermekeinek tulajdonába került.[18\(135\)](#) Ezért bérlők sora következett, kiket a soproni polgármesteri jelentésekből követhetünk nyomon: Oheim Gyula kezelő,[19\(136\)](#) Krizanovszky Artur gondnok,[20\(137\)](#) Ládai Győző, Egész Lőrinc,[21\(138\)](#) Kirner Vilmos,[22\(139\)](#) Suller Károly.[23\(140\)](#) Végül is Suller Károly a Csathó örökösöktől 1895-ben megvette a „Megváltó”-t. Az ő nevével is többször találkozhatunk az egyesületi jegyzőkönyveket olvasva. Suller után Sarló Sándor és Nagy Béla következett a tulajdonosok listáján.[24\(141\)](#) Ők is részesei voltak a város pezsgő gyógyszerészetének. Ezt a mozgalmasságot az is mutatta, hogy számtalan jelentkező volt az ötödik gyógyszerészlet megnyitására.[25\(142\)](#)

52 1908 májusában telepedett le a városban Szerdahelyi János, és megvette a „Megváltó” gyógyszerészletet.[26\(143\)](#) Hamarosan bekapcsolódott ő is a soproni gyógyszerészetbe. 1921-ben az újjászervezéskor ő lett az elnöke a Gyógyszerész Egyesület megyei kerületének. A vezetőség hatékony munkáját igazolta, hogy 1932-ben Sopron volt a házigazdája a Magyar Gyógyszerész Egyesület országos közgyűlésének. Az elnöki címről 1937 áprilisában korára és egészségi állapotára való hivatkozással lemondott, de tiszteletbeli elnök maradt egészen haláláig. Munkahelyén is fokozatosan átadta a vezetést

Gerezdes Jenő gyógyszerésznek, aki már 1926-tól munkatársa volt.

6. Pilulák készítéséhez és kiszolgálásához való eszközök

A háború szele Sopront is elérte. A viszontagságos helyzet ellenére 1944. június 2-án is megtartották a gyógyszerértári vizsgálatokat. Szerdahelyi mint haszonélvező szerepelt a jegyzőkönyvben, a felelős vezető Gerezdes Jenő volt. Az ellenőrzés során a szakmai munkát rendben találták, de megjegyezték: „Régi elhelyezésű, szűk helyiségekkel bíró gyógyszerértár. Állapota elfogadható.”²⁷⁽¹⁴⁴⁾ 1944-ben a patika folyamatos üzemeltetését Gerezdes Jenő katonai szolgálatra való behívása veszélyeztette. A tisztifőorvos Sopron közegészségügyére hivatkozva a felmentést megszerezte.²⁸⁽¹⁴⁵⁾ Valóban szükség volt a „Megváltó” munkájára. A kötelező közmunkák miatt a patikák csökkentett létszámmal dolgoztak. Egy gyógyszerértár katonai szállító volt, egy megsérült, a többi csak 12–14 órás megfeszített munkával tudta a betegeket ellátni.²⁹⁽¹⁴⁶⁾ A háborús ⁵³viszontagságok megviselték a már idős Szerdahelyit, 80 éves korában, 1945 júniusában elhunyt. Aktív elnöksége 16 évének jegyzőkönyveit olvasva, egy szakmát és kollégákat szerető gyógyszerész portréja rajzolódik ki előttünk. Szerdahelyi halála után Gerezdes lett a „Megváltó” hatósági

kezelője. Hosszas tárgyalások után – melyeket az örökösök hátráltattak – először bérlő, majd tulajdonos lett.³⁰⁽¹⁴⁷⁾ 1945 tavaszán, a bombázások alkalmával megsérült Gerezdes gyógyszerháza is. A Magyar Népjóléti Minisztérium 100 millió pengő újjáépítési, ill. anyagbeszerzési hitelt biztosított a háborús károkat szenvedett gyógyszerházak részére. Erről a soproni gyógyszerészek egyöntetűen lemondtak.³¹⁽¹⁴⁸⁾ Gerezdes is önerőből hozatta rendbe gyógyszerházát. Aktív szakmai élet mellett mindig szakított időt irodalmi és művészi körökkel kiépített kapcsolata ápolására.³²⁽¹⁴⁹⁾

1950-ben államosították a gyógyszerházakat. Régi elnevezésük helyett számjelzést kaptak, így a „Megváltó” 5/16-os gyógyszerház lett. Vezetője 1950 augusztusától Dobsa Mihály, majd dr. Czinderné Hell Aranka.

Bánfalva már régóta kérte a várostól gyógyszerház felállítását. Nem látszott célszerűnek egy új gyógyszerház létesítése, mikor a belvárosban azonos gyógyszerellátási körzetben három patika működött. Kézenfekvő az volt, hogy ezek egyikét helyezték át Sopronbánfalvára. Mivel a volt „Angyal” és „Oroszlán” gyógyszerházakat időközben műemlékké nyilvánították, így az 5/16. számú költözött. Gyógyszerház céljára a tanács kisajátította az akkor Malompatak utca 14. szám alatti hentesüzletet a hozzátartozó lakással.³³⁽¹⁵⁰⁾ A patika az üzlethelyiségből kialakított officinából és mosogató helyiségből állt. A ház többi része lakásul szolgált a Sal gyógyszerészházaspárnak, mint vezetőknek. A gyógyszerházat 1951. június 7-én ünnepélyes keretek között nyitották meg.

1958 decemberében Stinner István került a gyógyszerház élére. Időközben elavult a Megváltó bútorzatával berendezett patika, nem felelt meg a gyógyszerellátás követelményeinek. Átalakítására 1960-ban került sor. Alapterületét jelentősen megnövelték a volt lakás hozzácsatolásával. Laboratóriumot, raktár- és szociális helyiséget létesítettek. Bútorzatát teljesen kicserélték, ezzel esztétikus patikabelsőt alakítottak ki, mely kellemes benyomást kelt célszerűsége mellett. 1980-tól, Stinner István nyugdíjba vonulásától Mersich Gáborné dr. a gyógyszerház vezetője.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Barbalics Imre János: Sopron egy 1920. évi osztrák szükségpénzen

Barbalics Imre János: Sopron egy 1920. évi osztrák szükségpénzen

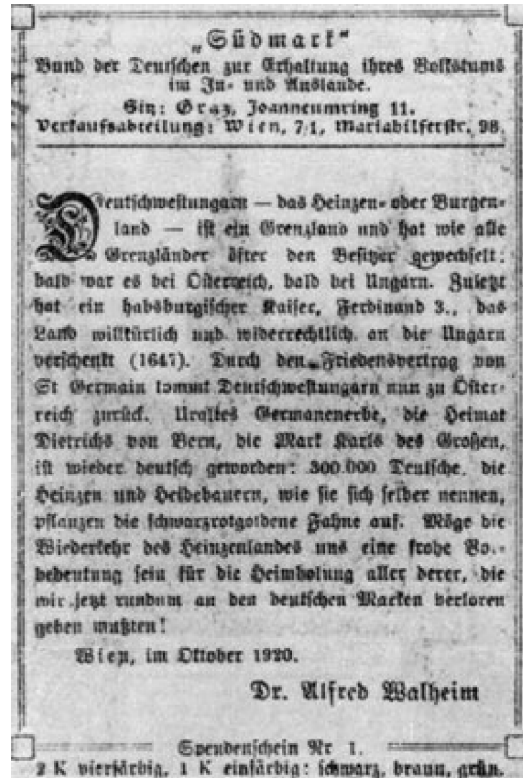
Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után, az utódállamok területén számos szükségpénz keletkezett. Ennek elsődleges oka a forgalmi pénz, elsősorban az aprópénz hiánya. A szükségpénzek kibocsátása legnagyobb mérvű az Osztrák Köztársaság területén volt. A tényleges aprópénz hiánya mellett számos esetben propagandacélokra is bocsátottak ki szükségpénzeket. A szükségpénzek nagyrésze papírból készült s így kiválóan fel lehetett használni propagandacélokra. A fémből készült szükségpénzek elenyészően csekélyek a papíryanagúakkal szemben.

A vesztes központi hatalmak területéről számos példát ismerünk, amikor különféle egyesületek szükségpénzeket bocsátanak ki.

⁵⁴1981 szeptemberében Szegeden a Móra Ferenc Múzeum papírpénzeinek átnézése során bukkantam az alábbi, Sopront ábrázoló nyomatra (leltári száma: 68.8.214). Mérete: 93×66 mm-es álló téglalap. Anyaga: sárgásfehér, vízjel nélküli papír. Az előlapi nyomat felső részén fekvő téglalapban ÖDENBURG felirat. A tölgylevelekből kialakított keretdísz fogja közre a Fő tér ma is jól ismert képét: középpontjában a német

zászlóval ékesített Tűztorony áll a felkelő Nap sugárkoszorújában. A tölgylombkeret alján, kétoldalt lévő körben a 2 K, azaz a 2 Korona értékjelzést láthatjuk. A téglalap alján két fekvő téglalap alakú mező e szöveggel:

Südmarkspende
Über Ödenburg die deutschen Farben.
Deutscher Herzen Trost in trüber Nacht!
Reife Zukunft, in der Zeiten Schacht!
Bald stehst prangend du in vollen Sorben.
Dr. A. Walheim

Az előlap színei: fekete, zöld és sárgásbarna. A hátlapon a választóvonal felett:

„Südmark“. *Bund der Deutschen zur Erhaltung ihres Volkstums im In und Auslande. Sitz: Graz, Joanneumring 11. Verkaufsabteilung: Wien, 71, Mariahilferstr. 98.*

A választóvonal alatt:

Deutschwestungarn – das Heinzen- oder Burgenland – ist ein Grenzland und hat wie alle Grenzländer öfter den Besitzer gewechselt: bald war es bei Österreich, bald bei Ungarn. Zuletzt hat ein habsburgischer Kaiser, Ferdinand 3.; das Land willkürlich und widerrechtlich an die Ungarn verschenkt (1647). Durch den Friedensvertrag von St. Germain kororrt Deutschwestungarn nun zu Österreich zurück. Uraltes Germanenerbe, die Heimat Dietrichs von Bern, die Mark Karls des Grossen, ist 55wieder deutsch geworden: 300 000 Deutsche, die Heinzen und Heidebauern, wie sie sich selber nennen, pflanzen die schwarzrotgoldene Fahne auf. Möge die Wiederkehr des Heinzenlandes und eine frohe Vorbedeutung sein für die Heimholung aller derer, die wir, jetzt rundum an den deutschen Marken verloren geben mussten! Wien, im Oktober 1920. Dr. Alfred Walheim

Alatta: *Spendenschein* Nr. 1. A keret alatt: 2 K vierfärbig, 1 K einfärbig: schwarz, braun, grün.

Dr. Alfred Walheim a Nyugat-Magyarország elcsatolására irányuló német–osztrák propaganda-gépezet ismert alakja (vö. Fogarassy László: SSz. 1971, 141). A felvételt Dömötör Mihály (Szeged, Móra Ferenc Múzeum) készítette.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981)

Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981)

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981) / 1. A kezdet.

1. A kezdet.

1967 őszén, alighogy a Soproni Állami Zeneiskolában megkezdődött a tanítás, énekkari próbára gyülekeztek a zeneiskola I. emeletének egyik tantermében azok a zeneiskolás lányok, akik hangszeres tanulmányaik mellett szeretettel közeledtek az énekléshez is, a kórusban történő közös daloláshoz. Közéjük álltak a már gimnáziumba járó egykori zeneiskolás lányok, a kórusénekléssel őrizvén meg kötődésüket a muzsikához, a magasabb rendű zenéléshez. A próbát Kovács Sándor zenetanár-karnagy, a zeneiskola akkori megbízott igazgatója vezette. Énekkari munka a soproni zeneiskolában! új kezdeményezés volt, merésznek mondható vállalkozás, mert hiszen az 1945 után államosított zeneiskolák tantervében sem hivatalosan, sem fakultatív módon nem kapott óraszámot a karéneklés. Ezért is érthető, hogy a zeneiskolai első közös énekléskor senki nem gondolta ennek a pusztán lelkesedésre épülő kezdeményezésnek időtálló, alapozó voltát.

A fiatal lányokból verbuválódott kisegyüttes októberben esett át az első próbatételen: Sopron város középiskolás éneklő kamaragyütteseinek találkozásán, amit a zeneiskola kamaratermében rendeztek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom közelgő 50. évfordulójára. December 18-án a soproni evangélikus templomban szerepeltek a „Zeneiskola Kamarakórusa” néven.¹⁽¹⁵¹⁾ Majd szorgos hónapok következtek. A tanév végén, 1968 májusában, a zeneiskola évfáradó ünnepegén madrigálokat énekeltek. A nyár gondokat hozott a felszínre. Hogyan tovább? Merre vegyék útjukat? A zeneiskola – melynek anyagi keretei már kezdetben szűknek bizonyultak – a továbbiakban a legkevesebbet sem volt képes nyújtani. Olyan gazdát kellett keresni, aki az együttes fennmaradásához a nélkülözhetetlen erkölcsi-anyagi támogatást biztosítani tudja. A városi KISZ-bizottság sietett segítségükre.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981) / 2. 1968–1972.

2. 1968–1972.

1968 ősztől a Soproni Pataki István Ifjúsági Házban kaptak új otthont. A Ház vállalta a fenntartó

szerepét, biztosította a nagyobb, kedvezőbb távlatot a fejlődéshez. Ettől kezdve az Ifjúsági Ház leánykaraként tartották számon az együttest. Tagjai között szép számban találunk általános és középiskolás diáklányokat. A kórus létszáma 5640–45 körül mozgott. Az első szárnypróbálgatásokat nemsokára nagyszerű produkciók követték.

1969. december 15-én az Országos Filharmónia 1969/70. évi hangversenysorozatának 3. bérleti előadásán léptek fel az Ady Endre Művelődési Házban, egy műsorban a helyi szimfonikusokkal. A hangverseny második részében Pergolesi „Stabat Mater”-jét énekelték. A Magyar Rádió az egész koncertet a helyszínről közvetítette.

1970 tavaszán „aranykoszorú” minősítést szereztek. Június 14-én a jáki templomban adták elő a „Stabat Mater”-t a Szombathelyi Szimfonikus Zenekar partnereként, László Margit és Barlay Zsuzsa énekes szólistákkal. Őszől kezdve a karnagy készítette munkaterv szerint oldották meg feladataikat. A munkaterv 1970. szeptember 1-től 1971. július 1-ig tartalmazta az énekkar programját. Szeptemberben új tagok felvételét tűzték ki, e hónap 28-án a Liszt Ferenc Művelődési Központban Bartók- és Kodály-művekkel léptek dobogóra Cziflányi László (Győr) orgonahangversenyén.²⁽¹⁵²⁾ Október 18-án Rauch-műveket mutattak be a Fabricius-házban, a Liszt Ferenc Múzeum rendezte műsorban: november 6-án városi ünnepségen működtek közre, két nappal később Fertődön a szovjet laktanyában énekeltek; december 20-án rádiófelvételen bizonyították tudásukat a „Kóruspódium” műsorban.³⁽¹⁵³⁾

1971. február 8-án ismét a Művelődési Központ dobogóján álltak: „Az orgonairodalom remekei” címet viselő sorozatban Liszt-művekkel színesítették a műsort.⁴⁽¹⁵⁴⁾ Tavasszal Győrben szerepelt a leánykar megyei dalostalálkozó és Kóruspódium-hangversenyen.⁵⁽¹⁵⁵⁾ A korabeli rádióadás többek között az alábbiakat állapította meg a soproniak teljesítményéről: Mind hangzásuk tisztasága, mind zenei átélésük és zeneszeretetük mindenben átütő ereje, mind műsoruk igényessége igen figyelemre méltó. Liszt Szent Erzsébet legendájából való részlettel, a Vidáman, játszva üzzük a bút című zongorakíséretes kórustétellel kezdték műsorukat. A hangilag is igényes, magas fekvésű művet nagyon megbízhatóan adták elő. Ezután a romantikus darab után egy-egy Bartók- és Kodály-művet énekeltek. Mindkettőt nagyon meggyőzően. Mind Bartóktól, mind Kodálytól virtuóz jellegű művet választottak. Előbbitől a Jóságigézőt, az utóbbitól a Villót. Befejezésül Bárdos: Magos a rutafa című művét adták elő a melankolikus és szatirikus részleteknek mindig megfelelő előadásmóddal.”

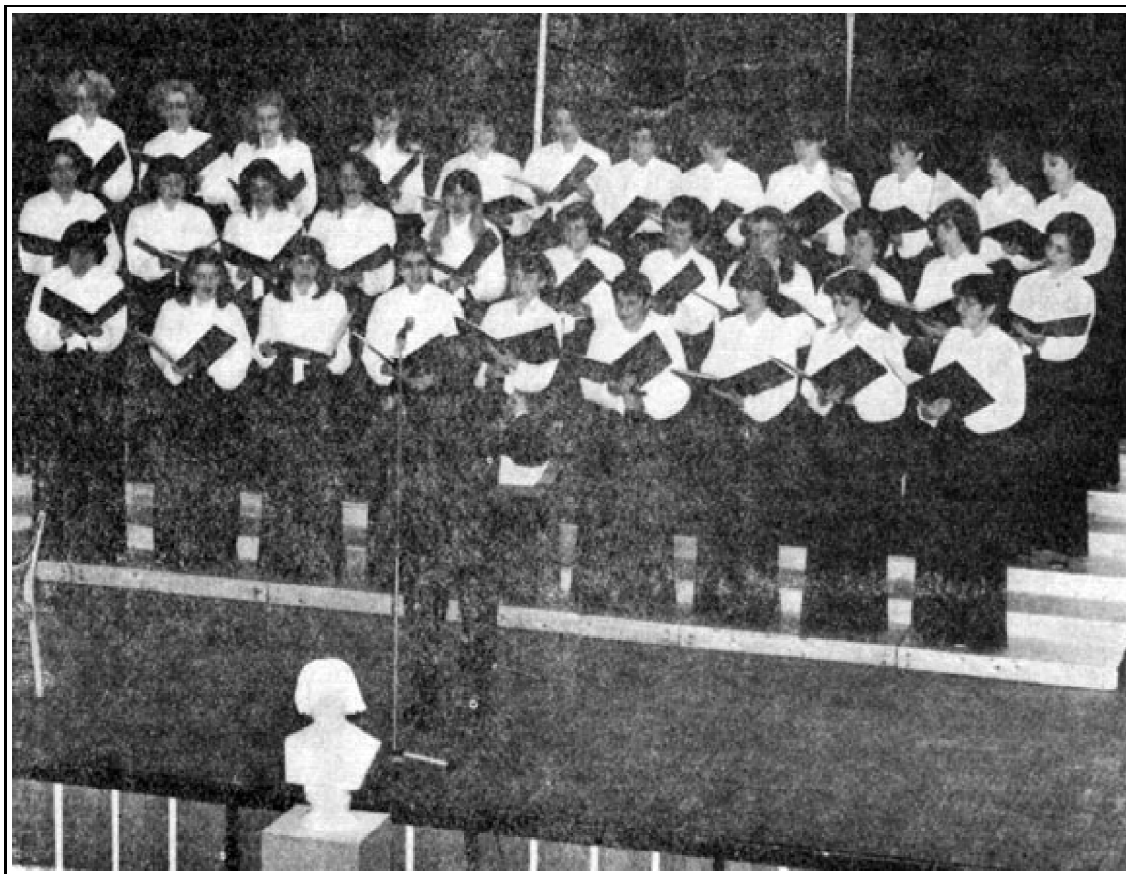
Április 19-én önálló hangversenyt adtak a Művelődési Központ kamaratermében Palestrina, Regnart, Kodály, Rauch, Bartók, Bárdos, Karai, Decsényi, Schumann, Liszt műveiből.⁶⁽¹⁵⁶⁾ Május 6-án a Művelődési Központ nagytermében Andreas Rauch „Musicalisches Stammbüchlein” (1627) című gyűjteményét mutatták be vendégegyüttesekkel egy műsorban.⁷⁽¹⁵⁷⁾ Júniusban Fertődön szerepeltek a Fertődi Zenei Napok nyitóhangversenyén, együtt a Fertődi Haydn-kórossal, Haydn-művekkel. Még ebben a hónapban teljes koncertet adtak ugyanott az Országos Ifjúsági Zenei Tábor résztvevőinek „A kórusirodalom nagy századai” címmel.

Az 1970/71-es munkatervük – de később a többi esztendő munkaprogramja is – a megoldandó feladatok mellett tartalmaz egyéb irányú elfoglaltságot, hasznos időtöltést, művelődési lehetőséget biztosított a kórustagoknak; például: klubdelután (zenehallgatással, zeneirejtvény-játékkal), farsangi klubest, évadzáró est szerepelt a tervben.

⁵⁷1971. október 7-én a Művelődési Központban az UNESCO Nemzetközi Szeminárium résztvevői számára nyújtott ünnepi hangversenyen működött közre az aranykoszorús Leánykar Kodály-, Bartók-,

Bárdos-, Liszt-művekkel.⁸⁽¹⁵⁸⁾ November 14-én Győrben járt az ifjúsági mozgalmi dalfesztivál résztvevőjeként.

Az új esztendőben január 21-én szerepeltek először a Magyar Rádió „Kóruspódium” felvételén, Budapesten, a stúdióban, Rauch, Liszt, Kodály, Halmos szerzeményeivel.⁹⁽¹⁵⁹⁾ Ezt a felvételt is sugározta a rádió. Az összekötő szövegből idézünk néhány gondolatot: „Még kevesen ismerik a soproni diákok ma szereplő kórusát. Négy évvel ezelőtt alakult tíz soproni iskola növendékeiből. A jelenlegi létszám 42 fő. Az eltelt négy év alatt Kovács Sándor jó alapokat épített a tartós fejlődés számára. A Leánykar ma már bekerült a város és a megye zenei vérkeringésébe. Évente önálló hangversenyekkel, a Fertődi Zenei Napokon való közreműködésekkel járul hozzá a zenei érdeklődés kielégítéséhez”.¹⁰⁽¹⁶⁰⁾

A kórus

Március 23-án Kodály-hangverseny részesei voltak a Művelődési Központban, természetesen Kodály-műveket énekeltek.¹¹⁽¹⁶¹⁾ Június 17-e és július 2-a között rendezték meg a megyei szervek ismételten a Fertődi Zenei Napokat. A rendezvények egyikén, a június 18-án lebonyolított megyei kórustalálkozón, láttuk, hallottuk a Leánykart is: előbb a 14 órakor kezdődött dalostalálkozón léptek fel, majd a 17 órakor megnyílt III. Országos Fertődi Ifjúsági Zenei Tábor résztvevőinek adott műsorral vívták ki a legteljesebb elismerést.¹²⁽¹⁶²⁾ Szeptember 22-én sugározta a Kossuth-adó „Kóruspódium-Fertődön II.” című adását, ahol a Leánykar műsorszámait is közvetítette.¹³⁽¹⁶³⁾

3. 1972–1976.

Az új évad kezdetekor újabb változás következett be a kórus életében: a Liszt Ferenc Művelődési Központ vette át a kenyéradó gazda szerepét az Ifjúsági Háztól, s lett fenntartója és működtetője a Leánykarnak, a korábbiaknál jóval több s nagyobb lehetőségeket és művészi távlatokat biztosítva. Ennek az új, immáron a harmadik periódusnak bevezető, nagy megmozdulása december 9-ére esett: ekkor rendeztek zenei ünnepségeket Csornán, helyi, soproni, győri kórusok közreműködésével Kodály Zoltán születésének 90. évfordulója tiszteletére, ide hívták a Leánykart is.¹⁴⁽¹⁶⁴⁾ Néhány nappal később, 15-én, Sopronban lépett közönség elé a kórus, Kodály-émlékhangversenyen, amit a Hazafias Népfront rendezett a zeneszerző 90. évfordulójára a Művelődési Központban. Ezúttal is Kodály-műveket daloltak a soproni lányok.¹⁵⁽¹⁶⁵⁾ A Kisalföld című megyei napilapban olvashattuk nem sokkal a hangverseny után: „A művelődési központ leánykara a tőle megszokott pontossággal, szépen csengő hangon, tiszta gyermeklélekkel énekelte az Ave Mariát: játékosan fogalmazta meg a Gólyanótát és a népi játékok, szokások drámaisága, könnyedsége tünt ki a Villó és a Pünkösdlő című remekművekből. Kovács Sándor karnagy énjéből fakadó biztonsággal, nagy hozzáértéssel formálta ezeket a műveket.” (Kisalföld, 1972. XII. 13.).

Az 1973-as évben a rádió „Kóruspódium” adásával (február 2.) hívták föl magukra a figyelmet, ahol Rauch, Decsényi, Kodály alkotásait szólaltatták meg.¹⁶⁽¹⁶⁶⁾ Az eredeti adást hangszalagon rögzítette az énekkar karnagya. Idézzük néhány gondolatát az ismertető, illetve összekötő szövegnek: „Ugyancsak gyakori szereplője a rádiónak a Soproni Pataki István Ifjúsági Ház Leánykara. Éneküket mindig szívesen hallgatjuk; mert ebből az énekből a zenélésnek őszinte szeretete árad. Könnyed hangvétel, biztos technikai tudás, összeforrottság jellemzi a kórus énekét. Pedig a kórus tagjai sok iskola tanulóiból tevődnek össze. Nem könnyű éppen ezért a próbaidő összehangolása. Hogy ennek ellenére sikerült a látszólag heterogén kórusból egy kitűnően egységes kórust kialakítani, az Kovács Sándor karnagy érdeme”.

Március 19-én került sor a Liszt Ferenc Művelődési Központ Leánykarának – ilyen minőségben – első önálló kórushangversenyére. Negyvenkét taggal állt ki az énekkar, hogy öregbítse jó hírét, hogy művészi élvezetet nyújtson hallgatóságának. A Kisalföld többek között így vélekedett a koncertről: „Kovács Sándor, a fáradhatatlan karnagy-zenepedagógus időt s energiát nem kímélve »hozta föl« aranykoszorús szintre a zenét szerető és értő, intelligens leánykórust. Fegyelmezettségük, munkaszeretetük, koncentrálni tudásuk, s nem utolsósorban csengő, biztos hangjuk az országos ⁵⁹élvonalban biztosít helyet számukra”.¹⁷⁽¹⁶⁷⁾ A hangversenyen részleteket mutattak be Rauch András „Musicalisches Stammbüchlein” gyűjteményéből (Ősz, Honvágy, Kín, A reggel, Tavasz, Virágének, Oly jó és szép, Artemisz búcsúja, Agglegény kesergője, Menyasszonydícsérő), részleteket tolmácsoltak Esterházy Pál „Harmonia coelestis”-éből: hat kis kantátát a karácsonyi ünnepkörből,¹⁸⁽¹⁶⁸⁾ továbbá énekeltek: Bartók–Bárdos: Szvit szlovák népdalokra; Bartók: Leánykérő; Kodály: Hegyi éjszakák I., Gólya-nóta, Egyetem-begyetem; Bárdos–Petőfi: A márciusi ifjakhoz; Bárdos: Hej, igazítsad; Sári–Kövesdi: Tavaszköszöntő című kompozícióit. Június 26-án a Fertődi Országos Ifjúsági Zenei Tábor (jún. 18–júl. 1.) hangversenyeinek egyikén ismét műsorukra tűzték a Rauch-madrigálokat, s a már korábban többször énekelte részleteket a „Harmonia coelestis”-ből. Október közepén Sopronban szerepeltek: nagyszabású oratórikus estnek voltak tevékeny szereplői. A hangverseny első felében a jól ismert Esterházy-kantátát szólaltatták meg. A most már diplomás aranykoszorús kórus 41 fővel állt ki a dobogóra. Szereplésükről ezt olvashatjuk: „Maximális kiműveltség, precizitás, finoman

árnyalt érzélemvilág, zeneszeretetből sarjadó művészi gondosság jellemezte mind a kórust, mind karnagyát, mind pedig a hangszeres kísérőket. Magabiztos igényességgel közeledtek valamennyien a darabokhoz, s szereztek felejthetetlen élményeket!” (Kisalföld, 1973. X. 19.)

1974. január 31-én a TIT Szabadegyetem keretében Rauch-madrigálokat daloltak a Művelődési Központ kamaratermében. Előtte ugyanott Jancsovics Antal tartott előadást Rauch Andrásról Március 13-án újabb önálló hangversenyt adtak a Művelődési Központ nagytermében, telt ház előtt, gazdag, választékos műsorral.¹⁹⁽¹⁶⁹⁾ Egy héttel később Budapesten jártak, rádiófölvételen.

Időzzünk még egy keveset március 13-i soproni koncertjüknel, ejtsünk néhány mondatot műsorösszeállításukról, előadásmódjukról a Kisalföld 1974. március 17-i számában megjelent kritika segítségével: „A nagy érdeklődéssel várt énekkari hangverseny kedves, felejthetetlen színfoltja a tavaszi rendezvényeknek. Kovács Sándor karnagy kezében mint a tavaszi virágok, úgy nyíltak ki a karművek legszebbjei, Carissimi, Vecchi, Schumann, Bartók, Kodály művei. A negyventagú Soproni Leánykart már sokszor csodáltuk szép intonálásáért, mutatós kiállításáért. Ezúttal csak megerősödött bennünk a korábbi elismerés és tisztelet... A hosszan tartó vastaps nemcsak az előadók személyének szólt, hanem értékes jutalma volt egy rendszeres, alapos munkának, amely ilyen pompás kóruskoncertet produkált, egy rendkívül finom, gyönyörködtető, egyszersmind magas művészi szinten megszólaló énekkari műsornak”.

Április 6–7: megyei szintű dalostalálkozó Sopronban a 25 éves Soproni Liszt Ferenc Pedagógus Énekkar jubileuma alkalmából. Hatodikán a pedagógus kórus hangversenyezett, 7-én a dalostalálkozó többi résztvevője lépett színpadra a Művelődési Központban; közöttük volt a Leánykar is, Panderon, Kodály, Decsényi, Karai műveivel.²⁰⁽¹⁷⁰⁾ Április 27-én Marcaliban vendégszerepelt az együttes, ismeretterjesztő műsorral. Május 4-én Sopronban vett részt minősítő hangversenyen, május 6-án pedig a Budapesti Liszt Ferenc Társaság Soproni Csoportjának alakuló ülésén énekelt Liszt-darabokat. Nyáron, a XVII. Soproni Ünnepi Heteken a Fertőrákosi Barlangszínházban közreműködői voltak Liszt „Szent Erzsébet legendájá”-nak, ahol „a Leánykar kristálytisza éneke, a bécsi kórus stabilitása, drámai egysége, a szombathelyi szimfonikusok odaadó, sodró játéka, és végül a küzdő koncepciót diktáló karmester: ⁶⁰Petró János, maradandó élményt nyújtottak a Barlangszínház közönségének.”²¹⁽¹⁷¹⁾ Június közepén újra a rádió Kóruspódiumának voltak vendégei, szereplői.²²⁽¹⁷²⁾

A sorozatos sikereket szinte állandó gondok tompították. A legsúlyosabb: az utánpótlás biztosítása a város általános és középiskoláiból. Miért csörgedezett szerényen, gyéren ez a forrás? Több okára is hivatkozhatunk. Voltak iskolák – sajnos szép számmal –, ahol kimondva, vagy kimondatlanul elzárkóztak attól, hogy a Liszt Ferenc Művelődési Központ Leánykarába engedjék jó hangú tanulóikat, mondván: azokat saját kórusaikban énekeltetik, s a zeneileg műveltebb gyermekek „kiengedése” gyengítené az iskolai énekkart. Másutt elengedték fülük mellett a Művelődési Központ, vagy éppen a Művelődési Osztály ilyen értelmű felhívásait, magyarul: az énekszakos pedagógusok sem igen törődtek ezzel a kérdéssel. A gimnáziumokból, ahol egyébként sovány énekkari kultúráról beszélhetünk, inkább a kórustagok toboroztak több-kevesebb sikerrel. Tehát mind a kórus fenntartójának, mind a kórus egészének, de elsősorban a kórusvezetőknek, volt tennivalója kifogyhatatlanul. A másik megoldatlan kérdés ebben az időben az egyenruha kérdése volt. A karnagy 1974 októberében írásban adta a Művelődési Központ igazgatója tudomására: „Jó lenne, ha a kórus nemcsak tartalmában, hanem külső megjelenési formájában is egységes lenne. Módot kellene már találni végre, hogy a lányok szerény, de ízléses egyenruhát kapjanak”, mert „ilyen tarka öltözetben a legjobb produkció is fényét veszti”.

Az október 24-i programtervezetben a következő év feladatai rajzolódtak ki, s ezek a feladatok sorra-rendre

megvalósultak. December 6-án a Művelődési Központban Sopron város gyermek-, ifjúsági és felnőtt kórusai hangversenyeztek a 75 éves Bárdos Lajos tiszteletére, a szerző jelenlétében. A fellépő együttesek között találtak a Leánykart, három Bárdos-művet énekelt.²³⁽¹⁷³⁾ Még ebben a hónapban részt vett a Győrben megrendezett tömegdalfesztiválon, majd ismeretterjesztő klubestet szervezett vezetősége a kórus tagjainak, a kórus barátainak.

December 11-i keltezésű az a levél, amit a kórusvezető kapott a Magyar Rádió Zenei Főosztályától Révész László osztályvezető aláírásával: „Értesítem, hogy a Magyar Rádió Kóruspódiumának zsűrije a Soproni Leánykar felvételét kiemelkedő produkciónak minősítette, és javasolta az énekkar fellépését a Kóruspódium 1975. február 22-i évadzáró hangversenyén”.

1975 februárjában közös hangversenylátogatás szerepelt programtervükben; 22–23-án a Magyar Rádió népszerű zenei rendezvénye, a kilenc éves múltira visszatekintő „Kóruspódium” jelentkezett a Csepeli Munkásotthonból, helyszíni közvetítéssel, ahol a Leánykar is közönség elé lépett. Műsorát korábban énekelt művekből állította össze.²⁴⁽¹⁷⁴⁾ A „KOTA” 1975/3. számában Nagy Olivér méltatta a kórushangverseny résztvevőinek teljesítményét, köztük a Leánykarét: „A Liszt Ferenc Leánykórust (Soproni Művelődési Központ) Kovács Sándor vezette. Kodály, Sztankó, Bárdos művei szépen, tisztán, vibráló-szikrázó színekbe öltözötten szólaltak meg. Decsényi két kórusát különös érzékenységgel, költőiséggel, érzelmileg gazdagon dalolták el”. Május 7-én közös hangversenyt adtak a soproni lányok a Békéscsabai Kamaraegyüttessel. Műsorukban reneszánsz kori művek, mai alkotások, új hangvételi darabok csendültek fel. Két napra rá őket látta vendégül a Békéscsabai Művelődési Ház. Itt kevés kivétellel ugyanazt a műsort adták, mint március 7-én Sopronban.²⁵⁽¹⁷⁵⁾ A sorozatos szerepléseket egy kis oldódás követte: klubfoglalkozás keretében zenei vetélkedő, még március hónapban. Április elején Sopron város felszabadulási ünnepségének voltak közreműködői, nem sokkal később a „Roth Gyula” Erdészeti Szakközépiskola ünnepségsorozatán is felléptek, amit felszabadulásunk 30., az iskola fennállásának 25. évfordulója alkalmából rendeztek.

Április 22: megyei dalostalálkozó Fertődön. Májusban a Soproni Országos Diáknapok zenei műsorát gazdagították, majd Békéscsabán vendég szerepeltek. Júniusban bensőséges ünnepséggel búcsúztatták érettségizett tagjaikat, klubdelutánt rendeztek zenehallgatással, muzsikával. Később Fertődön az Országos Ifjúsági Zenei Tábor szereplő vendégei voltak. Július 25-én a „Kóruspódium” adásában hallottuk az együttest.²⁶⁽¹⁷⁶⁾ Ezért a produkcióért kaptak első ízben a rádiótól „kiváló” minősítést! Szeptemberben, mint már annyiszor, ismét új tagok toborzására kellett gondolniuk. 27–28-án a Sopronban rendezett „Három város kórustalálkozóján” léptek pódiumra, a 28-án sorra kerülő délelőtti gálaműsorban.²⁷⁽¹⁷⁷⁾ A kórushangverseny a soproni Szüreti Hét megnyitó eseménye volt. Fasang Árpád, a bírálóbizottság elnöke a „KOTA” 1975/6. számában az alábbiakat írta a mieinkről: „A soproni lányok »Liszt« Kórusa – Kovács Sándor vezetésével – most is elbűvölte a közönséget finoman árnyalt, tisztán csengő, őszinte átéléssel megszólaltatott műsorával”.

Október 26-án a Budapesti Liszt Ferenc Társaság Soproni Csoportja emléktáblát avatott a soproni Bezerédj-házon (Templom utca 6.). Az avatóünnepségen a Leánykar Liszt és Bárdos egy-egy művét énekelt.²⁸⁽¹⁷⁸⁾ November 3-án ismeretterjesztő hangversenyt adtak a lányok a Nagycenki Kastélymúzeumban a Múzeumi Hónapok keretében.²⁹⁽¹⁷⁹⁾ Másnap a soproni Művelődési Központban megnyitott Politikai Könyvhéten énekelték; 16-án a Postaigazgatóság szocialista brigádjainak kedveskedtek ismeretterjesztő műsorral; december 17-én pedig a Festőteremben daloltak a Soproni Művésztelép alkotásaiból rendezett kiállítás megnyitóján.

1976. február 8-án a Sopronban megrendezett megyei karnagyi értekezleten adtak rövid műsort. Február 25-én részesei voltak a Petőfi Színházban szervezett „Soproni est”-nek.³⁰⁽¹⁸⁰⁾

29-én az együttes kézhez kapta 1975-ös rádiófelvételéért a „kiváló” minősítést. Március 27–28-án Csehszlovákiában vendégszerepelt a szlovákiai magyar kórusok találkozóján Felsőpatonyban (Horna Poton). Március 30-án rendezték meg Sopronban azt a nagyszabású koncertet, amelynek két résztvevője volt: a Győri Filharmonikus Zenekar meg a Leánykar. A hangversenyt a Soproni Liszt-csoport szervezte, rendezte a Művelődési Központ nagytermében. Az énekkar Liszt-műveket adott elő, majd a műsor második felében Liszt Dante-szimfóniáját mutatta be a zenekar és a kórus. A Liszt Ferenc Művelődési Központ Leánykara ezen a hangversenyen hivatalosan ⁶²felvette Liszt Ferenc nevét. Idézzünk gondolatokat a Kisalföld idevonatkozó részleteiből: „az egynemű karra írott, jellegzetesen liszti hangvétellű, harmóniájú darabok biztosan és stílusosan megformálva csendültek föl. Az énekkar a mérsékelt forte határain belül differenciált énekkultúrával, szólamegyensúllyal, kiegyenlített hanghatásaival nyerte el a közönség tetszését... az együttes méltán tartozik a soproni és az országos kóruskultúra élvonalába”. A Dante-szimfónia II. tételéhez kapcsolódó „ősi, korális dallamú Magnificat a soproni leánykar segítségével zárta le a hatalmas mesterművet; ez utóbbit – a fényes siker eredményeképpen! – ismételni kellett”.³¹⁽¹⁸¹⁾

Április 9: újabb fellépés felkérésre a rádió Kóruspódiumában, felvétel Budapesten a 22-es stúdióban.³²⁽¹⁸²⁾ Május 1-jén az Országos Vándor Sándor Énekkari Fesztivál záró díszhangversenyén daloltak ugyancsak Budapesten, a Zeneakadémián, egy műsorban a Budafoki Kamarakórusral, a Veszprémi Varga János Közgazdasági Szakközépiskola énekkarával.³³⁽¹⁸³⁾ Május 3-án közreműködtek a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, valamint a Művelődési Központ közös szervezésű Rákóczi-ünnepségén, ahol Bartók- és Kodály-műveket szólaltattak meg.

A június 21-e és július 3-a között megrendezett VII. Országos Ifjúsági Zenei Tábor fertődi rendezvényei között is szerepeltek: a 22-i ünnepi hangversenyen Joseph Haydn „Orfeusz és Euridice” című operájának koncertelőadásával. Ezt az ősbemutatónak számító előadást Jancsovics Antal dirigálta a Győri Filharmonikusok, a Győr megyei Város Tanácsa Liszt Ferenc Kórusa, a Győr „Rába” MVG vegyeskara, a Liszt Ferenc Leánykar élén.³⁴⁽¹⁸⁴⁾ Június 26–27. kamarakórusok országos fesztiválja Sopronban. Az első napon, a hivatalos megnyitó, illetve a szoboravató³⁵⁽¹⁸⁵⁾ ünnepség után sorra került I. számú hangversenynek nyitó számait hallottuk a Liszt Ferenc Leánykartól.³⁶⁽¹⁸⁶⁾ Július 3-án „Régi soproni muzsika” címmel a Soproni Ünnepi Heteken adtak hangversenyt a helyi Vonós Kamaraegyüttessel, Kovács Sándor vezényletével. Október 1: a II. Zenei Világnapon ünnepi hangversenyt rendeztek Győrött a Sportszarnokban, ugyanazokkal az együttesekkel, amelyek júniusban Fertődön bemutatták Joseph Haydn „Orfeusz és Euridice” című operáját koncertelőadásban; itt is műsorra tűzték a ritkán hallható remekművet.³⁷⁽¹⁸⁷⁾ Október végén Budapesten járt a Leánykar, rádiófelvételen, Rauch, Farsang, Karai, Pászti darabjait énekelte a stúdióban.³⁸⁽¹⁸⁸⁾ November 8-án Nagycenken adtak hangversenyt Rauch, Esterházy Pál, Joseph Haydn műveiből „A régi soproni muzsika” (XVII–XVIII. század) címmel.

⁶³Az 1976-os esztendőt szép sikerrel zárták. A kitartó, egyenletes szorgalommal végzett művészi munka mind magasabb teljesítményben mutatkozott meg: az V. Országos Énekkari Minősítő hangversenyen „aranykoszorú diplomával” fokozatot nyertek, majd ezt követte a „Fesztivál Kórus Diplomával” fokozat!

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981) / 4. 1977–1981.

4. 1977–1981.

1977-ben megalakulásának 10. évébe lépett az énekkar. Az évtized megünneplése szerény része volt Sopron város nagy ünnepségsorozatának, várossá nyilvánításának 700. évében.

Január 9-én közreműködött a Leánykar a Liszt Ferenc Múzeum központi épületében megrendezett „Sopron zenei város” című kiállítás megnyitására. Ezzel kezdődött a város ünnepi éve. Február 1-én az Országos Filharmónia 1976, 77. évi zenekari bérletsorozatában ismét fölcsendült a monumentális Dante-szimfónia. A főszerepet ezúttal is a Győri Filharmonikusok, meg a többszörösen kitüntetett Liszt Ferenc Leánykar vállalta. Egy hónapra rá rendezték meg a Leánykar jubileumi hangversenyét. A Kisalföldben (III. 5.) olvashattuk ebből az alkalomból: „Könnyed, tiszta énekstílus, harmonikus szólamegyensúly, világos szövegmondás jellemzi a kórust; meggyőzően és differenciáltan fogalmaznak, otthonosan mozognak a különböző korok kórusmuzsikájában, természetesen, könnyedén dalolnak. Ez a szép teljesítmény Kovács Sándor karnagy munkáját, ambícióit is tartalmazza”.³⁹⁽¹⁸⁹⁾ Április 1-én ünnepi koncertre került sor a Művelődési Központban a Sopron köszöntésére írt zenei pályaművekből. Részlet a Kisalföld (IV. 6.) idevonatkozó számából: „A műsort indító Soproni Liszt Ferenc Leánykar jó formában, zenei atmoszférát teremtő erővel énekelte Fasang Árpád Három XVII. századi énekét, Balázs Árpád–Becht Rezső: Soproni képek című darabjait, Kovács Sándor vezényletével”. Április 20–24-e között a városban kapott helyet az Ifjú Zongoristák Első Nemzetközi Liszt Találkozója. A 20-i megnyitót hangverseny követte, ahol a Leánykar szépen kidolgozott műsorral köszöntötte a vendégeket és a hallgatóságot; Bárdos: Liszt Ferenc, Liszt: Tantum ergo és Hullámzó tengeren c. karműveit énekeltek a lányok. 24-én a nemzetközi találkozó vendégei ünnepélyes külsőségek között megkoszorúzták az újra felállított Liszt-mellszobrot az Erzsébet-kertben; ezen a kis ünnepségen ismét énekel az együttes, Bárdos: Liszt Ferenc című kórusművét dalolták.⁴⁰⁽¹⁹⁰⁾ Május 7–9-e között nemzetközi felnőtt eszperantó találkozóra került sor a városban; ennek egyik rendezvényén, 8-án, a Leánykar is fellépett. Június 12-én Győrött énekel a kórus a IV. Országos Zenei Nevelési Konferencia publikumának, ahol – újra a Győri Filharmonikus Zenekarral, s a már korábban említett énekkarokkal – J. Haydn „Orfeusz és Euridice” operájának hangversenyátíratát, kórustételeit tolmácsolta. Október 29–30: „Három város kórustalálkozója” Szombathelyen, a Bartók-teremben. Sopront a Liszt Ferenc Pedagógus Énekkar, valamint a Liszt Ferenc Leánykar képviselte. November 13-án Rauch-émlékhangversenyen hallottuk a kiváló együttest, annak egyik főszereplőjeként. „Nagyszerű muzsikát hallottunk, nagyszerű előadásban! A hangversenytermet... megtöltő közönség szünni nem akaró tapssal vizionozta a felejthetetlen élményt” (Kisalföld, 1977. XI. 24.).

1978-ban (március) „Tavaszi hangverseny”-nyel „indított” a soproni zenekar, meg a Liszt Ferenc Leánykar, Jancsovics Antallal az élen. A műsor középpontjában Szokolay Sándor „Vízimesék” című kantátája állott, amelyet a Sopronban érettségizett (1932) Weöres Sándor verseire komponált. A soproni bemutató a zeneszerző jelenlétében ⁶⁴ment végbe nagy sikerrel. Itt mutatták be az „Újévi kánta” című Szokolay-művet is.⁴¹⁽¹⁹¹⁾ Április 21-én a budapesti Kossuth-klubban énekelte a Leánykar a „Soproni napok Budapesten” rendezvénysorozatban, Rauch, Fasang, Esterházy Pál, Szokolay kompozícióival.⁴²⁽¹⁹²⁾ A május 7-én megrendezett fertői dalostalálkozóra a Leánykar is hivatalos volt. E hónap 28-án Esztergomban járt, a Bakócz-kápolnában reneszánsz, és korai barokk műveket énekelte. Június második felében Veszprémben lépett föl a VII. Országos Kamarazenekari Fesztiválon (VI. 16.) a soproni kamarazenekar kíséretével. Jancsovics Antal karmesterrel; Szokolay Sándor „Vízimesék” és az „Újévi kánta” c. szerzeményeit mutatta be.⁴³⁽¹⁹³⁾ Október 20-án Nagycenken hallottuk a kórust a Múzeumi és Műemléki Hónap keretében, a kastély dísztermében. Egy hónappal később (XI. 20.) Nagykanizsán

vendégszerepeltek a lányok a Hevesi Sándor Művelődési Központban, együtt a Nagykanizsai Zenebarátok Kamarakórusával. Műsoruknak a „Kórusmuzsika” nevet adták. December 3-án pedig „Régi kórusmuzsika” címet viselő műsorával a Nagykanizsai Zenebarátok Kamarakórusa lépett föl Sopronban, s itt a vendéglátó jogán és kötelességéből a Leánykar szerepelt a hangverseny első felében a Nagykanizsán bemutatott repertoárral.⁴⁴⁽¹⁹⁴⁾

1979. április 23-án rangos városi zenei rendezvény egyik szereplője volt: a 150 éves Soproni Zeneegyesület (1829–1979) ünnepségsorozatában, a soproni kórusok közös hangversenyén, Kodály, Liszt, Sugár, Szokolay kompozícióival.⁴⁵⁽¹⁹⁵⁾ Július 7–8-án Sopronban találkoztak a III. Országos Kamarakórus Fesztiválra benevezett együttesek. Itt, az első hangversenyen, július 7-én hallottuk a Leánykart „150 éves a Soproni Zeneegyesület” című összeállításával, a címhez igazodó, azt kifejező zenei programmal. Erről ízléses, képekben gazdag műsorfüzet is tájékoztatta a résztvevőket, a hallgatóságot: „A jubileumi év alkalmából városunk zenei múltját idézzük, felvillantva néhány képet zeneszerzőkről, emlékezetes zenei eseményekről korabeli dokumentumok alapján.” „A kórus a »házigazda« szerepében köszöntötte a többi kamarakórust meg a hallgatóságot. A 150 éves zeneegyesület aranybetűs lapjairól készített »zenei kisfilmet« a közönség osztatlan elismeréssel fogadta.”⁴⁶⁽¹⁹⁶⁾

Az énekkar személyi összetételében bekövetkezett kedvező életkori változások újabb névváltozást tettek szükségessé. Az átlagosan 35–40-es létszámmal működő együttes tagjainak életkora az általános és középiskolás korúak szintjéről mindinkább az érettebb kor felé tolódott, s igen kedvező szintre: a 25 éves átlagszintre jutott. Középiskolás diákok, pedagógusok, üzemek és vállalatok, intézmények dolgozói alkotják s alkották már akkor is az énekkart. A névváltozást – „Liszt Ferenc” Női Kar – 1979 szeptemberében határozták el. Felettes szerveik jóváhagyták.

Szeptember végén „Három város kórustalálkozóján” hallottuk a kórust Sopronban, ahol a találkozót nyitották meg.⁴⁷⁽¹⁹⁷⁾ Műsorszámuk közül Michael Haydn „Laudate...”-ja keltett legnagyobb feltűnést. November 6-án a Nagy Októberi Szocialista Forradalom városi ünnepségén vettek részt. December 10-én a 80 éves Bárdos Lajos tiszteletére rendezett városi kórushangversenyen daloltak négy tételt a Missa II.-ből (Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei), illetve a „Magos a rutafa” kórusszívet.⁴⁸⁽¹⁹⁸⁾ **65** December 17-én a Művelődési Központban rendezett „Karácsonyi koncert”-en álltak közönség elé. A Soproni Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekarból alakult vonószeneke, a Soproni Liszt Ferenc Női Kar, az Óvónőképző Intézet kórusa Kovács Sándor dirigálásával Esterházy Pál „Harmonia coelestis” kantátasorozatából a karácsonyi kantátacsoportot keltette ismét életre nagy sikerrel. Az Esterházy-mű „összefogott és kiművelt rész-előadása Kovács Sándor karnagy hozzáértő, aprólékos és eredményes munkáját bizonyította. Az impozáns női kórus tiszta intonálása, érthető szövegkiejtése megkapó volt” (Kisalföld, XII. 21.).

Az 1980-as év kisebb-nagyobb fellépései tovább öregbítették a kórus híré, nevét. Március 23: szereplés Szombathelyen, a 22–23-án megrendezett Forradalmi Ifjúsági Napok kulturális programjában, az új művelődési központ felavatásán, ahol a soproni kórus aktív részese volt a Kóruspódium-felvételeknek. Április 14: a felújított soproni Liszt Ferenc Művelődési Központ 10. évében ünnepi hangversenyt adtak a soproni zenekarral. Május 3: megyei dalostalálkozó Győrött, 13–14: vendégszereplés Kismartonban (Eisenstadt). A kórust „Győr-Sopron megye és a Burgenland közötti kulturális csereegyezmény keretében hívták meg a tartományi ifjúsági kórusfesztiválra... Liszt, Kodály, Bartók, Ligeti és Szokolay műveiből összeállított blokkjukkal megérdemelt sikert arattak”. S mint a Kisalföld újságcikke⁴⁹⁽¹⁹⁹⁾ megállapította: „a leánykar nevéhez, híréhez méltóan képviselte a hazai kórusmozgalmat Burgenland fővárosában”. Május 31-én Budapesten járt az énekkar stúdiófelvételen. Október 1-jén soproni együttesek és szölisták között lépett föl a Zenei Világnap rendezvényén a Művelődési Központban. November 28-án három kórus

találkozott és hangversenyezett ugyanott: a Váci KISZ-kórus, a Győri Tanítóképző Intézet énekkara, a Soproni Liszt Ferenc Női Kar.

1981. január 6-án a Magyar Rádió „Kóruspódium”-ában hallottuk az énekkart.⁵⁰⁽²⁰⁰⁾ Március 20-án önálló hangversenyen léptek nyilvánosság elé, reneszánsz, klasszikus, romantikus és mai szerzők darabjaival.⁵¹⁽²⁰¹⁾ Május 11-én fölvételt készítettek a kórossal a Magyar Rádió munkatársai a Meissen–Sopron közös rádióműsorhoz; Rauch-madrigálokat, s néhány részletet a Harmonia coelestisből vettek föl. Másnap a Művelődési Központ szervezésében került sor a „Szerzői estek” sorozat első adására: Balázs Árpád szerzői estjére, ahol soproni együttesek, szólisták működtek közre, természetesen a Női Kar is. Június 7-én önálló koncertet adtak Fertődön, június 26-án pedig újabb minősítő hangversenyt, melynek eredményeképpen a legmagasabb szintet érték el: a „Hangversenykórus” fokozatot!

Július 7-én Kovács Sándor karnagy kétoldalas jelentésben foglalta össze és terjesztette feletteseihez a Női Kar eddigi munkáját, eredményeit. Két héttel később, július 21-én, az együttes Sopronbánfalván énekelt a karmelita templomban Rauch, Liszt, Esterházy Pál helyszínhez, hangulathoz illő műveiből. A nagy érdeklődés miatt szeptember 12-én megismételték a hangversenyt. A kórus ismételten bebizonyította, hogy nem riad vissza új utak keresésétől, bátran mer kezdeményezni, vállalkozni, ha segítséget és biztatást kap. Két utóbbi hangversenyével az is beigazolódott, hogy Sopronban lehet keresni és találni újabb koncertezési lehetőségeket, olyanokat, amelyek kiegészítik, gazdagítják a város művészettörténeti, általános történelmi hagyományait.

Szeptember 19-én a Pozsonyi Liszt Ferenc Klub Sopronba kiránduló csoportjával találkoztak, s negyvenperces műsort adtak számukra a Művelődési Központ nagytermében ^{66a} már korábban megszólaltatott repertoárdarabokból. Október 1-én a Zenei Világnap soproni rendezvényén láttuk, hallottuk őket. Október 10-én pedig elhangzott a Német Demokratikus Köztársaság rádiója és a Magyar Rádió közös, csaknem kétórás szórakoztató műsora Meissenről és Sopronról „Hétvége az óvárosban” címmel: a Női Kar ebben a rádióműsorban jó előre fölvetett számokkal képviselte a soproni kóruskultúrát, zeneéletet.⁵²⁽²⁰²⁾

November 11-én elkészült 1982-re szóló munkatervük, amelyben verssel, prózával tarkított ismeretterjesztő hangversenyekről, városon belüli szereplésekről (Ünnepi Hetek, sopronbánfalvi templomi koncert, jubileumi műsor, bérleti hangverseny), városon kívüli megmozdulásokról (Fertőd, Szombathely), a már kialakított, de kizárólag a legközelebbi határmenti szomszédságra szorítkozó külföldi kapcsolatok ápolásáról, továbbfejlesztéséről (Pozsony, Kismarton), Joseph Haydn születésének 250., Kodály Zoltán születésének 100. évfordulója tiszteletére adandó hangversenyekről és egyéb, előre nem tudható, de várható alkalmi szereplésekről olvashatunk. Tehát bőséggel ígérkezett munka 1982-re is! A munkaprogramban meghatározottakból sok minden teljesült.

Április 2-án a Petőfi Színházban szerepeltek a felszabadulás tiszteletére rendezett központi ünnepségen: a LFMK gyermekkórusával közösen énekelték Karai: Áradj zene!, Balázs: Szabadság-kánon kórusműveit. Néhány nappal később (április 7–8) az ausztriai Doborjánban (Raiding) és Kismartonban (Eisenstadt) léptek föl. Műsorukat a Soproni Barokk Kvartett színesítette J. Haydn és Farkas Ferenc egy-egy darabjával. A Női Kar erre az újtára az alábbi műsorszámokat vitte: részleteket a Harmonia Coelestisből, részleteket az Orfeusz és Euridice c. Haydn-operából, két Haydn-dalt; Liszt O salutaris hostia, Kodály: A 150. genfi zsoltár, Villó, Vízkereszt c. karműveit, valamint Balázs: Két leánykar és Bárdos: Menyecske c. szerzeményeit, meg jónéhány ráadászámot.

Április 26-án ünnepi hangversenyük tanúi lehettünk a Művelődési Központban. Közreműködött a LFMK gyermekkórusa, a Soproni Barokk Kvartett, Bencsik Erzsébet (zongora), Valtinyi Gábor (orgona). A tizenöt esztendőes énekkart a LFMK igazgatója, a Győr-Sopron megyei Művelődési Központ képviselője, Sopron város KISZ-bizottsága köszöntötte. Ezután fölcsendült a Nagyszalontai köszöntő, Süßmayer gyermekkantátájának I. tétele (A nagyapa nevenapja), Joseph Haydn Orfeusz és Euridice c. operájának néhány részlete koncertelőadásban, két Haydn-dal női kari letétben. Zenei csemegének számított a műsor első részében Michael Haydn „Laudate pueri Dominum” c. nagylélegzetű kompozíciója, vonós kamaragyűttes kíséretével. A C-dúr és a G-dúr Haydn-divertimentókat a Soproni Barokk Kvartett tolmácsolta. A hangverseny második felében Kodály Zoltán III. Olasz madrigálja (Sopronban először!). A 150. genfi zsoltár, a Villó, az Újesztendőt köszöntő, a Vízkereszt; Kelemen Mariann csellójátékával az Adagio csendült föl, ezeket követte Kocsár Miklós: Szerelem emléke, Ó, havas erdők némasága (Nagy László verseire, soproni bemutatónként!), Hajdu: Fonóházi dal és Bárdos: Menyecske c. kórusműve, mind a kettő először a városban (Lásd: Nagy Alpár: Jubileumi kórusangverseny Sopronban, KOTA, 1982. 7. 8–9.),

A Soproni Ünnepi Heteken, július 5-én, Rauch–Wohlmuth-esten léptek fel a Művelődési Központban a győri kamarazenekarral, győri szólistákkal Jancsovics Antal és Kovács Sándor dirigálásával. Rauch András női karra komponált Miséje, Wohlmuth János Miserereje magyarországi ősbemutató volt!

Szeptember 19-én, vasárnap, ismét Sopronbánfalván daloltak a karmelita templomban, a Soproni Művészetbarátok Körének rendezésében, együtt a helybéli Barokk Kvartettel. Ez alkalommal Palestrina három motettáját, Rauch női kari Miséjéből a Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei tételeket, Haydn „Alma redemptoris” c. szerzeményét, Kodály három kórusművét (Ave Maria, A 150. genfi zsoltár, Vízkereszt) 67 énekelték. Október 28-án Nagycenken adtak Kodály-élműsort a Széchenyi-kastélyban. Közreműködő partnerük volt: Dárdai Árpád (zongora), Fodor Gábor (fuvola). Kodály Zoltánra emlékezett és az összekötő szöveget mondta: Nagy Alpár. A Női Kar az alábbi műsorszámokat szólaltatta meg: III. Olasz madrigál, Ave Maria, A 150. genfi zsoltár, Magyar népdalok; Zöld erdőben, Karácsonyi pásztortánc, Villó, Vízkereszt. A közreműködő művészek az Epigrammákból játszottak három darabot, s előadták Bartók Tizenöt magyar parasztdalát.

November 14-én Pozsonyban (Bratislava) vendégszerepeltek a Női Kar énekesei a Pozsonyi Liszt Ferenc Klub Kodály-centenárium hangversenyén a Primás-palota tükörtermében (Kisalföld, 1982. XI. 17. 8.). Liszt Vidáman játszva, üzzük a bút... (részlet a Szent Erzsébet legendából), O salutaris hostia, illetve Kodály III. Olasz madrigál, A 150. genfi zsoltár, Villó, Vízkereszt c. műveit adták elő nagy sikerrel; vezényelt Kovács Sándor, zongorán kísért Dárdai Árpád.

Nyolc nappal később, november 22-én, a LFMK-ban rendezett városi Kodály-émlékhangversenyen is énekeltek (A 150. genfi zsoltár, III. Olasz madrigál, a Magyar népdalokból egy csokorra való, Vízkereszt).

December 8-án Győrben álltak pódiumra a „Győri kamaraeszték” sorozatban a megyeszékhely városi tanácsának dísztermében (Kisalföld, 1982. XII. 8., 5.) A Rauch András-émlékhangversenyt a győri szervek rendezték. A soproniak két művet énekeltek: Musicalisches Stambbüchlein Aller Augen, Mise női karra.

December 22-én a Budapesti Sportcsarnokban részesei voltak az országos Kodály-hangversenynek.

Az 1982-es évet lezárandó, közöljük azt az adatot, mely még 1981 novemberéből való, és a tizenöt éves énekkar jövőjéről is árulkodik. A XVIII. wimpassingi ünnepi napok (Ausztria) eseménysorozatának főrendezője: Hans Soucek alpolgármester „kifejezte azt a reményét, hogy a későbbiekben az egyik ünnepi

napokon szívesen látná a soproni Liszt Ferenc Női Kart, a város egyetlen „Hangversenykórus” minősítésű együttesét”.[53\(203\)](#) Talán valóra válnak az alpolgármester reményei a közeljövőben ...

Az azóta eltelt bő esztendőben történt egy s más: 1982. augusztus 20-án Kovács Sándor karnagy megkapta Győr-Sopron megye „Művészeti díj”-át, együttese pedig november 7-ére első ízben a Kiváló Együttes cím gazdája lett! (Kisalföld, 1982. XI. 17. 8.).

Tegyük hozzá: mind a kettő megérdemelte.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Nagy Alpár: A tizenöt éves soproni Liszt Ferenc női kar (1967–1981) / 5. Összegezés.

5. Összegezés.

Amit a kórus tett másfél évtizedes működése során, az nagyszerű, minden elismerést megérdemlő! Ilyen sokirányú kórusmunkával, teljesítménnyel nem találkoztunk eddig házunk táján. Önálló és ismeretterjesztő hangversenyek, „Kóruspódium”-szereplések, társadalmi ünnepeken való részvétel; városi, megyei, országos szintű kórustalálkozón történt fellépések, közös koncertek előadókkal és együttesekkel; Sopron zenei hagyományainak felélesztése, ápolása, terjesztése, új kórusművek bemutatása; a soproni és Sopron környéki, valamint a dunántúli városok egész sorában történt emlékezetes megmozdulások; a Magyar Rádiótól kapott „Kiváló teljesítményért” emléklapok (1974, 1975, 1980), a minősítő hangversenyeken kifejtett emelkedő művészi tendencia a legmagasabb fokozatig – a Hangversenykórus fokozatig! – és a többi, ami volt, de nem maradt fenn tárgyi bizonyítékban, csupán a karnagy és a kórustagok emlékezetében. Ha összeállítanánk azokat a szerzőket, műveket, akiről és amelyekről írásos, nyomtatott dokumentumok maradtak meg, hatalmas, gazdag és változatos képet kapnánk! Elégedjünk meg néhány számadattal, mely csupán megközelítően pontos, mert hiszen hiányoznak belőle az alkalmi fellépések, a kórustalálkozók, a társadalmi ünnepek dokumentumai, a műsorszámok s egyéb adatok, ami [68](#)nélkül nem lehet teljes a felsorolás. Több mint 50 zeneszerző 150 szerzeményét szolgáltatták meg a tizenöt év alatt! Az együttes profilja – mint a stíluskorszakokat felölelő bőséges repertoárból kitűnik – két pilléren támaszkodik: a reneszánsz muzsikára, meg a XX. század kórusművészetére. Ezekben belül Rauch András, Liszt Ferenc, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Bárdos Lajos, Balázs Árpád, Decsényi János művei állanak középpontban.

Amikor Sopron város pártbizottsága 1978 őszén értékelt a város művészeti életét, és december 21-én határozatot hozott, a Női Kar eredményei, gondjai is napirendre kerültek. 1981. augusztus 24-től ismét foglalkoztak ugyanazon a szinten a város kórusainak helyzetével.[54\(204\)](#) Sajnálatos, hogy az utóbbi években, egészen pontosan az 1978-as vizsgálódások óta, romlott a helyzet a város kóruséletében. Két énekkar kidőlt a sorból: egy olyan, amelyik frissen szervezett ifjúsági énekkar volt, s egy olyan is, amely – mint Sopron egyetlen munkaskórusa – több évtizedes múltra tekinthetett vissza. Éppen ezért különösnek kell tartanunk azt a tényt, hogy az általánosan hanyatló soproni kóruséletben egy 35–40 tagú, 25 éves átlagéletkorú női kar az eltelt másfél évtizedben egyre emelkedő művészi pályát futott be. Természetesen ennek az együttesnek is voltak, vannak is mindennapos nehézségei, azonban vannak olyan ösztönző erői is, amelyek előbbre viszik, akadályok legyőzésére serkentik. Ezek az összetevők serkentették minden időben a kórust, hogy Sopron zenei hagyományaira támaszkodva mai kóruskultúránk élvonalbeli propagálója legyen hitelt érdemlő művészeti tevékenységével.

A városon belül nem keltett ezideig jó értelemben vett, az előmenetelhez nélkülözhetetlen feltűnést; nem foglalkoztatták eddigi eredményeikhez méltóan, kellő szinten, kellő gyakorisággal. Inkább a városon kívül tudnak többet róluk; fejlődésük göröngyös útjait kevesen ismerik hivatalos helyeken. Pedig a „Hangversenykórus” kategória már hazai és külföldi koncertekre, önálló munkára jogosít! E fokozatot 17 kórus nyerte el az egész országból, ezek közül az egyik: a miénk! Ez a tény méltán tölthet el büszkeséggel mindannyiunkat. Külföldi útjai gyérek, csupán a közeli szomszédságra korlátozódnak. Utánpótlási gondjait önerőből igyekeznek megoldani hosszú évek óta, több-kevesebb eredménnyel.

A kórus egyéb gondjaival a Művelődési Központ foglalkozik a lehető legnagyobb jóindulattal.

A „Sopron város művészeti életének helyzete, továbbfejlesztésének feladatai” című felméréshez készült előterjesztésben azt írtam: „mind a fenntartó gazdának, mind a művelődésügyi osztálynak, mind a pártbizottságnak többet kell tenni azért, hogy országos hírnevéhez méltóan foglalkoztassák a Liszt Ferenc Női Kart. A kórus megtette a magáét, bizonyított másfél évtizeden át, most az illetékesek következnek...!” Azóta 1982. január 20-án pártbizottsági ülés foglalkozott a város zenei életének gondjaival, kutatta a fejlődés távlatait, lehetőségeit. Bár a Liszt Ferenc Női Karról a beszámoló anyagában kevés szó esett, mégis megnyugtatónak kell tartanunk, legalább is egyelőre, az e téren történő tudomásulvételt.

Várható javulás? Növekedhet a kórus anyagi támogatása? Fokozódhat megbecsülése? Fölfigyelnek a város vezetői arra a szinte emberfeletti munkára, amit a várostra csak mindenkor jót hozó énekkar tagsága a kórusvezetővel együtt kifejt immáron másfél évtizede?

Meg kell mondanunk: a kórus a két városi vegyeskar „árnyékában” élt, dolgozott. Sajnálatos az is, hogy a kiváló énekkar karnagya – aki egyéb területeken szintén több évtizedes, folyamatos kulturális tevékenységet fejtett ki – a KISZ KB-tól kapott kitüntetését, nem pedig a várostól.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Molnár Imre: A Győr-Sopron megyei munkásmozgalom-történet kutatásának, feldolgozásának helyzete és további feladatai

69 Molnár Imre: A Győr-Sopron megyei munkásmozgalom-történet kutatásának, feldolgozásának helyzete és további feladatai

A szocializmus építésében kezdettől fogva eszmei-politikai nevelőmunkánk, tudományos életünk szerves, eltéphetetlen részét jelenti a munkásmozgalom történetének, forradalmi hagyományainak feltárása, ápolása, felhasználása a fiatalabb nemzedékek nevelésében. Különösen jelentősége van e feltárásnak a szűkebb haza, a megye, a város határai között, ahol a helyhezkötés, a közvetlen kötődés tovább sokszorozza a munkásmozgalom eseményeinek, résztvevőinek példamutatását.

A megyében korábban is folytak már munkásmozgalom-történeti kutatások, több tanulmány jelent meg önálló füzetként, vagy megyei folyóiratokban. A kutatások eredményei elősegítették a később tervezett témák feltárását, feldolgozását. Felszabadulásunk 30. évfordulójára megjelent Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajzgyűjteménye, amely 136, a megye forradalmi munkásmozgalmában kiemelkedő szerepet betöltött forradalmárnak állít emléket. Az életrajz-gyűjteményhez kiegészítő kötet készült, amely a munkásmozgalmi harcosok személyi bibliográfiáját tartalmazza. A visszaemlékezések gyűjtésében, életrajzok írásában 11 fő vett részt. Az előző kiadványt összeállította és szerkesztette Kovács

Győzőné, utóbbi Sinay Jenő.

A megye párt-végrehajtóbizottsága 1975. november 9-i ülésén határozatot hozott Győr-Sopron megye munkásmozgalmának feltárására, feldolgozására, állástfoglalt a munka elősegítését szolgáló megyei történeti bizottság funkcionálása mellett. A bizottság középtávú programot dolgozott ki a megye 1919. augusztus 1-től 1945-ig terjedő munkásmozgalma történetének kutatására, megírására.

Öt esztendővel ezelőtt – 1977-ben – kezdődött el a megyei párt-végrehajtóbizottságának határozata alapján a Győr-Sopron megyei munkásmozgalom története 1919–1945. közötti szakaszának feldolgozására irányuló munkálat. Az előzetes program szerint párhuzamosan két sorozat elkészítése indult meg. Az egyik a mozgalom válogatott dokumentumait foglalta össze két kötetben, a másik a mozgalom történetének városenkénti monografikus bemutatását tűzte ki célul.

A munkásmozgalom tanulmányokban való feldolgozása földrajzi körzetenként – városok és a hozzájuk tartozó vidék – az ellenforradalmi rendszer korszakára tagolva, s az egyes korszakok feldolgozásával megbízott szerzőkből alakult munkaközösségek keretei között történt.

A feldolgozó munkában résztvevő szerzőket a Megyei Pártbizottság bízta meg. A kutató, feldolgozó munka elősegítése érdekében kapcsolatba léptünk az érintett intézményekkel: a megyei levéltárakkal, a Párttörténeti Intézet Archívumával stb. A kutatáshoz segédanyagok készültek: a munkásmozgalmi füzetek felépítésére, a tanulmány tagolására és tartalmi kérdésekre, a levéltári forrásokat ismertető tájékoztató, kötelező irodalomjegyzékek, bibliográfia a Megyei Könyvtárban található szakirodalomról, sajtóról.

A munkásmozgalmi *tanulmányfüzetekből* megjelent:

Kovács Győzőné: Győr és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1924. Győr, 1979. 232 lap + 2 kép.

Gecsényi Lajos–Honvári János: Győr és vidékének munkásmozgalma 1929–1933. Győr, 1981. 161 lap.

Környei Attila: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1945. Győr, 1981. 232 lap + 6 kép.

Tirnitz József: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1925–1928. Győr, 1982. 143 lap + 6 kép.

70 Baranyai Lenke: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1929–1933. Győr, 1982. 85 lap + 8 kép.

Faragó Sándor: Kapuvár és vidékének munkásmozgalma 1919. aug. 1–1945. Győr, 1981. 119 lap + 6 kép.

Lónyai Sándor: Győr és vidékének munkásmozgalma 1900–1918. Győr, 1982. 319 lap + 38 kép és ábra.

1983-ban jelenik meg:

Tuba László–Lukács Albin–Bacsó András: Mosonmagyaróvár és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1945.

Hiller István: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1939–1945.

Molnár Ernő: Győr és vidékének munkásmozgalma 1939–1945.

A kéziratok megírása folyamatban van, 1983-ban nyomdakész lesz:

Dávid Lajos: Gyár és vidékének munkásmozgalma 1929–1938 között.

Karácsony Gyula: Győr és vidékének munkásmozgalma 1925–1928.

Horváth Zoltán: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1933–1938.

Kiss Imre–Néma Sándor: Csorna és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1–1945.

A munkásmozgalomi tanulmányfüzetek írása és megjelentetése 1984-ben befejeződik.

A terv a *válogatott dokumentumgyűjtemény* két kötetének elkészítését irányozta elő. Az *első kötet elkészült*, mely tartalmazza az 1919. augusztus 1–1928-ig terjedő Horthy-féle ellenforradalmi rendszer munkásmozgalmára vonatkozó legjellemzőbb és azt leginkább kifejező levéltári és sajtódokumentumokból, visszaemlékezésekből álló gyűjteményt. Ez évben elkészült a válogatott dokumentumgyűjtemény második kötete, mely tartalmazza az 1929–1945. közötti helyi munkásmozgalmi dokumentumok jelentősebb anyagát. A válogatott dokumentum két kötete szélesebb korszakokban az egész megyét felöleli. Az első kötet felelős szerkesztője: Gecsényi Lajos, társszerkesztői Horváth Zoltán és Sinay Jenő, a második kötet szerkesztői Gecsényi Lajos és Perneszy Gyula. A válogatott dokumentumok szerkesztői, szerzői a történelem közvetlen forrásait szólatatják meg újságcikkeken, rendőrségi és közigazgatási jelentéseken, bírósági ítéleteken, visszaemlékezéseken keresztül.

A forrásgyűjtemény – jegyzetei, kommentárjai felhasználásával – jól szolgálhatja nemcsak a tudományos helytörténeti kutatómunkát, de az iskolai történelemoktatást is.

A „Forradalmáraink” c. sorozatunk keretében eddig elkészült Szüts Tibor munkája alapján *Mayer Lajos életrajza*, mely füzet megírása végigkíséri a forradalmár életútját. A következő évben megjelentetjük a Dr. Pogány-házaspár életrajzát, melynek szerzője Szüts Tibor. A Megyei Pártbizottság megbízást adott Környei Attilának Bors László életútjának felkutatására és annak megírására.

Az elmúlt öt évben megjelent tanulmányok, válogatott dokumentumok Győr-Sopron megye munkásmozgalmának azt a negyed évszázadát tekintik át, amely a proletárdiktatúrát leverő nemzetközi és hazai ellenforradalom bosszúhadjáratától Magyarország felszabadulásáig tart. A tanulmányokban a munkásmozgalom szélesre alapozott háttérben – az egykorú gazdasági-társadalmi-politikai fejlődés keretei között – helyezkedik el, szervesen illeszkedik a megye városainak történetéhez. Ehhez kapcsolódik kiegészítésül a városkörnyéki – lényegében az egykori Győr-Moson és Sopron megyei szegényparasztság és agrárproletariátus helyzetének ábrázolása.

A korszak munkásmozgalmának története elválaszthatatlan az általános gazdasági válság és az ellenforradalmi rendszer meghatározó politikai háttérétől, a megye helyi adottságaitól.

A szociáldemokrata, kommunista és szakszervezeti mozgalom tevékenységének bemutatásán túl az ellenforradalmi rendszer politikájának helyi megnyilvánulási formái, szervezetei is helyet kaptak a tanulmányokban.

71A II. világháború éveiben a kormánynak a helyzettel összefüggő intézkedései révén a legális és illegális mozgalom, a hivatalos, vagy attól jobbra álló politikát bíráló polgári pártok működési lehetőségei erősen

leszűkültek. A városok munkássága szervezetek hiányában is spontánul, egyénileg, vagy kisebb csoportokban számtalan esetben kifejezésre juttatta osztályhűségét, hazafiságát, szembenállását a német fasizmussal, s magyar cinkosaival. A kormány munkásmozgalom-ellenes, durva intézkedései, a munkásmozgalom nehéz helyzete érezhető a füzetek tartalmából, s jól tükrözik az akkori állapotokat.

A tanulmányfüzetek és dokumentumok írásával a szerzők és szerkesztők azt a célt tűzték ki, hogy a múlt hagyományait ápolók, a múlthoz tanulságért fordulók, az érdeklődők és a történelemoktatók, propagandisták körében feltárják Győr-Moson és Sopron megye munkásainak helyzetét, vágyait, törekvéseit, mozgalmait és a szervezkedés eredményét. A jövő feladata pedig az, hogy a megjelent munkák használóik kezében váljanak valóban élő és ható agitációs és propaganda eszközzé, példakép-választásra ösztönző forrássá.

A munkásmozgalom-történeti, különösképpen a helytörténeti kutatás már korábban is igényként, szükségletként jelentkezett, alapját, gondolatát a forradalmi munkásmozgalom tevékenysége adja. A kutatói munkában az objektív feltételek mellett megteremtődtek a kutatás szubjektív feltételei is, mindenekelőtt kialakult és összekovácsolódott egy olyan csoport, kollektíva a megyében, melynek tagjai eszmeileg-politikailag képzettek, elkötelezettjei a párt és a munkásosztálynak, több éven, sőt évtizeden keresztül művelői a helytörténet, a munkásmozgalom története kutatásának és megírásának. Már korábban gyakorlatot és tapasztalatot szereztek a helytörténetkutatás területén. Ugyanakkor ha nem is nagy számban, de bekapcsolódtak a munkába olyan fiatalok is, akik eszmei-politikai-történelmi tudásuk és hozzáértésük alapján képesek résztvenni a munkában.

A szerzők és szerkesztők munkáját, politikai felelősségét dicséri, hogy a munkásmozgalom-történeti, helyi kiadványok színvonalasak, hitelesek, tudományos alapjuk van, tartalmasak és olvashatók. A tanulmányok és a válogatott dokumentumok nemcsak a kutatók, a propagandisták számára készültek, hanem a munkásmozgalom helyi története iránt érdeklődőknek is.

A kiadványok mintegy 20%-a tiszteletpéldányos, 80%-a a Kossuth Könyvkiadó megyei kirendeltségén keresztül forgalomba kerül. Meggyőződésünk, melyet a kiadvány iránti érdeklődés is mutat, hogy eljutnak a könyvtárakba, az iskolákba, pártszervezetekhez és mindazokhoz az olvasókhöz, akik érdeklődést tanúsítanak a helyi munkásmozgalmi történet iránt.

A munkásmozgalom-történeti kutatás elválaszthatatlan része a felszabadulás előtti idők munkásmozgalmi harcainak, a felszabadulás után a pártban kiemelkedő munkát végzett kommunistáknak a visszaemlékezése. A tanulmányokhoz és a válogatott dokumentumokhoz a visszaemlékezések felhasználása színesíti és életszerűbbé teszi a történetírást.

A munkásmozgalmi iratanyag kiegészítésének, bővítésének szükségességét már korábban felismerték azok, akik a megye munkásmozgalmi történetének kutatásával foglalkoztak, s mindazok, akik feladatuknak tartották a munkásmozgalom története számára fontos iratanyagok és visszaemlékezések gyűjtését. A megyében már több éve, évtizede foglalkoznak gyűjteményes anyagok felkutatásával, összegyűjtésével és felhasználásával. Bizonyítja, hogy a Megyei Pártbizottság archívumában 110 visszaemlékezést és 461 személyi iratanyagát őrizzük. Ugyanakkor a megye kulturális intézményeiben is több visszaemlékezést készítettek és tartanak nyilván. Összesen mintegy 142-öt. A visszaemlékezés gyűjtését bizonyítják a megyei munkásmozgalom történetét tartalmazó korábban készült kiadványok is, melyekhez a szerzők feldolgozták a visszaemlékezéseket.

Az 1970-es évek közepétől a gyűjteményes iratanyagok gyűjtése, megőrzése, rendezése szervezettebbé vált.

Ezt a munkát minden bizonnyal gyorsították a központi intézkedések, megyei célok, feladatok: a megye forradalmi munkásmozgalmi harcosainak 72 életrajzgyűjteményének elkészítése, kiadása, a helyi munkásmozgalmi történet kutatása, feldolgozása. Elősegítette ezt a munkát az a társadalmi megbecsülés és tisztelet is, amiben jogosan részesítettük a felszabadulás előtti munkásmozgalmi harcosokat. A velük való törődés, róluk való gondoskodás és a kölcsönösen kialakult bizalom adta azt a lehetőséget, hogy a személyükkel kapcsolatos iratanyagokat, visszaemlékezéseket megkapjuk, és megőrizzük.

A társadalmi aktívák bevonásával a múlt évben újjászerveztük a visszaemlékezés-gyűjtést. A megye városaiban – a pártbizottságok segítségével – működő csoportok egy év alatt 30 visszaemlékezést gyűjtöttek.

A közelmúltban szerzett tapasztalatok alapján úgy véljük, hogy a személyi iratok, visszaemlékezések gyűjtését az archívum koordinálásával, irányításával a megyei pártbizottsági és ügykezelési osztály, a városi pártbizottságok, kulturális intézmények vezetőinek segítségével, a társadalmi aktívákkal meg tudjuk oldani.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Molnár Imre: A Győr-Sopron megyei munkásmozgalm-történet kutatásának, feldolgozásának helyzete és további feladatai / Feladatok

Feladatok

A Politikai Bizottság 1981. április 28-i határozata alapján készített megyei intézkedési terv feladatként írja elő, hogy az ideológiai téren a feladatok megoldásában az eddigieknél jobban fel kell használni a párt történelmi tapasztalatait, a szocialista építés olyan fordulópontjainak történelmét, mint hazánk – megyénk – felszabadulását, a proletárdiktatúra megteremtését, a szocializmus építésének kezdetét stb.

A Megyei Párt-Végrehajtó Bizottság határozatában megjelölte a konkrét feladatokat, tennivalókat. „A két világháború közötti időszak megyei történetének feldolgozása után még ebben a középtávú időszakban (1985) meg kell kezdeni a felszabadulás utáni időszak tudományos feldolgozását, kutatását”.

A helyi párttörténet megismerését, tanulmányozását sajátos eszközeinkkel kell elősegíteni, mindenekelőtt a megye párttörténetének kutatásával, feltárásával, megírásával. Ebből kiindulva a következő feladatokat kell megoldani:

1. Önálló kötet formájában meg kell jelentetni a megyei pártértekezletek anyagát, az 1946-os pártkonferenciától az 1980. évi pártértekezletig.
2. Folytatni kell a „Válogatott, dokumentumok a Győr-Sopron megyei munkásmozgalm történetéhez” 3. kötetének megírását. Ezzel is elő kívánjuk segíteni a felszabadulás utáni párttörténelmi témák kutatását, feltárását, megírását.
3. A felszabadulás előtti munkásmozgalmi történet megírása befejeződik. Ezt ki kell egészíteni „Munkásmozgalmi emlékhelyek Győr-Sopron megyében” c. anyag kutatásával, megírásával.
4. A felszabadulás utáni megyei munkásmozgalm-történet egyes kérdéseinek kutatását, megírását elő kell készíteni, és a munkát el kell kezdeni. Ez eltérne a korábbi gyakorlattól, ugyanis a felszabadulás előtti munkásmozgalm történetének megírása területekre és kis korszakokra lett bontva, a *jövőben az egyes*

témák feldolgozását javasoljuk. Ennek első és egyben legfontosabb előnye lesz, hogy az elkészült kiadványok jobban hasznosíthatók lesznek a propagandamunkában és azon belül is egy-egy tematika helyi forrásanyag felhasználására.

A jövőben a következő témák feldolgozását javasoljuk: a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek kialakulása és harca Győr, Moson és Sopron megyében; a Nemzeti Bizottságok megalakulása, szerepük és tevékenységük az élet megindításában; az üzemi bizottságok megalakulása, helyzete, tevékenysége, szerepük a termelés megindításában, újjáépítésben; agrárforradalom Győr, Moson és Sopron megyében; üzemek államosítása; iskolák államosítása; a két párt egyesülése, a Magyar Dolgozók Pártja megalakulása, a proletárdiktatúra győzelme; a gépállomások létrejötte, szerepük a mezőgazdaság szocialista átalakulásában; a szakszervezeti mozgalom helyzete, tevékenysége; az ifjúsági mozgalom története Győr-Sopron megyében; a nőmozgalom története Győr-Sopron megyében; az úttörőmozgalom helyzete és tevékenysége; a tanácsok megalakulása, szervezeti fejlődése, tevékenysége; a párt harca a szocialista konszolidációért; a párt szövetségi politikájának fejlődése, helyzete Győr-Sopron megyében; Győr-Sopron megye társadalmi osztály- és rétegstruktúrájának helyzete, összetételének alakulása.

Témajavaslatunk nem teljes, ki lehet egészíteni, össze lehet vonni, meg lehet osztani. A témák címe is változhat. Ezek részletkérdések, megbízatás kiadásánál, szerződések kötésénél pontosítani kell.

5. Tovább folytatjuk a „Forradalmáraink” c. sorozat írását. Azokról írjunk életrajzot, akik megyénkben kiemelkedő tevékenységet fejtettek ki a munkásmozgalomban.

6. Felfigyeltünk olyan munkásmozgalom-történeti témákra, amelyeket korábban ugyan nem terveztünk, de később tudomásunkra jutott, hogy elvtársak dolgoznak megyei, helyi vonatkozású témákat érintő kérdéseken, olyan anyagokat tárnak fel, amelyet szükségesnek tartunk megjelentetni. Ilyen például – amelyet a megyei párt-végrehajtóbizottság elfogadott – az 1983-as kiadványtervünkben szerepel – a munkaszolgálatosok helyzete Győr, Moson és Sopron megyében 1944–45. Szerzője: Szita Szabolcs.

Feladataink a visszaemlékezések gyűjtésében:

A közelmúltban elhunyt munkásmozgalmi harcosok hozzátartozóinak felkeresése, iratanyagainak megszerzése, válogatása, őrzése; 1945 után kiemelkedő tevékenységet végző munkásmozgalmi és pártmunkások személyi iratainak megszerzése; visszaemlékezések gyűjtése a felszabadulás utáni időszakról.

Munkánkat úgy kívánjuk végezni, hogy jobb összhangot teremtsünk vele a megye felszabadulás utáni párttörténeti kutatása és visszaemlékezés-gyűjtése között. Annak a kutatónak, aki feldolgozza a felszabadulás utáni időszak bizonyos témáját, előbb ajánlatos visszaemlékezést gyűjtenie, vagy a már meglévő visszaemlékezéseket tanulmányoznia.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Gombás Vilmos: Szarka Árpád festőművész kiállításának megnyitója

Gombás Vilmos: Szarka Árpád festőművész kiállításának megnyitója

Örülök annak, hogy Sopronban ilyen nagy számban élnek, akik az itt leélt több, vagy kevesebb évtized alatt az ihlető táj varázsa alá kerülve eljöttek, hogy a művész lelkében dajkált táj – a szűkebb pátria letisztult művészi szépségében újra láthassák az otthont.

Eljöttek Önök a kiállításra, hogy az élet ezer göröngyén felülemelkedve az alkotó művész vajúdó lelkével, harmonikus ecsetvonásaival simára gyalult művészi képzeletvilág szférájába kerüljenek: elfeledve a bút és bánatot.

A kiállítás látogatóinak nyolc év után újra alkalmuk nyílik arra, hogy a Szarka Árpád művész-lelkéből fakadt alkotások vezetésére bízva magukat, bejárják városunk utcáit, környezetének hegyeit, lankáit, megcsodálják Köszeget és a Balatont.

De mielőtt végigjárnánk a festmények által kijelölt utat, hadd mutassam be röviden Szarka Árpád életútját.

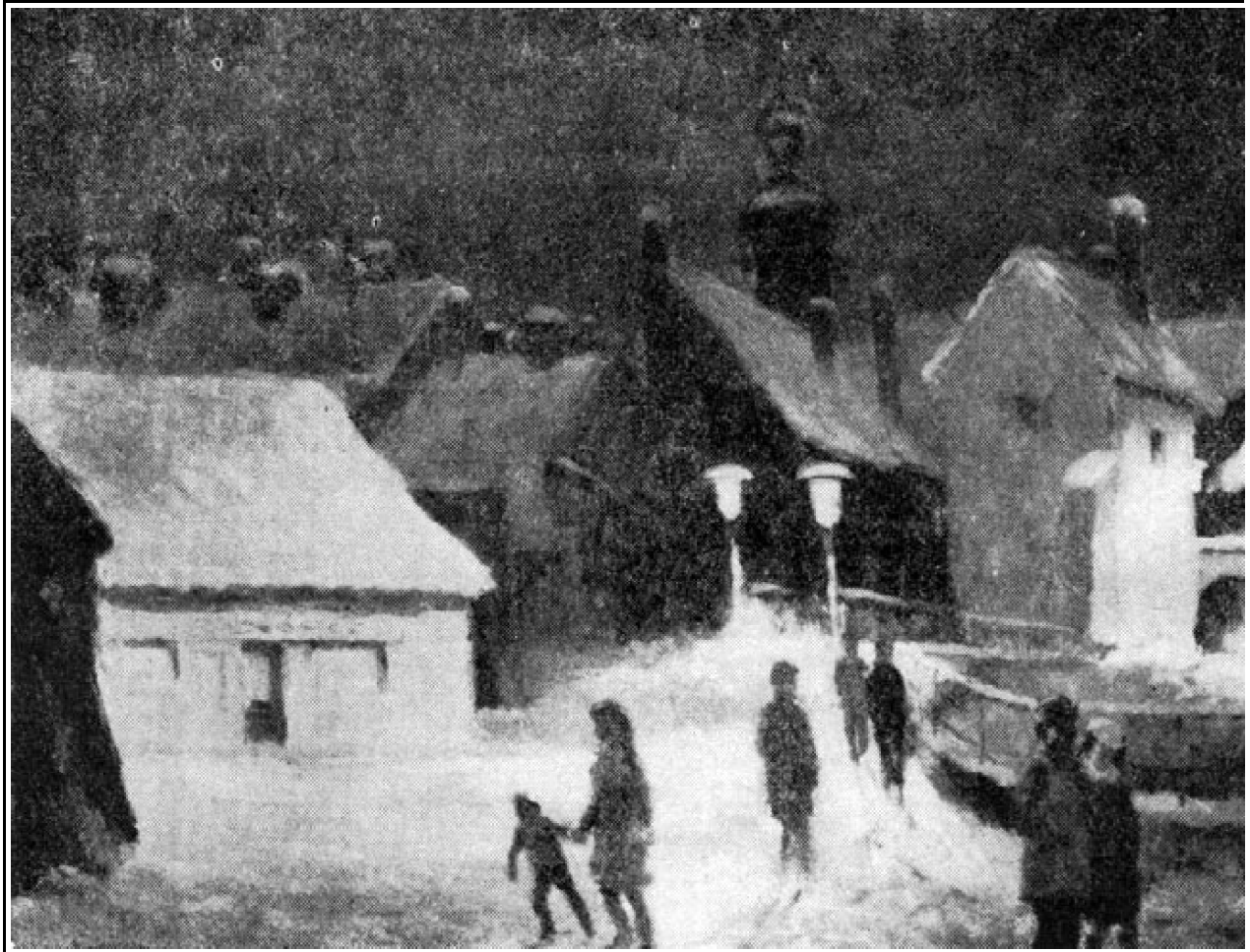
1915-ben született, soproni szülők gyermekeként Brailában. Elemi és középiskolai tanulmányait már Sopronban végezte. Az akkori reáliskolában növendéke volt Soproni Horváth Józsefnek, a Munkácsy-díjas művésznek, aki a szép iránt fogékony lelkű ifjút a festészet életfogytiglan tartó rabságába vonta.

74 1933-ban érettségizett, útja Sopronból a Képzőművészeti Főiskolára vezetett, amelyet 1938-ban Rudnay Gyula osztályában el is végzett. De már a főiskola elvégzése előtt, 1935-ben sikerrel szerepelt a Soproni Képzőművészeti Kör tárlatán. Itt, ebben a teremben 47 évvel ezelőtt mutatta be első zsenyéit.

A második világháború halál-orgiája 10 évre megszakította művészi fejlődését. Az 50-es években jelentkezik ismét és kapcsolódik be a város művészeti életébe és vált újra a tárlatok állandó résztvevőjévé.

10 év nem nagy idő, de egy ember életének jelentős része. Szarka Árpád életében a 10 éves pokoljárás, a halál közelsége, a hadifogság, a sérülések, majd az évekig tartó gyógyulás és annak a lehangoló tudata, hogy reá és nemzedékére nem volt vadászati tilalom, lelőhették mint a nyulat bármikor, nem tették őt pesszimista, sötét színekkel dolgozó művésszé.

1. Tél a Festőközben. Olajfestmény

Az 50-es években elkövetett hibák, súlyos, népet, hazát sújtó bűnök ellenére észrevette a népünket szolgáló, országot romokból felépítő, új útra térítő igyekezetet is, és palettája egyre jobban kivilágosodott.

Az előbbi komor színek eltűnnek, képei megtelnek bájjal és szépséggel, szép emberi tartalommal is. Ekkor kezd el újra foglalkozni a kedves előd, a nagy tanító, Soproni Horváth József és az örök jó barát, a kedves kolléga, Ákos Ernő hatására is az akvarellal, a lírikus lelkű művészek üde, lélekemelő, emberben, világban hinni tudó, a rosszat feledő, a szépre vágyó és jóról álmódó lelkiállapotát hite szerint a legszebben kifejező technikával.

És mi elsősorban ezzel a technikával közvetített lelkiállapotát ismerjük és szerettük meg a művészeknek.

Így ismerik a művészetrajongók szerte az országban: Tokajban és Győrött, Fertőszentmiklóson és Lövön, Kapuvárott és Fertődön, Hegykőn és Röjtökmuzsajon, Sopronban és Szakonyban, mindenütt, ahol képei megfordultak.

75A rövid curriculum vitae-hez hozzátartozik az is, hogy pedagógusként élt és dolgozott 1977-ig,

nyugdíjbavonulásáig: ez is a művészet szolgálata volt más eszközökkel.

Szarka Árpád a város égiséhez, tradicionált gondolatvilágához tartozónak vallja magát. Erről vallanak elsősorban a tájképei.

Szarka Árpád művészi, emberi értéke abban van, hogy a saját érzéseinek az illusztrálására, a szép hazai természet minden apró porcikáját fel tudja használni, amit a környezettől kap, azt a saját érzésvilágába asszimilálva tudja műveiben átadni.

Benne újra felfedezzük az otthonunkat, gazdagít bennünket és boldoggá válni segít.

2. Parasztudvar a Gazda utcában. Gouache.

Művészi, pedagógusi értéke pedig abban foglalható össze, amit tulajdonképpen képei is sugallnak: tanít szeretni és becsülni mindent, mit sors rendelt, várost, hazát, népet. Megtanít észrevenni a szépet: Sopront,

tavaszt, fákat, bűvő fűszálakat, patakot és paraszti portákat, szép piros ladikot, csúcsívet, vitorlást. Ő mondja fennhangon, akvarelljeinek bájával, ecsete alól kikerülő illattal, virággal, szerény fényhatással, piros cserepekről visszavert sugárral, a tövig kalászos igazságot: nem, nem csupán ellenségből és harcból áll a világ! Van még baráti mosoly, van meleg szoba, van intim együttlét, vannak a világnak és a léleknek csendes zugai, ahol még az úzött vad is megpihenhet, ahol a bánatom sajkása elcsitul, a magány feloldódik – és valami elmondhatatlan édes balzsam gyógyítja meg a szenvedőt.

Mi ez? Hogyan nevezik? Szeretet vagy szerelem? Talán inkább boldogság? Vagy egyszerűen otthon? Vagy még egyszerűbben műalkotás, szép kép, a harmónia sugár és szíkoszorújába font otthon, környék, város, – egyszerűval szülőföld – ahol a hétköznapiak óráiban bánatot élünk át, környezet, ahol szennyet, mocskot is látunk – [76](#)nemcsak a ringó ladikot, a csobogó vizet, ahol rossz is van, nem csupán tiszta forrásvíz.

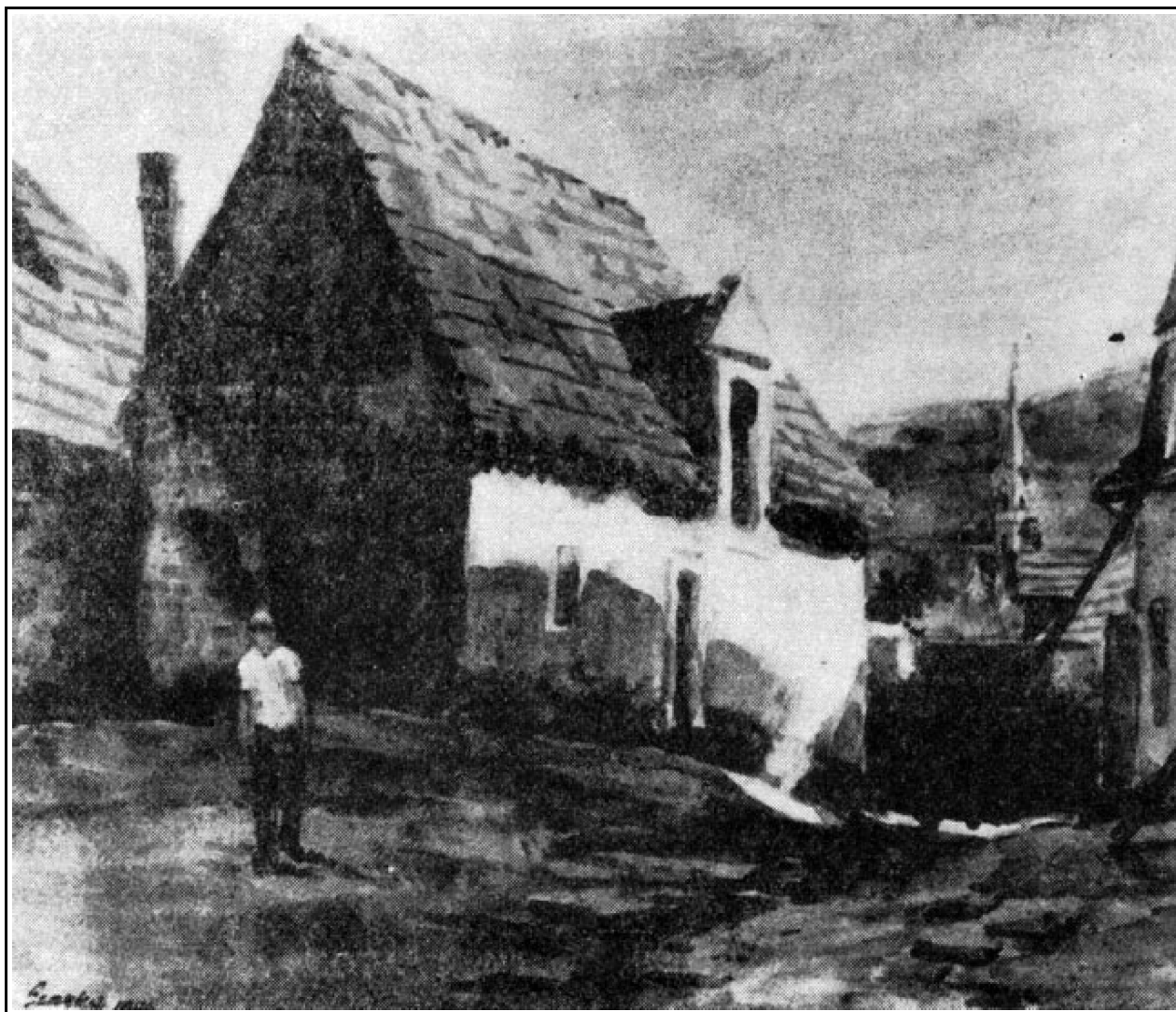
De a lényeg a forrás, a tiszta forrás és nem a csacska bugyborgó felszín.

És ezt kínálja, ezt ajánlja nekünk a művész lelkéből fakadó alkotások sora, a bensőséges, örök emberi érzéseket sugalló műalkotások.

Kérem Önöket, szemléljék az itt kiállított eddigi életművet, fedezzék fel benne a harmóniát, hogy teremjen nyomában a néző lelkében is belső rend és béke.

A művésznak pedig az eddigi életmű további gazdag folytatását kívánom.

Hiszem, hogy majd később, tudom, nemsokára elmúlik a vad, zajos muzsika korszaka, színeknek, formáknak nemértem-ricsaja, újra divatba jössz, mert maradandó az marad, aki tartósít, megőriz, jóra, szépre nevel és szeretni tanít.

3. Balfi parasztdvar. Vízfestmény.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Szabó Jenő: Szarka Árpád festőművész kiállítása a Festőteremben (1982. febr. 7–28.) (Egy meg nem jelent katalógus elé)

**Szabó Jenő: Szarka Árpád festőművész kiállítása a Festőteremben (1982. febr. 7–28.)
(Egy meg nem jelent katalógus elé)**

Úgy vélem, Szarka Árpád kiállítása elé nem sok mondandó kívánkozik. Akik csak egy kevéssé is érdeklődnek városunk művészi élete iránt, azok előtt neve nem ismeretlen. Korábbi munkásságát számos kiállítás mutatta be és évtizedes pedagógusi munkájával korosztályok sorát nevelte a művészet

megismerésére, szeretetére és tiszteletére.

77 Nemzedékének sorsát ő is megszenvedte: a háború majdnem tíz évre kivette kezéből az ecsetet. Ezt sajnálja, azt nem, hogy amíg tanított, csak félkézzel festhetett, pihenéséből ellopott szabadidejében. Számára a tanítás is a művészet szolgálata volt.

Rudnay tanítványa a Képzőművészeti Főiskolán, de maradandó jellegű hatással reá mindvégig Horváth József volt, első középiskolai rajztanára, akitől nemcsak a vonalak és színek alaprejtelmeit tanulta meg, hanem aki máig is emberi és művészi példaképe.

Szarka Árpád derűs és végtelenül őszinte egyéniség. Életművének nincs talán egyetlen olyan képe sem, amely nem teljesen ő maga volna, amelyből ne tűnne ki művészi meggyőződése. Nem utánoz, nem másol, mindig hű önnön szépségeszményéhez.

Konzervatívnak bélyegzik, mert „csupán” a látott világ festői krónikása, nem kísérletezik, nem keres új utakat. Ennek oka is nyílt egyéniségében rejtőzik. Képtelen idegen pózokat, magatartásokat erőltetni önmagára csak azért, hogy újnak és modernnek mondják. De képei mégis többet mutatnak, mint csupán a látott világ képét. Főképp újabb – a kiállításon is látható – alkotásain nyomon követhető az a törekvése, hogy a megéltet, a megéreztetet is papírra, vászonra akarja vetni. Balatoni, kőszegi és soproni tájai, csendéletei, utca- és városrészletei mögött egyre szembeötlőbben érezhető vágyódása, emlékezete: lelkiállapota.

Szarka Árpád új kiállításának képei igaz, mesterkéletlen világról adnak hírt és bizonyítják, hogy alkotójuk tántoríthatatlan következetességgel szolgálja szépségeszményét.

Talán éppen az Szarka Árpád művészetének valódi értéke, hogy korának és egyéni sorsának bajai és megpróbáltatásai sem tüntették el képeiről a szépségkeresés nyugalmát és derűjét.

Azt, hogy minden képe mögött ott érezzük a jövőjére mosolygó, a természettel igaz harmóniában élő, reménykedő embert és művészt.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: Határmenti irodalmi-helytörténeti találkozó Kismartonban

Hiller István: Határmenti irodalmi-helytörténeti találkozó Kismartonban

A Burgenlandi Pen-Club 1983. március 31-én irodalmi estet rendezett Kismartonban „Literarisches Treffen an der Grenze zur Präsentation ungarischer und burgenländischer Kulturzeitschriften” címmel. A többoldalú eszmecegerére meghívták a „Műhely” (Győr), az „Életünk” (Szombathely), a „Soproni Szemle”, valamint a határontúli „Pannonia”, „Volk und Heimat”, és a „Wortmühle” című kismartoni folyóiratok szerkesztőit és íróit. A Haus des Volksbildungswerkes jószomszédi barátsággal fogadta a szerkesztőket, írókat és az érdeklődő, hálás közönséget, amely a késő esti órákig szívesen fordította szabadidejét a hasznos szomszédi kapcsolatok ápolására. Hazai testvérpapjainkat nem kell bemutatnunk, a szomszédokról is csak röviden szólnunk, mert lapunk olvasói mindenekelőtt a nálunk megjelenő recenziókból ismerhetik közvetlen szomszédaink irodalmi rétvét, helytörténeti munkásságát. A Pannóniát György Sebestyén szerkeszti és alcíme „Magazin für europäische Zusammenarbeit”. Magyarországon az impresszumban is feltüntetett

Lapkiadó Vállalat Idegennyelvű Lapok Olvasószolgálatára terjeszti és Sopronban a Lábasházban minden példánya megvásárolható (számonként 58 forintért). Már ez is sokat elárul a folyóirat céljáról, gazdag tartalmáról. A Volk und Heimat ugyancsak régi ismerősünk, szakirodalmi cserekapcsolatok révén több helyen megtalálható és azért is nagy érdeklődésre tarthat számot, mert helytörténeti vonatkozású írásai természetesen átnyúlnak területünkre. A *Günter Unger* által szerkesztett Wortmühle nálunk talán még kevésbé ismert, pedig minden szempontból figyelmet érdemel. Csak példaként említjük az 1982. évi 1–2. összevont 78számból a következő írásokat; *H. St. Milletich* fordításában, de eredetiben is *Babits Mihály* Ősz és tavasz között című versét vagy *Csatkai Endre*: Ein fideler Greisler című írását. Magyar részről a következők vettek részt; *Pete György*, *Simonffy András* (Életünk), *Gecsényi Lajos*, *Kloss Andor*, *Pátkai Tivadar* (Műhely), *Mollay Károly*, *Hiller István* (Soproni Szemle).

Az irodalmi est szervezője *Helmut Stefan Milletich* a Burgenlandi Pen-Club főtitkára volt, aki egyúttal a Volk und Heimat bemutatását is vállalta. A másik két lapot a szerkesztők ismertették burgenlandi részről. Az előadások, felolvasások, irodalmi bemutatkozások, azaz az első ilyenfajta rendezvény teljes sikert hozott a rendezőknek és résztvevőknek. A vendéglátók alkalmat és lehetőséget teremtettek arra is, hogy a vendégek megismerkedjenek Kismarton közgyűjteményeivel és új kulturális létesítményeivel, így mindenekelőtt a Burgenlandi Stúdióval és a *Ladislaus Triber* irányítása alatt álló egyik Kulturális Központtal a kismartoniival. (Lásd még: Kismartoni találkozó. Szerkesztők és írók eszmecsereje. Kisalföld. 1983. március 26.)

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

MEGEMLÉKEZÉSEK

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Hiller István: Parragi György és Sopron (Emlékezés születésének 80. évfordulójára)

Hiller István: Parragi György és Sopron (Emlékezés születésének 80. évfordulójára)

1. Húsz évvel ezelőtt volt utoljára Sopronban, amikor „örvendezett az új köntösbe öltöző házaknak, jólesően szippantott a friss alpesi levegőből, csodálta a Soproni Ünnepi Hetek vendégforgatagát, kortyolgatott a bíborló kékfrankosból... a harminc évesek tüzével szemében tett hitet örök szerelme mellett: – *Sopron... igen... Te vagy az egyetlen, az igazi!...*” Fábján Lajos emlékezett így erről az utolsó soproni látogatásáról nekrológiájában.¹⁽²⁰⁵⁾ Most részletesebben emlékezünk rá mint akkor, amikor a műfaj engedte kereteken belül erre nem volt lehetőség. Emlékezünk soproni éveire, Sopronhoz való visszatérő ragaszkodására, szeretetére ehhez a városhoz, amelyről azt mondta nekem budapesti hallgató koromban, az ötvenes években, hogy elhagyni igen nehéz volt, de elfelejteni sohasem lehet. Az is elhangzott azon a beszélgetésen, hogy itt tanulta meg a szellemi értékek megismerését, az emberek megértését, becsülését és az értetlenséget is. Sopron szellemi szülővárosa volt, pályája indulópontja és meghatározója. Egyúttal élete végéig visszatérő honvágyának forrása is. Eddig a személyes emlékezések róla, most már beszéljenek a

levéltári dokumentumok és más hiteles források, saját megnyilatkozásai, írásai, amelyekből megismerhetjük az akkori Sopron életét is.

2. Felvételi kérelmét Pécsbányatelepről 1922. augusztus 1-én nyújtja be a „Magyar kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola nagyságos Tanácsának”. Ebben írja, hogy addigi tanulmányait jeles eredménnyel folytatta, beszél németül, franciául, angolul és olaszul. Az 1921/22. tanévet a Pécsi Püspöki Jogakadémián töltötte mint jogász.²⁽²⁰⁶⁾ Hallgatói éveiről, helyzetéről a következő irattári anyagok adnak bővebb felvilágosítást:

A Magyar kir. Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola főkönyve 1922–1923: Parragi György szül. Pécsbányatelek (Baranya vm.) 1902. április 22; római katolikus; apja: Paraschnek József aknász; érettségi: reáliskolai, Pécs 1921.

79A főiskola hallgatója: 1922–23 téli és nyári félévben, 1923–24 téli félévben, 1927–28 téli és nyári félévben, 1928–29 téli félévben, 1930–31 nyári félévben.

Kimutatás a főiskola erdőmérnöki osztályára való felvételüket kérő folyamodókról (ügyirat száma: 1346/1922.): 20. Parragi György r. k., 20 éves, 1921. VI. 18-án kelt érettségi bizonyítványa jeles; az orvosi bizonyítvány szerint ép és egészséges, erkölcsi magaviselete megfelelő, atyja bányafelügyelő, vagyontalan, a Dékán felvételét javasolja.

Névjegyzéke azon erdőmérnök hallgatóknak, akik az 1922/23. tanév első felében tandíjmentességért folyamodnak, (ügyirat száma: 1845/922.): (Egyedül Parragi kért tandíjmentességet) érettségi vizsgáinak eredménye: jeles 7, jó 6; ellátatlan testvéreinek száma: 1; havi 3020 korona fizetésen kívül más vagyonnal, avagy jövedelemmel nem rendelkeznek.

Végzés: „Parragi György a szabályzat 15 §-ának 3. pontjában foglaltaknak minden tekintetben megfelel, így öt *teljes tandíjmentességre* ajánlom. Sopron, 1922. X. 30. Aláírás”.

Parragi György emh. az angol és német nyelv tanításával való megbízatását kéri (ügyirat száma: 2061/1922.). Végzés: „A főiskolai tanács f. év november 28-án megtartott rendes ülésén hozott határozata értelmében abbéli kérelmét, hogy a főiskolán az angol és német nyelvet taníthassa, teljesíthetőnek nem találta. Miről ezennel értesítem. Sopron, 1922. december 6. Rektor”

M. kir. Bánya- és Erdőmérnöki Főiskola „*Ifjusági Kör*” *Névjegyzék szegénysorsú főisk. hallgatókról* (ügyirat száma: 772/1924.): 22. Parraghy György II. emh.

Az ügyirat kelte: 1924. március 27. A m. kir. Népjóléti és Munkaügyi miniszter (dr. Vass József) 25 öltözet sacco ruhát és 25 pár férfi cipőt adományozott a bánya- és erdőmérnöki főiskola szegénysorsú hallgatóinak. 1924. április 25-én és 28-án osztották szét 50 főiskolai hallgató között. Parragi György ruhát kapott.

3. Amikor hozzáfogtam ehhez a munkához, úgy terveztem, hogy valamennyi Sopronról szóló, vagy a várossal kapcsolatos írásáról meg fogok emlékezni. Azután nagyon hamar látnom kellett, hogy ez lehetetlenség, hiszen egy folyóiratszám sem lenne erre elegendő. Így hát meg kellett alkudnom azzal, hogy válogatott, annotált bibliográfiászerűen van csak lehetőségem a vállalkozásra, amely így kényszerűen szubjektív is lesz.

Az erdő szenvedélyes szeretete hozta ide Sopronba a pécskörnyéki bányászgyereket, aki erre való

emlékezéssel is azt írta, hogy boldogul bolond öröme telt abban, ha egy-két korallpiros kései epret talált és haza futhatott vele az édesanyjához. „Szabad gyerek voltam, úgy nevelt fel az erdő, úgy nőtem fel szalonnán, kenyéren, gyümölcsön, mint a többi bányászgyerek”. Minden szervezett oktatástól, iskolától viszolygott, de tudta, hogy ez az élet rendje. Könnybe borult a szeme – írja – amikor arra kellett gondolnia, hogy bekergetik az erdőről, hogy nem rendezgethet többé délutánokat „sátorában”, amely egy villámsújtotta hatalmas gesztenyefa odvában állt. „Tudtam előre, hogy el kell hagynom a gesztenyésen végigfutó széles árkokat... ahol olyan jó volt elheverészni és hallgatni, hogy bontják az égbe szökő fákon a mókusok a gesztenyék tövises kupacait, hogy tépi, szagattja az őszi szél a fákról a leveleket”.³⁽²⁰⁷⁾

Rendkívüli írói tehetségét újságíróként kamatoztathatja a városban. Természetes, hogy elsősorban a Selmecebányáról akkor ide költözött főiskolai hallgatóság sanyarú sorsa foglalkoztatja. Maga is szegénységgel küzd, így átérzi a még szegényebbek nyomorúságát. Írásaiban minduntalan ezzel foglalkozik. A szegénység, a pesszimizmus, a kilátástalanság árad ebben az időben sok írásából, amelyet azután természetesen kísér a hallgatóság zöméből áradó nacionalizmus is. Ezt kritikával ugyan, de átveszi. ⁸⁰Később ebből táplálkozik (vagy ebből is) szenvedélyes náciügylőlete, amely megtisztul a nacionalizmustól.⁴⁽²⁰⁸⁾

Ennek az időszaknak írásai – függetlenül a tartalomtól – már egyértelműen mutatják, hogy újságíró-zseni van a városban. Mégis elsősorban a soproni egyetemi hallgatóság problematikáját tárgyaló írásai a legmegdöbbentőbbek. Számos ilyen írását egyik olyan cikkével illusztráljuk, amelyben jelentkezik Sopron szeretete, szépségének felismerése és lakói egy részének siralmas, nyomorúságos helyzete, a főiskolai hallgatóság pesszimizmusának, kilátástalan helyzetének ecsetelése, nacionalista felfogásának hangsúlyozása. „Igen ő az, az én supraultra veteranissimus főiskolás barátom. ...És bennem reked a mosoly. ...Deprimáló szimbólumot látok közeledni benne. ...1914 előtt iratkozott be a főiskolára, még Selmeceben. Az életből nincs mása, mint a harmincegynéhány éve és sok elmaradt vizsgája. Nem siet, nincs miért, nincs kiért. Akkor hát minek? Hazája nincs. Erdélyi vagy felvidéki fiú, nem tudom biztosan, onnan kiutasították”. (Az Erdészeti és Faipari Egyetem Levéltárában számos olyan dokumentum található, amely az ilyen jellegű ügyekkel foglalkozik. A burzsoá-nacionalista kormányok akkoriban a kitiltást, kiutasítást gyakran alkalmazták. Magyar vonatkozásban is érvényes!) „Szélmalomharc volt ezeknek a hallgatónak az élete” – írja a szimbolikus supraultra veteranissimus példáján. „Egész lényük tiltakozás volt a való dolgok iránt. Nem vették észre, hogy őszbe hullik a hajuk, múlik az idő és amit addig csináltak, az mind hiábavaló volt. Végig harcolták a háborút, halomra szerezték a kitüntetések. A háború azonban nem volt más számukra, mint a Don Kihotei álmok véres, nyomorúságos álma. Nincs ezeknek a fiuknak semmijük, senkijük, csak bolondos nagy szívük és hitük, hogy fellengzős csodavárásaik valóra váljanak.”⁵⁽²⁰⁹⁾

Túlontúl is szerette az életet, de ez az életszeretet adta számára az erőt mindenhez, amit végigcsinált, végigszenvedett és élvezett is. Erdő, nyomorúság, szeretet, kiútkeresés; irodalomimádat, soproni lokálpatriotizmus. Néhány szóban jellemezhetőek kezdő soproni évei. Huszonhárom éves ekkor Sopronban a főiskolás Parragi György. Hasonló című írásában (*Huszonhároméves vagyok*) a „Sopronvármegye”-ben a város nyomorsáncából kikerült halvány embervirágokról ír születésnapján. Sopron szépségét ecseteli a szeptemberi szép vasárnapon. Mások – írja – ilyen időben vadlobogású verseket írtak, könnyeket zokogtak a világnak, vagy lázas szemük máglyájában éjszakákat hamvasztottak el, éjszakákat virrasztottak át, amelyeket vérző gyötrelmek és mámoros új látások tágítottak ki új világokig. Ahogy ma mondanák, a „huszonévesben” feltámad az önvád, a puskinii „lisnij csilávje” gondolata, hiszen még nem tett semmit a társadalom javítása érdekében. „Csak rekedt nótákat gajdolólok bele a kisvárosi utcák csöndjébe, vagy a túlfeles időmet csapom agyon hiábavaló lődörgésekben. Ásító pillantásaimon át magamba ejtem hazug,

vagy igazi kultúrák soha nem érzett harmóniáit. Néha összeesetten, a szememből könnyeket öklözve a régi magamat szeretném fölkaparni és marakodó, birkózó kétségbeeséssel gondolkodom arra, hogy csak tetszhalott vagyok és ki kell levegőtlen vaskoporsómból törnöm. ...Huszonhároméves vagyok és még mindig nem merek harcos hívójévé szegődni annak, aminek mások már fiatalabban mátyrjai, sápadt arcú halottai voltak”. Mi tagadás, az önvád jogos volt. „Gajdolásáért” és még többért is nem egyszer büntette a főiskola akkor még nagyon szigorú fegyelmi szabályzata. Az erdő neveltje nem tartotta magát az erdő törvényeit tanító szigorú főiskolai rendszabályokhoz. Nemegetszer kitért, de inkább szabotálta azokat. Erre vonatkozóan is bőven akad levéltári adat az egykori főiskolai iratokban. Ezek önmagukért beszélnek, ezért mint helytörténeti érdekességet is néhányat idézünk:

M. kir. áll. rendőrség soproni kapitányság, mint rend. bünt. bíróság. 1932 kih. 679. szám (Főiskolai ügyirat száma: 2589/1923.): „...Rada Antal, Parragi György és 81Hoffmann Béla főiskolai hallgatók ellen kihágási eljárás lefolytatása, mert f. év április hó 13-án reggel 1/4 3 órakor a Csengery utcában botrányos módon énekeltek és ezáltal éjjeli csendzavarást idéztek elő”.

(A rendőrség 1923. szeptember 21-én jogerős ítéletet hozott: Rada Antal és Parragi György 1000–1000 K, Hoffmann Béla 10 000 K pénzbüntetést kapott.)

M. kir. állami rendőrség soproni kapitánysága, mint rend. bünt. bíróság 1923 kih. 96. szám (Főiskolai ügyirat száma: 200/1924.): „...Parragi György és Kaszás József főiskolai hallgatók ellen kihágási eljárást folytatott le azért, mert 1923. január 28-án a győri vasút állomás előtt fekvő hordókat az úttestre kirakták, s ezzel a forgalmat akadályozták. A rendőrbíróság nevezetteket 1923. február hó 21-én kelt büntető paranccsal személyenként 200–200 K pénzbüntetésre ítélte el. Erről méltóságodat [azaz a Főiskola rektorát] további illetékes eljárás végett hivatalos tisztelettel értesítem. Sopron, 1924. január 31. Aláírás”

Fegyelmi határozat (Főiskolai ügyirat száma: 1089/1924.): „...Az alább felsorolt főiskolai hallgatókkal szemben tisztelettel javasolom a »Szabályzat« 60 §-a A. pontjának alkalmazását fegyelmi büntetésképpen kimondani: »megintés és figyelmeztetés az osztály dékánja részéről négy szemközt« 9. Parragi György V. jkv. 2 tétel. Sopron, 1924. évi május 16.”

Dékáni jelentés – Parragi György nem jelent meg a dékán előtt (Dékáni ügyirat száma: 150/1924-D). A fenti jelentés kivizsgálásának jegyzőkönyve (Főiskolai ügyirat száma: 1502/1924.). Parragi György védekezését elfogadták, az előző büntetést, „megintés és figyelmeztetés”, helybenhagyták. *Roth Gyula dékán értesítése az ítélet végrehajtásáról, és „sajnálata”,* hogy nem súlyosbították a fegyelmi büntetést (Dékáni ügyirat száma 45/1925-D.)

Kihágásait azonban olyan megnyerően „link módon” követte el, hogy bírái sem haragudtak rá. Igen nagy tudású volt és ez fölényes biztonságérzetet is adott neki. Mondjuk meg, hogy mai egyetemi-főiskolai hallgatóink közül nagyon kevés azoknak a száma, akik természettudományi szakosok lévén a humán tudományok, nyelvek ismerete terén is annyira tájékozottak lennének, sőt tudói több nyelvnek, mint Parragi György volt. Több nyelven beszélt, írt, olvasott. Mindmáig nagyra kell becsülnünk azt a képességét, tudását, amellyel lehengerlő módon tudott hatni olvasóira, hallgatóira. Az akkori európai híró soproni professzorok – akik szertelenségeinek bírái és büntetői voltak – csodálattal bámulták nyelvismeretét, készségét.

4. A fasizmus térhódításának kezdetén, amikor – szerintem – sem a professzorok, sem a hallgatók nem ismerhették még fel ennek az ideológiának szerfölött veszélyes, embertelen voltát és szörnyű kiterjedését,

a Duce uralma alá került Olaszország diákjai érkeztek Sopronba. Óriási szenzáció volt ez akkoriban a városban, a trianoni határok megváltoztatásának büvöletében élő nacionalista szellemű „hazában”, a nagy olasz segítő kezet látták mindenben, ami változtathat a statusquon. Az akkori időszak politikai kötelességének megfelelően mindenki úgy szerepelt, ahogy „illett és kellett”. Ne felejtjük az olaszok szerepét a soproni népszavazás sokat vitatott eseményeiben, és a soproni hallgatók „meghatározó részvételét”.⁶⁽²¹⁰⁾ Parragi azonban előbbre látott. Az ünnepi szónokokkal szemben nem az olaszokról beszélt, hanem Magyarország bajairól és arról, hogy Sopron mindig a magyar testhez tartozott. Fergeteges sikerű olasz beszédéből az is kitűnt, hogy a nagynémet törekvéseket az olaszokkal kísérelte meg semlegesíteni vagy kijátszani.⁷⁽²¹¹⁾

Parragi György soproni egyetemi éveire szorosan kapcsolódik egy folyóirat megjelentetése is. *Lila Zongora* volt a címe és 1923. december 15-én jelent meg első száma. Felelős szerkesztője Parragi György. Szerkesztőtársai az öt szám megjelenése alatt változtak, a hűséges barát, az ugyancsak soproni főiskolás Kalabay Dezső azonban mindvégig kiadóként működött közre. Kalabay Dezső halálára Parragi 1934-ben ⁸²megrendítően szép cikket írt, benne elsírva ennek a főiskolás generációnak minden bánatát. A *Lila Zongora* beköszöntőjében Parragi kifejti a lap célját: a *Lila Zongora* billentyűin az ifjúság akar játszani bolondos melódiákat. Senki se várjon tőle az életörvény fölött gomolygó szimfóniákat, Bach-fugákat, inkább az Olympust is kikacagó Offenbach-i muzsika csendül majd fel. A közönséges emberi halandók közül csak azokat hívják a vidám hangverseny sátorba, akiknek kezében van még lány tapintás az ifjúság lelke számára, akik még nem asztak lélektelen múmiákká, akik az élet ezer brutalitása, nyomora között is találnak hangulatszögleteket, akiknek a szemére a paragrafusok még nem varrtak szürke hályogot. A belépőjegy a meleg, szerető emberi szív. A *Lila Zongora* sutba kívánt vágni minden összhangzattani szabályt. „Ellenpontok, zenei expresszionizmus vagy impresszionizmus nekünk Hekuba. Bolond Istók piros-kék csörgő sipkája csengve cseng és mi boldog-bolondul táncolunk. És a nagy összevisszaságot mégis békés, illatos harmóniává csókolja a nagy karmester: a szeretet. *Lila zongora...* vagy a csodálatos ifjúság mélységes szeretetörvénye”.⁸⁽²¹²⁾

Tanulmányozva az egyes füzeteket, megállapítható, hogy a lap többet nyújtott, mint amit céljául jelölt meg. Egyetemi és városi újságnak is beillt, amely politizált is Parragi szellemében.

5. A Sopronban és környékén élők életét kutatja és mutatja be riportjaiban megragadó hitelességgel. Megjelenik minden rétegnél, beoson, besurran olyan helyekre is, ahová nem hívják és ahol nem is kívánatos. 1925-ben a soproni adventistáknak 20–25 főnyi híve volt. Meglátogatta őket is egy istentiszteletükön. A jó dolgokat emeli ki a riportban; azt, hogy minden istentiszteletükbe beleszónok egy egészségügyi felolvasást, nem csak szorosan vett vallási témákról beszélnek, különös gondot fordítanak a test ápolására, az egészség fejlesztésére. Rendkívüli módon kifejlődött az összetartozás érzése. Szegényebb hitsorsosait rendszeresen segítik. Így került közéjük öt brennbergi bányász is, akiket az 1924-es bányászsztrájk idején a szakszervezet eltiltott a munkától és akik az adventistáktól kaptak ételmelet.⁹⁽²¹³⁾

A barbaci pásztor megalázott keserveihez, kiuzsorázottságához keres hasonló jajpanaszokat Szabó Dezső, Tolsztoj, Csehov, Gogol, Móricz Zsigmond, Tömörkény regény- és novellahőseinek, de nem talál, mert nincs a világon szerencsétlenebb fajta a földhözragadottak fajtájánál. A magyar parasztnak, a barbaci pászornak ezer éven keresztül csak parancsolói voltak. Földesúr, ispán, bíró, török, tatár, német, kuruc, labanc. Ebbe a fajtába még belerúgott a gazdag paraszt is. Ez a rúgástól, megcsalástól megfélemlített barbaci fajta szerinte még nem vonult be az irodalomba, de még a szakszervezetekbe sem. „Sohse szerepelt a politikában és úgy látszik még az emberi közösségnek is csak függeléke, mint az árnyék a testnek”. A kenyér, ez az egyetlen szerelme vagy gyűlölete, szenvedése vagy boldogsága, nevetése vagy

sírása. A nádfedelű, faluvégi rogyant zsellérházakban tömegnyi „holtlélek” szunnyadozik és vágyakozik soha el nem induló sóvárgással a kenyér után.¹⁰⁽²¹⁴⁾ A huszas évek riportjaiban visszatérően jelentkezik a háború áldozatainak keserű helyzete, a házastársak konfliktusa, a szeretők világa, a gyermeknevelés gondja. A szomorúságban, sivárságban, nélkülözésekben és szerencsétlenségben szenvedők közül mindig kiemelten szerepelnek a brennbergi bányászok. A pécskőrnyci bányászgyerek honvágya is vissza-visszatér a bányászok gondjaihoz, bajaihoz, jól ismerve azokat. Különben is kedves emlékező helyei és gondolatébresztő, témát formáló helyei a temetők. Mindenekelőtt a bányászok temetője és a bánfalvi hősi temető. A bányásznak a temető a temploma – írja Halottak napján egyik emlékezésében. A bányász élve is félig halott. A bányász ⁸³a temetőbe jár, nem más templomba. Nézi az öreg sírköveket, az újságíró pedig azonosítja magát gondolataiban. A brennbergi sírköveken a halott neve alatt a sztereotip írás: „Verunglückt in der Grube”. És ismét a háború rombolása; emberi tragédiákról szólnak a riportok, hétről-hétre, van amikor naponként jelennek meg az ilyen hosszú cikkek. Megjelenik a fogházból ideiglenesen szabaduló falusi kanász, aki karácsonyfát visz a családjának. Az író az elítélttel, az egyszerű emberrel szimpatizál, aki nyomorúságában és elkeseredésében lett bűnös. Kékszemű, halványarcú, szomorú csendes ember ez, aki olyan szelíden néz, Dosztojevszkij félkegyelmű Myskin hercege. Szeme megtelik forró könnyekkel, olyan, mint két nagyon tiszta tó, melyben csendesség, megbékélés, béke ringatózik. Mintha Parragi soha nem fogyna ki a megrázó témákból; ír arról, hogy hogyan hajtotta végre bosszúját egy megesett falusi lány, hogy egy 63 éves öreg ember és egy fiatal lány szerelmének, majd házasságának milyen szörnyű következményei lettek, miért került az öngyilkosjelölt honvéd katonai hatóságok elé. Egyszerűen napról-napra a kisemberek gondja-baja a témája a fáradhatatlan riporternek. Ilyen keretben jelenik meg a cigány családok problémája, különös megvilágításban. Természetesen ugyancsak visszatérő téma a soproni főiskolai hallgatók furcsa nyomorúsága. Ezek a fiúk szereplői a Soproni Polgári Konyhának és állandó kapcsolatban állnak más „szociális intézményekkel”. Szeretnének dolgozni is és vállalják még a népkonyhai végrehajtó, díjbeszedő szerepét is. És ilyenkor különös dolgok adódnak. Pl. az erdélyi özvegyasszony fia a saját 180 ezer koronáját adta oda a másik özvegyasszony adóssága helyett és emiatt egy hónapig nem fog reggelizni.

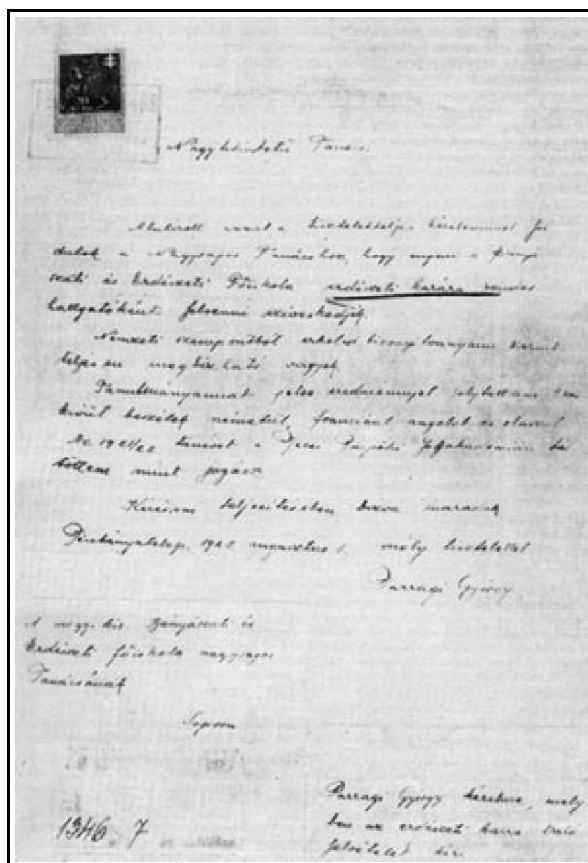
Amikor a soproni törvényszék egy előkelő származású tüzerfőhadnagyot sorozatos csalásokért fogházbüntetésre ítelt, részletesen beszéli el a történet társadalmi hátterét is. Parraginál mindig az ember van a középpontban és a háttérben. A Domonkos-rendházban működő önszegélyező egyesület szociális munkájáról ír, melyet az akkori Sopronban éppen a szegényeket támogató munkájáért tiszteltek Szalay prior személyében. Ő volt a megteremtője ennek a nem hivatalos intézménynek, ahová a munkanélküli vasmunkás és egy jó nevű, nagycsaládos kistisztviselő is eljárt és segínyt kaphatott a francia abbé típusú, szegény származású priortól. A beosonó kistisztviselő elárulja az újságírónak, hogy a városházára székelyell segínyért menni, de ennek a papnak meg lehet gyónni a közéletben minden bűnnél nagyobb szégyent, a szegénységet, azt, hogy a fizetéséből nem tud megélni.

Más „nyomor-riportjai” ugyancsak megrázóak, pedig csak hitelesen festi le, amit lát. Felkeresi a „Colleumot”, az egykori jezsuita kollégiumot, amely – mint írja – a legrettenetesebb soproni bérkaszánya, éjjeli menedékhely, nagy otromba ház, megszámlálhatatlan lakással, odúval, kamrával, sötét bolthajtásos folyosókkal, amelyben Gorkij regényei játszódnak le. Egy keresztbolygós szobában egy harminc éves asszony lakik hét apró gyerekkel. Kriptailat, fél három órakor sötétség, nyirok, dohosság, hideg és nyomor fogadja a látogatót...” Megtapogatom a falakat. Mintha mosótálba mártottam volna, úgy csurog le kezemről a víz. [...] Hét gyerek zsvajog [...] Meztőláb van valamennyi. Meztőláb karácsony táján ők is Jézuskáról álmodoznak, fenyőfákról, játékszerekről, mézeskalácsról. Az apjuk pedig idegenben robotol...”¹¹⁽²¹⁵⁾ ⁸⁴Ezek a „nyomor-riportok” széleskörűen foglalkoznak a különböző társadalmi

problémákkal és mélyen behatolnak az egyes dolgozó rétegek súlyos elesettségébe, keresik a nyomor okait és a megoldás lehetőségeit is. Ki-kiviláglik belőlük a társadalmi változás szükségessége. Néha burkoltan, rejtve, néha teljesen egyértelműen és szókimondóan. A kapitalista társadalom ellentmondásait, hibáit és bűneit igyekszik feltárni azokban az írásaiban is, amelyekben lecsúszott, levitézlett, a volt vezető réteghez tartozó egyének egyéni sorsát világítja meg. Itt is az ember áll azonban a középpontban, akit sajnál és akinek sorsáért ugyancsak a társadalmat teszi végső soron felelőssé, amely saját vezető rétegét sem kíméli, ha mások egyéni érdekei előbbre valók. A szereplők ebben az időszakban mindig soproniak vagy Sopron környékiek, akik nem elvontan, hanem mindig névvel szerepelnek. Névvel szerepelnek a kizsákmányoltak és a kizsákmányolók egyaránt.

Ír azokról a szegényekről is, akik bajaikra jósnőnél keresik a lelki orvosságot az újutcai öreg zsidó házban. A falu bajai is egyre inkább nagy riportokat kapnak. Azt vizsgálja, hogy miért borulhat föl hetekre egy Sopron megyei falu békessége, kiknek van ebben szerepük és milyen? Milyen a csendőröknek, a plébánosnak, az előljáróságnak stb. 1927 karácsonyán, lapjának ünnepi számában írja a magyar faluról fertőparti riportjában: a falu nem disznótor, téli kamra, tele csűr, hanem kiáltó nyomorúság, fájdalomtól vérző szív, munkában véresre tört kéz, elgörnyedt test. A falu a várossal együtt roskadozik a szenvedések országútján. Ezért a városnak és falunak segítenők kell egymásnak a közös mentésben, a közös rokkantságban, hogy majd egykor közösen örvendhessenek az eljövendő magyar karácsonynak. Többrészes riportban számol be a későbbi években is még a Sopron megyei falvak gondfelhőiről. Bár a gazdasági válságot is figyelembe veszi, mégis kiemeli a hercegi jószágkormányzó úr és a falu harcát, a falusi kisiparosok szenvedéseit, a jogtalanságokat, a fekete árnyékú búcsúkat és hogy hogyan sajtolják ki a kartellek az életerőt a faluból.

6. Az emberi szenvedések riportjainak tömör ismertetése után, inkább csak felvillantva ilyen írói tevékenységének néhány tárgyát, itt szólunk arról a szép megemlékezésről, melyet Dr. Szilvási Gyula halálára írt. Parragi György hálásan emlékezik arra az orvosra, akit „annyian szerettek a nyirkos prolitanyákon” és aki magához vette a szegény elsőéves főiskolást mint magántitkárt. Haladó tudós volt – írja – nem lépcsőről lépcsőre haladó, hanem a világokat, új igazságokat, új világokat felfedező, orvosi dogmákat robbantó zseni. Bátran írt a Tanácsköztársaság soproni harcosáról 1937-ben vezércikket a Sopronvármegyében.[12\(216\)](#)

Az idézett nekrológban szerepel, hogy Parragi, az egykori vöröskatona, mindig hű maradt a nincstelénekhez és önmagához, a Tanácsköztársaság harcosa nem felejtette el a célkitűzéseket, a haladás zászlajától soha nem távolodott el. Ezt kell látnunk abban az írásában, amelyben a Tanácsköztársaság egyik kommunista tisztjéről ír 1927 januárjában.¹³⁽²¹⁷⁾ A cikk valóságos bravúrral mutatja írójának szimpátiáját az üldözött kommunistával, aki hazaszökik egy éjszakára Kapuvárra, hogy édesanyjával tölthessen néhány órát. Honvágyról, gyermeki szeretetről, a tradíciókhoz való ragaszkodásról ír. És természetesen nyíltan nem dicsérhette a kommunista tiszt tevékenységét, de az olvasó mégis érzi, hogy az író azonosítja magát az üldözött tevékenységével. A történet Török Lukácsról szól. A proletárdiktatúra megdöntése után hosszú börtönbüntetésre ítélt egykori fertőszentmiklósi Vörös Őrség parancsnokának sikerült megszöknie és Argentínába eljutnia. 1926 karácsonyán azonban váratlanul megjelent otthonában. Félreérthetetlen, szép mondatokkal emlékezik a bátor kapuvári fiatalra. Az emberség és elveihez való hűsége diktálja az ilyen mondatokat, melyeket egyes mondatfűzésekben rejtett el a cikkben; ...,Amilyen jó és fanatikus kommunista **86**volt, épp olyan buzgó volt a verejtékes munka mezején is. ...Az idej karácsonyesténe megünneplésére is szomorú szívvel készült a szökött kommunista családja. Az anya minden gondolata az ezer és ezer kilométerekre lévő fiúnál időzött”. És a karácsony este leírása is torokfojtogató: „édes fiam te vagy az? Csak csöndesen anyám, meghallják, én vagyok, szökve jöttem. ...mindenütt szökve, folyton rettegve a fölismertetés veszélyétől. Hajnalban már indult is vissza... ment az újabb küzdelmek, sorvasztó vágyakozások felé”. Másnap ott voltak a csendőrök. „Azóta két hét telt el, semmi hír sem érkezett Kapuvárra, tehát újból sikerült átjutnia a határon...” Olyan újságcikkek ezek, amelyek forrásanyagot

jelentettek és jelenthetnek hátralévő, kiegészítő kutatásokhoz is.¹⁴⁽²¹⁸⁾

Figyelemre méltóak színházi kritikái is. Ebből a műfajból is kicsendül humánuma, háborúellenessége, a barbárság gyűlölete. Csak néhány példát említünk. Egyik első színházi kritikájában írja, hogy ő a meggyötörtek boldog, szomorú-szép hitével hisz a sok többi százezerrel a holnap tisztaságában, megtisztult emberségében. Hit kell az embereknek, új hit, új szövetség, új igazságok a ledőlt régiék helyén. Ez az idő el fog jönni. Már régóta zúgja ezt az emberiség fülébe Európa lelkiismerete Romain Rolland. És akik elkallódva hányódnak a ma szemétdombján, hisznek neki, az új jövőnek!¹⁵⁽²¹⁹⁾ 1932 áprilisában Sopronban Baló Elemér és Hegyi Rózsi vendégszereplésével bemutatásra került Maurice Rostand háborúellenes drámája. Parragi kritikájában a következők olvashatók. Nem patetikus márványemlékekhez, nem a hazug történetírók által emelt pantheonokba vezet el a dráma, hanem az elárvult szobákba és az elárvult szívekbe, melyekből a háborús uszítók kidasztották a csendes lakókat. Az öldökléstől iszonyodó ember lelkiismeretének zokogását kell látni. Nem a hurrá hazafiak harci nótája zendül fel a darabban, hanem az általános emberszeretet legfenségesebb korálja. Rostand emberi megértése, hitvalló bátorsága kiváltja a túlzó nacionalisták dühét, de vállalnia kell a töviskoszorút.¹⁶⁽²²⁰⁾

Parragi tollából olvashatunk Sopronban először lelkendező-felfedező kritikát Vándor Sándorról.¹⁷⁽²²¹⁾ Csatkai Endrével 1927-ben közösen tartott irodalmi matinén Szabó Dezsőt értékeli.¹⁸⁽²²²⁾ Ismerteti Becht Rezső rádióelőadásait.¹⁸⁽²²³⁾ Több nagy cikkben foglalkozik a soproni bicsérdistákkal. Ezt a mozgalmat háború utáni örületnek tartja.¹⁹⁽²²⁴⁾ Az erdőtől és az erdész-ügyektől soha nem tudott elszakadni, minden, ami ezzel kapcsolatos volt, azt szerette, sajátjának érezte. Megmutatkozik ez azokban a cikkeiben is, amelyeket az Országos Erdészeti Egyesület 1926. évi soproni közgyűlése kapcsán írt. Ezt az alkalmat ragadja meg, hogy tisztelegjen nagyhírű professzorai előtt is (Fekete ⁸⁷Zoltán, Róth Gyula, Vadas Jenő, Bolemann Géza, Kelle Arthur, Vági István, Vendl Miklós, Pattanyus Á. Imre) előtt is.²⁰⁽²²⁵⁾

7. Sopronért aggódó szép írásai közül is kiemelkedő az a cikke, melyben a várost Csipkerózsikához hasonlítja 1927 végén.²¹⁽²²⁶⁾ Szerelmesének, régi aranyhajú kedvesének mondja a várost, amelyért aggódik. Pusztul ugyanis Csipkerózsika egykori fényes palotája. Az egykor szellős római fürdők helyén kabinokat sem lehet találni, a dombok gesztenyésligetei között összeomlanak a gyönyörű villák. Embermagasságnyira nő a bojtorján ott, ahol azelőtt a borostyánt szállították és ahol a kötényes barátok hozták be az elvadult ugarra az élet magját. Más, szabadlélegzetű városok fölött karcsú gépmadarak szelik át a végtelenséget, de Csipkerózsika városában csak öreg, itt felejtett kordék nyikorognak az árkos utcákon. Fáj a könny, amely Csipkerózsika-Sopron szemében csillog. Hasít a zakatolás, mely beteg szívében dörömböl. Hiába göngyöli magát piszkos ködrongyokba, nem tudja elrejteni rongyosságát, kopottságát, végtelen szomorúságát. Egyszer azonban majd megmozdul és megmutatja magát, hiszen szebb, mint akárki a világon. Megejtő hangulatú terek öble vajúdik ki a ködből. Templomok és öreg házak csipkéin játszik a napsugár, tornyok kőrózsáiból hullik a ragyogás, mintha arany virágpóra lenne az azúros magasságban nyíló rózsáknak. Kétségbeesetten kéri a segítséget Sopronnak. Gyógyulást és gyógyítást a selymes mezőknek, a barna szántásoknak, a bíborlevelű szőlőknek; a sarjadó zsenge vetésnek, a fenyveseknek, melynek örökre eltette szívébe illatát. Segítsenek! Gyorsan, sürgősen, mert Csipkerózsika nem alszik, hanem beteg, halálosan beteg! És a betegágytól nem messzire ott leselkedik a „nagynémet” veszély!... „Nem messze a betegágytól már lesben állnak sötét, gyanús alakok. A hullára várnak... Arra, hogy a doktorok elkéssenek... Akik lesben állnak jól értik mesterségüket...” Lesben állnak, hogy kifosszák, elvigyék a fenyvest, a tisztást, a barna szántást, öreg utcákat, ódon házakat, kőrózsás tornyokat!

A német veszélyt egyre inkább közel érzi. A németeket azzal oltogatják, hogy Sopronban elnyomják a németeket, eltíporják a német kisebbség jogait. Amikor két berlini diák erről akart meggyőződni, egész

oldalas cikket szán ennek a témának. Bizonyítja, hogy a fajvédő, pángermán körök az itteni német kisebbség helyzetéről szemtelenül hazudnak. Itt nem rabolják el anyanyelvüket, nem nyomják el őket. ... „Aki ilyenről beszél Németországban az vagy agyalágyult, vagy gazember!” – olvashatjuk többek között a cikkben.[22\(227\)](#)

1933-ban ismét visszatér a témára, de most ellenkező irányból elemzi a helyzetet. Nagy riportot készít Brennebergbányán az ilonaaknai bányászgyerekekkel, akik semmit sem ismernek a magyar történelemből. Azt még csak tudják, mi az ország fővárosa, de Sopronnak csak német nevét ismerik.[23\(228\)](#)

Ettől az időtől kezdve Parragi publicisztikai tevékenységében és egész magatartásában a náciellenesség, fasisztaellenesség dominál. Erről másutt már írtam, ezért itt csak utalok rá.[24\(229\)](#)

Ha rövidebb-hosszabb időre elutazott, majd amikor elköltözött Sopronból – maga sokszor vallotta – honvágy kínozza. Nyugodtan állíthatjuk, hogy alig van Parragi Györgynek olyan munkája, amelyben ne emlegetné Sopront és környékét, amelyben [88](#) valamilyen úton-módon vissza ne térne ide. Amikor beszámol rajnavidéki útjáról, összehasonlításképpen a döcögő vicinális jut eszébe, amely Sopronból Csornára, Kapuvárra szállítja az utasokat. A frankfurti vásárcsarnok építkezésénél arra gondol, hogy Sopronban egy 5 milliárdos építkezésnél 9 milliárdos hiteltúllépés rekordját érték el.[25\(230\)](#) Sopron jut eszébe, amikor viszi a vonat Mauthausen felé, ahonnan ki tudja van-e még visszaút?![26\(231\)](#) „Egy kis rezignált mosollyal gondoltam arra, hogy soproni újságíráskodásom idején hányszor szerettem volna résztvenni az utazási iroda által hirdetett „Végig a virágos Wachau völgyén” című társasutazásban, de hiányzott a hozzá szükséges tizenöt pengőm. Most a Gestapo jóvoltából ingyen tehetem meg az utat, gyümölcsfa- virágzás idején”. És ezen az ingyen úton eszébe jut az a harc is, melyet a „Sopronvármegye” hasábjain hirdetett meg a „guruló márka” ellen, azok ellen, akik „Göbbelsék Judáspénzét elfogadva béreseivé szegődtek a berlini propaganda hivatalnak”, akik „az emberi butaság táptalaján a németimádat bacillusháborújához szükséges baktériumokat a leghálásabb táptalajon keltették ki”.[27\(232\)](#) A harcos antifasiszta újságíró féltése látszik abban a munkájában is, amelyben az Alldeutsch-mozgalomtól Hitlerig kíséri végig a német terjeszkedő politikát. Sopront is félti a Staatsgrenze-Volkstumsgrenze tervektől.[28\(233\)](#)

8. És amikor az ötvenes években – most már mint az Elnöki Tanács tagjának – szeretett Sopronát ismét Csipkerózsikának kellett látnia, tollat ragad és szenvedélyes, nagy cikkben apellál a nemzet lelkiismeretéhez. A Magyar Nemzet hasábjain kiált bele a dermedt csöndbe; emberek vigyázatok erre a városra, erre a féltett kincsre: Sopron élni akar![29\(234\)](#) Öt év óta nem látta akkor a várost, de távolról is sokszor összeszoruló szívvel, nyugtalansággal figyelte életének új alakulását. Az érzések és az emlékek sokasága rohanta meg azon az úton, – írja – amely ismét elvezette ifjúságának, férfi korának küzdelmes, de felemelően szép színhelyére. Leírja a több mint két évtizedes együttlét legszorosabb kapcsolatait, régi szerelmének meggyalázását látta a második világháború viszontagságaiban, ami nem ért véget a háborúval, mert az anyagi rombolások, az emberéletekben is, súlyos véráldozatok következményei még sokáig nem voltak felszámolhatók. Mégis: a felszabadulás után bekövetkezett politikai és társadalmi változások Sopronban voltak a legmélyrehatóbbak. Sopronban felülkerekedett az egészséges, értelmes munkásréteg, amely kezébe vette a város szelek és viharok prédájává lett hajójának kormányzását. A munkásosztály az értelmiséggel valósággal vetekedett a város szeretetében, értékeinek megmentésében és továbbfejlesztésében. Bizonyos megnemértés és bizalmatlanság gyorsan elolvadt a város iránti szeretet forró érzésében. Azután Sopron földrajzilag is, közigazgatásilag is nem könnyű helyzetbe került. A minisztériális bürokrácia gyakran nem tanúsított kellő megértést a soproniak életbevágó érdekei iránt. „Vajjon a haldokló ősz elegikus, bánatos hangjait hallom-e meg Sopronban, avagy egy új, győzelmes

életnek vérpezsdítő lüktetését?” – tette fel magának a kérdést.

Őszinte boldogsággal ír ezután a tapasztalt erjedésről,³⁰⁽²³⁵⁾ zsongásról, arról, hogy mennyire örül annak, hogy Sopronnak régi és új lakói elevenen együtt élnek e város múltjával, mennyire szenvedélyesen szeretik mai életét és múltját. A városnak ez a történelmi varázsereje az egyik kimeríthetetlen forrása az egymást követő nemzedékek meggyökeresedő belső egységének. Leírja, milyen élvezetet jelentett számára 1954. október 2-án, a Soproni Ünnepi Hét első napján Mollay Károly várostörténeti ⁸⁹előadása,³¹⁽²³⁶⁾ az a bejelentése, hogy újra megindítják a *Soproni Szemlét*, hogy láthatta a Munkácsy-díjas Horváth József³²⁽²³⁷⁾ gyűjteményét. Azét az emberét, aki ide költözött, s ízig-vérig sopronivá vált és akinek kimagasló tehetségénél talán csak a szerénysége nagyobb. Ilyen a legtöbb soproni, a másik Horváth József,³³⁽²³⁸⁾ a Szocialista Munkáért Érdemrenddel kitüntetett zeneiskolai igazgató is és Csatkai Endre Kossuth-díjas muzeológus³⁴⁽²³⁹⁾ is és felsorolhatatlanul sokan mások is. A munkások, parasztok, tisztviselők, középosztálybeliek határtalan városszeretete az életerőnek forrása. Erről beszélt akkoriban Bognár Dezső is, a Városi Tanács elnöke.

Parragi György 1954 őszén, derűsen, vidáman és optimistán utazott vissza Budapestre. Azután két évvel később ősszel még egy „nagy soproni megrázkódtatás” érte, amikor meghallotta, hogy a soproni egyetemisták csoportjai disszidáltak. Fájdalmát, aggódó féltését ezekért a fiúkért nemcsak beszélgetésekben juttatta kifejezésre, hanem az 1957-től általa szerkesztett Hétfői Hírek hasábjain is. Akkori írásaival is segített a konszolidáció soproni időszakában.

Azután amikor húsz évvel ezelőtt utoljára járt itthon, sugárzott, hogy Sopront virágzó fejlődésében látta, olyannak, amilyennek mindig látni szeretete volna ...

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Lukács Dezső: Soós Lajos (1879–1972)

Lukács Dezső: Soós Lajos (1879–1972)

A puhatestű fajok kutatásában nemzetközileg is elismert szaktekintély. Kiváló ismeretterjesztő író. A magyarországi darwinizmus egyik kiemelkedő képviselője.

Magyargencsen (Vas m.) született iparos családból 1879. II. 6-án. Apja korán elhunyt. Az elemi elvégzése után a soproni evangélikus líceumban végezte tanulmányait. A hívek ösztöndíjából és korrepetálással tartotta el magát 13 éves korától. Az érettségi után a budapesti egyetemen tanult tovább, közben díjnok-, gyakorlat-, tanársegédként biztosította megélhetését. Tbc-s betegeskedése ellenére 1902-ben, idejében megszerezte a természetrajz szakos tanári oklevelet, 1903-tól a Nemzeti Múzeum állattárában a puhatestű (Mollusca) gyűjteményt rendezte, gyarapította, maga tervezte szekrények, fiókok, dobozok segítségével korszerűvé tette. Külföldi tanulmányutakat tett: 1904-ben Bécs, Zágráb, Trieszt, Rovigno, 1910-ben Berlin, Frankfurt, Brüsszel, Párizs, London puhatestű gyűjteményeit tanulmányozta. 1914-ben a Villefranche-sur-Mer-i kutatóállomáson dolgozott, és az öböl különleges állatvilágát is megismerte.

Az állattárban 1906-bon laboratóriumot rendezett be, hogy mikroszkopikus vizsgálatokat is végezhesen. A puhatestűek kutatásában a tisztán héjleírási (konchiológiai) módszerek mellett anatómiai vizsgálatokkal tisztázta a fajok rendszertani helyét és rokonsági viszonyait. A ma élő csigafajok fajfejlődési múltját, állatföldrajzi viszonyait, életmódját és egyedfejlődését is kutatta. Sokoldalú munkássága rendszertani, alaktani és fejlődéstani, faunisztikai és állatföldrajzi, fejlődéstörténeti és ősellattani, és egyéb tárgykörű

csoporthoz sorolható.

90 Legkiemelkedőbb munkái: „A Helix arbosteam hímcsírasejtjeinek fejlődése” (Vitéz-díjas 1909); „A magyar fauna Pomatiasai” (Margó-díjas 1912); „Az Allopi nemről” (1928); „A Pulmonaták rendszertani anatómiája” (1917). Mindezekben, akárcsak a többi művében új szemlélet, új kutatómódszerek, és sok új adat található. Mindez lehetővé tette „Magyarország állatföldrajzi felosztása” c. kitűnő, új szemléletű munkája megírását. Ez lett alapja hazánk modern állatföldrajzi felosztásának. Munkásságának csúcspontja „A Kárpát-medence Mollusca faunája” c. műve, amely ma is nélkülözhetetlen a kutatásokhoz, és eddig egyetlen kézikönyv sem pótolta. Angol fordítása a mai napig nem került kiadásra.

1919-ben az állattárban a munkásság részére szervezett előadássorozatot, ezek közül az elsőt maga tartotta. Ezért 1920-ban a fegyelmi bizottság az egyenrangúak előtti dorgálásra és az előléptetésből 5 évi kizárásra ítélte. 1935-ig nem is lépett elő.

1942-ben az MTA levelező tagja lett haladó gondolkodású és érdemeket elismerő akadémiai rendes és levelező tagok (Mauritz, Entz, Zimmermann, Marek, Gelei, Szabó, Csíki, Dudich, Jávorka, Varga) ajánlására. Az új tudományos fokozatok odaítélésékor a biológiai tudományok doktora fokozatot kapta meg.

1945 óta újra aktívan dolgozott a Természettudományi Múzeumban. Nyugdíjasként 85 éves koráig bejárta az állattárba, és segítette a munkában.

1956-ban a Múzeum égésekor elpusztult a teljes Mollusca-gyűjtemény, Soós Lajos kéziratai, közöttük „A Kárpát-medence pleisztocén csigafaunájáról” nyomtatásra kész 800 gépelt oldalas műve.

Szerkesztette az Állattani Közleményeket (1908–1918, 1927–1947), résztvett a 18 kötetes magyar Brehm szerkesztésében, fordításában, egyes fejezetei írásában. Az állatorvosi hallgatók számára megírta az „Állattan és parazitológia” litografált jegyzetét, az ő műve a Tudományos Gyűjteményben az „Állatrendszertan” I. és II. kötete, „Az állat és élete” I. kötetének több fejezete. Lexikonok állattani címszavait írta. Kiemelkedő **91** ismeretterjesztő műve „A faj” és „Élet a tengerben” (társzerző Entz Géza ifj.).

Az Állattani Szakosztályban előadó-, hozzászóló-, alelnök- és elnökként nagyfokú tevékenységet fejtett ki.

Szerette a társaságot, a tarokkot, a családjáért mindent megtevő Soós Lajos.

1969-ben megkapta a Munkaéremrend arany fokozatát. 1972. augusztus 28-án halt meg. A magyar mallakológusok új folyóiratukat tiszteletére „Soósonia”-nak nevezték el.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / V. Kovács Sándor: Soproni

Füzetek. 1980. Szerkesztette Sarkady Sándor. Sopron, 1981, 224 lap

V. Kovács Sándor: Soproni Füzetek. 1980. Szerkesztette Sarkady Sándor. Sopron, 1981, 224 lap

Gazdag tartalommal, hozzáértő szerkesztésben jelent meg a *Soproni Füzetek* második kötete. A jól tagolt antológia – vállalva a hagyományokat, utat nyitva a kísérletezéseknek – nemcsak terjedelmével, hanem sok értékes írásával is, messze túllép a helyi jellegű irodalmárkodás provinciális szintjén. Hogy Sopron kulturális légköre kivételesen jó – és vetekszik az írószövetségi lapok centrumainak alkotó légkörével, – nem kell bővebben bizonygatni. Ott, ahol egy nagymúltú helytörténeti folyóirat (SSz.) minden szellemi erőt elszívó hatása mellett (ha nem is ellenére) külön szépirodalmi és tudományos antológiára is marad még energia, mindez nem a véletlen műve. És az sem – ami nagyszerű –, hogy a két vállalkozás között nincs rivalizálás, hisz éppen a *Soproni Szemle* bábáskodik a *Füzetek* mellett.

A legújabb kötet nem kirakatpéldány, hanem a munkás hétköznapi egyik stációja, egy tettek inspiráló sorozat életjele. Aki szerkesztett már sorozatot, tudja, hogy megindítani mindig könnyebb egy vállalkozást, mint életben tartani. Ehhez lankadatlan szervező munkára, kiapadhatatlan ügybuzgalomra van szükség, ami Sopronban – régóta tudjuk a *Soproni Szemle* példájából – természetes. Ez a többszáz oldalas kiadvány is a Széchenyi nyomda soproni üzemében társadalmi munkában készült.

Sarkady Sándor szerkesztő jó munkát végzett a sokszínű, ötletesen felosztott, hatalmas anyagot magában foglaló antológia létrehozásával. A nyitófejezet – igen helyesen – eltekint a műfaji csoportosítástól és egységbe rendezi a patrióta szellemű (verses és prózai) vallomásokot a város mellett. Ezután versek és műfordítások következnek, majd az antológia legolvasmányosabb részében elbeszéléseket találunk. Generációk írásai sorakoznak egymás után, érdekes együttesét nyújtva a novella-fogalom eltérő értelmezésének. Képviselve van itt a századelő Móra–Tömörkény-féle novellatípusa épp úgy, mint a Nagy Lajos-i realizmus és a jelenkori modern irányzatok némelyike. Ezt követően a „Forrás” c. fejezet a fiataloké, a „Dokumentum” az idősebbek terrénuma. A „Fórum” c. rovat (e kötetben) kizárólag a tudományé (irodalomtörténet, sajtótörténet, művelődéstörténet). Az antológiát végül kritikai rovat és a munkatársakat bemutató kislexikon zárja.

A költők közül nehéz a választás, de kétségtelen, hogy ebben a kötetben Sarkady Sándor nyújtja a legtöbbet. Igen tehetséges műfordító Kerék Imre. Komoly ígéretnek látszik a fiatalok közül Zentai László. A novellisták élére ebben a mezőnyben Csupor Károly kerülhet, akinek hőse – ein Mann ohne Eigenschaften – szerencsésen választott világirodalmi háttérével, kétségkívül modern novellahőssé magasztosul a 92mívesen komponált kisnovellában. A fiatalabb generációból Szabó Miklós nevét kell ide leírni.

Az irodalomtörténeti tanulmányok közül első helyen kell említeni Kovács József László kimagaslóan jó értekezését. Kovács a Nyugati Őrszem c. irodalmi lap mesterei méltatását adja biztos kezű ideológiai betájolással és rutinos, mindenre kiterjedő, árnyalt elemzéssel. A Soproni Fialatok mozgalmának folyóiratát – alcíme szerint ifjúsági irodalmi lap volt – hű tükrévé vált a város szellemi életének épp a legnehezebb években, 1938–1944 között. Egész sor jeles magyar író és költő látogatásának vagy soproni kapcsolatának emlékét őrzi, mely nélkül immár nem mehet el közömbösen a magyar irodalomtörténetírás sem. A dolgozat meggyőzően dokumentált végső konklúziója: „A Nyugati Őrszem, a Soproni Fialatok munkaközössége, a népi irodalom elfogadtatásáért vívott harc, a bátor szembehelyezkedés a hitleri terjeszkedéssel – Sopron

irodalmi, szellemi életének jelentős fegyverténye.” A másik dolgozat írója, Hárs József, személyes emlékekkel átszőtt, érdekes adatokkal világítja meg Ady és soproni közönsége találkozását a Frankenburg Irodalmi Kör 1932-es rendezvényének krónikájában.

Kritikai megjegyzésünk kevés van. A „Forrás” c. rovatot meg kellene maradéktalanul hagyni az első közlők számára, különben nincs alapja a vers- és prózarovatból való kiemelésnek. Tisztázni kellene, mit fog tartalmazni a jövőben a „Fórum” rovat. Nyilván nemcsak társadalomtudományi (és természettudományi) jellegű tanulmányokat, hanem vitacikkeket és tanulmányértékű hozzászólásokat is. A heterogén anyagok szétválasztására célszerű lenne egy „Tudomány” (vagy ennél jobb, kifejezőbb) című rovatot nyitni, a „Fórum”-ot pedig meghagyni az utóbbiaknak. A szerkesztő is szigorúbban rostálhatná meg a beküldött kéziratokat a mostaninál, kezdve önmagán (53. lap), de egyébként is. Az is a szerkesztői munka rovására írandó, hogy az egyik versben nyolc disztichonból három hiba és további három vitatható megoldás „cseng” ki (6. lap).

A Soproni Füzetek szépen illusztrált második kötetét azzal a biztos tudattal helyezhetjük könyvespolcunkra, hogy az antológiasorozat gondolata máris győzött: nagy szellemi erők mozgósításának eszközévé vált, pedig ismerve a soproni írók aktivitását, ez minden bizonnyal még csak nyitánya a fellendülés új, szép korszakának.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Környei Attila: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1.–1924. Győr, 1981, 232 lap + 13 fénykép

Környei Attila: Sopron és vidékének munkásmozgalma 1919. augusztus 1.–1924. Győr, 1981, 232 lap + 13 fénykép

A szerző nehéz feladatát elmélyült kutatómunkával, gondos elemzéssel oldotta meg. Figyelme kiterjedt az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutásának, politikai megszilárdulásának és gazdasági konszolidációjának minden olyan vonatkozására, amely az egykori Sopron megye székvárosának és két járásának (soproni és csepregi járás) társadalmi és gazdasági viszonyaiból, a terület történelmi adottságaiból fakadt.

Ahol indokolt volt, ott Környei kitekintett a megye – e korszakban elcsatolt – nyugati felére éppúgy, mint keletre, a kapuvári és csornai járás társadalmi mozgásaira. Munkája meggyőző, hiteles bizonyítása a bevezetésben olvasható állításának, mely szerint „a város társadalma, munkássága nagy tetteket ritkán vitt ugyan végbe, de a haladás eszméire mindig fogékony volt, szolgálatára mindig készen állt és a nagy történelmi sorsfordulókon a feladatok nagyságához fel tudott nőni...

A tanulmány hat fejezete a korszak történetét és munkásmozgalmát egységes folyamatban, tudományos igényességgel tárgyalja. Világos szerkezete a terület osztályharcainak a konkrét helyzetben történt konkrét elemzését nyújtja a város és vidéke 93 egyik legjelentősebb legújabbkori sorsfordulójának tükrében. A tanács hatalom helyi erőviszonyainak ábrázolása mintegy kiindulópontja a proletárdiktatúra megdöntését követő augusztusi napok illúzióinak és történéseinek, melyről az első fejezetben olvashatunk.

A fehérek rémuralmának kiépítését lépésről-lépésre kísérhetjük nyomon. A következő negyedszázadra kiható következményekkel járt, hogy „börtönbe került a soproni munkásmozgalom teljes vezető gárdája és a vidéki – a legtöbb helyen amúgy sem erős – földmunkásmozgalom minden egyes vezetője, de rajtuk kívül

az értelmiségiek és az ún. társutas polgárok nagy száma is” (30. lap).

Válogatott adattár tanúskodik a fehér hadsereg és a különítményesek rémtetteiről, amely „a jogtiprásnak, az erőszaknak és beavatkozásnak mindent ellepő rendszerét eredményezte” (34. lap). Ugyanitt olvashatunk az ellenforradalmi erők hatalomátvételének kezdeteitől létező ellenállásról is. Megkülönböztetett figyelmet fordított a szerző a brennbergi munkások helytállására, melynek értékes sajátossága, hogy „végig... minden megmozdulásukon ott van egy politikai irányító testület, a politikai tudatosság nyoma” (42. lap).

A harmadik fejezetben kaptak helyet a gazdasági viszonyok, a munkásosztály életkörülményei az új gazdaságpolitika keretei között, mikor is a terület különleges nehézségekkel nézett szembe. Ezek a város és a megye – részletesen bemutatott – belső gazdasági szerkezetéből, a helyi ipar gyenge fejlettségéből adódtak. De hozzájárult a gondokhoz a népelelmezés megoldatlansága, az ellátatlanok nagy száma is. Mindezt külön súlyosbította a határkérdés, a korábbi hagyományos gazdasági kapcsolatok megszűnése, az elcsatolások, mellyel „sokáig ki nem heverhető csapás érte Sopron város és megye gazdasági szervezetét” (48. lap). A lakosság mély nyomorát, a bérmozgalmak indíttatását jellemzi, hogy a szerző kutatásai szerint a soproni heti munkabérek még a munkáscsaládok éllelmezési költségeit sem fedezték.

A politikai viszonyok elemzése a két forradalmat követő bonyolult változások képét tárja az olvasó elé. Itt olvashatunk a keresztényszocializmus helyi fellépéséről, a szélsőjobboldali egyesületek létrehozásáról és tevékenységéről. Számos új adat gazdagítja ismereteinket a soproni munkásság politikai szervezeteiről. Sopronban és Brennbergbányán összesen 11 szakszervezet és 5 egyéb jelentős munkásszervezet működött. Ezek közül 8, ill. 2 a különítményes terror évei alatt is. Szervezettségük, befolyásuk – az ellenforradalmi rendszer egész időszakára jellemző – alakulásában meghatározó sajátosság volt a nagyüzemek hiánya, valamint a harcedzett, tapasztalt vezetők üldözés miatti kiválása.

Mégis, a város munkássága „a legkeményebb körülmények között is, sokféle formában szegült szembe a nyílt ellenforradalommal, megvédte szervezeteit, vezető politikusait és ezzel saját harci egységét is” (99. lap). Mozgalmi helytállása lehetőséget biztosított az illegális kommunisták helyi tevékenységéhez éppúgy, mint az emigrációval való kapcsolat kiépítésére.

A tanulmány ötödik fejezete a soproni munkásság és a kommunista emigráció kapcsolatairól közöl nagyszámú értékes adatot és új összefüggést. A nemzetközi forradalmi hullám alakulása kihatott a soproni mozgalomra is. Okok és következmények tényszerű vizsgálata eredményeképpen Környei Attila megállapítja, hogy helyileg is „a mozgalmak száma és ereje 1922-ig emelkedő irányt mutatott, azután érezhető volt a visszaesés” (118. lap). A hatodik fejezet a falusi szegénység helyzetét, mozgalmait tekinti át.

A soproni helytörténetírást gyarapító munkát gazdag jegyzetanyag teszi teljessé. Figyelmet érdemel a szerző következetes törekvése a korábbi téves, vagy hiányos adatok helyesbítésére vagy kiegészítésére, melynek során átfogta a korszak szinte teljes országos irodalmát is. Az MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottsága kiadásában megjelent kötet kezelését soproni eseménynaptár és névmutató könnyíti meg.

Szita Szabolcs

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / LEVÉLSZEKRÉNY

Fogarassy László írja: Király Tibor hézagpótló „Négy hónap bélyegtörténete Sopron és környéke” történetéből (SSz. 1982, 147–169) c. tanulmányához a következőket fűzöm hozzá: nekem a nyugat-magyarországi, illetve lajtabánsági bélyegek történetéhez Jászai Emánuel János „A magyar bélyegek katalógusa (Bp., 1927⁶) állt rendelkezésemre és Budapesten a Párttörténeti Intézetben Prónay memoárjait is tanulmányoztam. Ennek alapján tudtam róla, hogy Hír György és társai (Prónay szerint:) Budapesten gyártattak egy métermázsa bélyeget Lajtabánság-jelleggel (címer + turulmadár). E bélyegeket jó pénzért kiadni szándékoztak, ha csak egy napra is sikerült volna magukat Burgenlandban fenntartani. A karácsfai (hagensdorfi) betörés kudarca után Hírek a bélyegek nagy részét megsemmisítették ugyan, de Kondor-Kohn kereskedő, nyilván még az 1922. évi felkelési kísérlet fiaskója előtt megvehette és külföldön igyekezett értékesíteni. (Lásd tanulmányomat SSz. 1975, 153, 28. sz. jegyzet.) Ezt én az „Ülő sas, apostoli kettős kereszt” minősítésű bélyegtervezettel azonosítom, megjegyezve, hogy Jászai sem sasról, hanem kardot tartó turulról és sugarakkal körülvelt apostoli kettőskeresztről ír. – Az Ostenburg-különítmény nem határozhatta el népszavazási emlékbélyeg kiadását, mert a soproni népszavazás idején már megszűnt, illetve a magyar kormány feloszlatta, a Prónay-különítménnyel pedig Prónay Lajtabánság feladása óta nem rendelkezett. A szerző forrásai közül nemcsak Jászai téved, hanem Weinert is. Hír György nem a kormányzói gazdasági hivatal titkára, hanem Lajtabánság kormányzótanácsának gazdasági előadója volt és nem tartozott a Prónay-különítményhez. (Saját, ún. adonyi különítménye volt.) Mivel a népszavazási emlékbélyeg az ő magánakciója és soha forgalomban nem volt, nem tekinthető másnak, mint spekulációs kiadványnak. Hír Györgyre vonatkozó közlésemet nemcsak a lajtabánsági kormányzótanács névsora, hanem Jászai Emánuel János könyvében (160. l.) közzétett rendelete is alátámasztja, amelyben Hír György, mint az új „állam” gazdaságügyi kormányzótanácsosa Lajtabánság postafőnökének Szendey László hadnagyt kinevezi és az „A” és „B” zónában található összes bélyegkészleteinek „Lajtabánság-posta” felirattal való felülbélyegzését elrendeli. Ugyanott a 161. lapon található e sorozat forgalombahozatala nemzetközi fórumon való bejelentésének magyar fordítása is. (Ezt Ádám T. István is közli könyve 95. lapján). A „Felkelő Magyarok Északi Hadserege 1921” felülnyomású bélyegek Pozsonyligetfalu postahivatalában semmi szín alatt sem kerülhettek forgalomba, mert az 1919. augusztus 14. óta csehszlovák birtok volt és a felkelők azt meg nem szállották. Az, akinek a magyar postabélyegző birtokában volt, vagy maradt, fölhasználhatta szívességi bélyegzésre (esetleg spekulációra).

1947-ben, amikor a Paulussen-féle lajtabánsági bélyegsorozatot egy pozsonyi bélyegkereskedőnél megvásároltam, láttam néhány példányt „Pándorfalu” bélyegzővel. Mivel a Duna utcai kereskedő sokat kért értük, nem vettem meg azzal a megjegyzéssel, hogy tudomásom szerint csak Vas megyében voltak forgalomban. Nem bocsátkozott velem vitába. – Lovas Gyula térképéhez annyit, hogy a pontozott vonal nem zónahatárt, hanem a népszavazási terület határát jelzi. Az „A”-vonal a csehszlovák határig a Köpcsénytől Pozsonyligetfalura vezető vasútvonal keleti oldalán folytatódott. – A SSz. 1982, 99. lapján a vasúti kocsik lépcsőjén álló személyek közül Gebhardt Pál az a tiszt, aki kitüntetésekkel visel.

Askercz Éva írja: A Soproni Szemle 1982. 3. számában a III. Országos Érembiennáléről írott cikkemben (a 260. lap 2. bekezdésében) a mondat helyesen így hangzik: „E jelek ez alkalommal nagyon adekvátak a témához, kicsit mirós, kicsit népies jelekből rakódó formák ezek, amelyek Bartók magyar és európai szellemét felidézhetik.” (A szövegben ugyanis Joan Miro világhírű spanyol festőre és nem Miró Eszter

magyar szobrászra történt hivatkozás.)

95 Mollay Károly írja: 1982-ben folyóiratunkról három helyen (gyúri Műhely 1. sz; győri Kisalföld nov. 10; budapesti Magyarország okt. 10) tanulságos észrevételek jelentek meg. Tanulságosak, mivel azonos recept szerint készültek: szubjektív benyomásokat – általánosítva – objektív megállapításként tüntetnek fel, a „negatívumok” indoklásával, bizonyításával viszont adósok maradnak. Ezzel az eljárással az olvasó félrevezethető, az érdekelt „megbírált” pedig az állítást nem hasznosíthatja. Állításunk igazolására csupán egy-egy példa. A Műhely a soproni helytörténetírásról „mintha a Soproni Szemlével együtt néhány év óta koncepció nélkül és válságban lenne” (107. lap). A szerző ezt vajon hogyan állapította meg? Melyek ennek az állításnak a bizonyítékai? A szerző talán a Városi Pártbizottság első titkárának Sopron hosszútávú fejlesztési irányelveiről szóló cikkére (SSz. 1981, 218–236) gondolt? A Kisalföld cikkének eleje kétértelműen beismerő: „Az olvasói sejtés, amennyire ezt meg lehet állapítani, körülbelül egyidős dr. Fogarassy László sorozatával: talán megújul – azaz visszatalál valamikori színvonalához a Soproni Szemle”. Ugyanakkor „megállapítja”, hogy a sorozat „meglehetősen nehezen olvasható és ez már alighanem szerkesztői hiba is”. Vajon a cikkíró közvéleménykutatással állapította ezt meg, vagy csak saját tapasztalatát általánosította? Az utóbbi esetben pedig egyáltalán nem biztos, hogy a hiba feltétlenül a szerkesztő „készülékében” van. A Magyarország cikkírója szerint is a Soproni Szemle helytörténeti folyóirat. Mégis: „Ám egyrészt ritka megjelenés, másrészt a válogatás óvatossága, szűkkeblűsége folytán a témakör szinte kifejezetten csak a helytörténetre szorítkozik...” Valóban óvatosak és szűkkeblűek voltunk, amikor a cikkírónak Knapp Gáborról írt kéziratát nem fogadtuk el közlésre, mivel a soproni egyetem marxista tanszékének tanársegédje a Kovács Gyözőné szerkesztette „Győr-Sopron megye forradalmi harcainak életrajzgyűjteménye” (Győr, 1975) című műből egyszerűen kimásolta Környei Attila cikkét és ezt a saját neve alatt kívánta folyóiratunkban közzétenni. Ehhez a szellemi lopáshoz valóban nem járultunk hozzá. A termékeny cikkírónak figyelmébe ajánljuk az Értelmező Szótár *plágium* címszavát és a Polgári törvénykönyv 86. §-át.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Bellér Béla történész, 1064 Budapest, Rózsa F. u. 80.

Baráth Zoltán igazgató, Sopron, Berzsényi-gimnázium

Dr. Ikvai Nándor min. osztályvezető, Budapest

Dr. Lőrincze Lajos c. egyetemi tanár, osztályvezető, Budapest

Táp Lászlóné gyógyszerész asszisztens, Sopron, Malompatak u. 10.

Barbalics Imre János muzeológus, Vasvár, Pf. 27.

Nagy Alpár zenetanár, Sopron, Óvónöképző Intézet

Molnár Imre archívumvezető, MSZMP Győr-Sopron megyei Bizottság

Gombás Vilmos ny. gimnáziumi igazgató, Sopron

Dr. Hiller István az Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója, Sopron, Pf. 132.

Dr. Lukács Dezső tud. főmunkatárs, Kaposvár, Eötvös u. 2.

Dr. V. Kovács Sándor egy. docens, 1192 Budapest, Bercsényi u. 6.

Szita Szabolcs adjunktus, MSZMP KB. Politikai Főiskolája, 1146 Budapest, Ajtósi Dürer sor 19–21.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, ČS Bratislava-Petržalka, Jakubovského ul. 121/II/4.

Askercz Éva művészettörténész, Sopron, Liszt Ferenc Múzeum

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

1983. XXXVII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

96 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Szabó, Jenő: Geschichte des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines (1864–1946) 1. Teil

Bellér, Béla: Das österreichisch-ungarische Verhältnis und die Burgenland-Frage (1927–1928)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Baráth, Zoltán: Das Jubiläum des Daniel-Berzsenyi-Gymnasiums

Ikvai, Ferdinand: Zur Eröffnung der schulgeschichtlichen Ausstellung des Gymnasiums (Lyceum)

Lőrincze, Ludwig: Einweihungsrede bei der Zoltán-Gombocz-Gedenktafel

Kleine Mitteilungen

Táp, Theresia: Aus der Geschichte einer alten Ödenburger Apotheke

Barbalics, Emmerich Johann: Ödenburg auf einem österreichischen Notgeldschein des Jahres 1920

Nagy, Alpár: 15 Jahre des Ödenburger Franz-Liszt-Frauenschores (1967–1981)

Molnár, Emmerich: Gegenwart und weitere Aufgaben der Erforschung der Arbeiterbewegung im Raab-Ödenburger Komitat

Kulturelles Leben in Ödenburg

Gombás, Wilhelm: Zur Eröffnung der Ausstellung des Malers Árpád Szarka

Szabó, Jenő: Die Ausstellung des Malers Árpád Szarka im Malersaal (7–28. Febr. 1982)

Hiller, Stefan: Literarisches Treffen an der Grenze zur Präsentation ungarischer und burgenländischer Kulturzeitschriften

Nekrologe

Hiller, Stefan: Georg Parragi und Ödenburg (Zur 80. Wiederkehr seines Geburtstages)

Lukács, Desider: Ludwig Soós (1879–1972)

Bücherschau

V. Kovács, Alexander: Ödenburger Literaturhefte. 1980. Herausgegeben von Alexander Sarkady. Ödenburg, 1981 (ung.)

Szita, Szabolcs: Környei, Attila: Die Arbeiterbewegung in Ödenburg und Umgebung (1. August 1919–1924). Raab, 1981 (ung.)

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. XI 4261.

2 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1926. augusztus 3.

3 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 296.

4 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 299.

5 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 378.

6 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 191.

7 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 207.

8 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 3, 86.

9 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. II. 2, 211.

10 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. 1. 7, 143

11 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I. 7, 147

12 (Megjegyzés - Popup)

1697. évi kgy. jkv. 18. pontja; SSz. 1969, 145.

13 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1957, 301.

14 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Sopron. Bp., 1976⁷, 9.

15 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye, 1921. aug. 5–9.

16 (Megjegyzés - Popup)

Nádasdy Tamás családi levelezéséből Csatkai Endre idézete.

17 (Megjegyzés - Popup)

Thaly Kálmán: Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Pest, 1872, II, 146.

18 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 146.

19 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 148.

20 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 260.

21 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1969, 112.

22 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1965, 267.

23 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1939, 84.

24 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1958, 211.

25 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1943, 279.

26 (Megjegyzés - Popup)

Kézirat: GySmL. 2. sz. (Sopron).

27 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1940, 192.

28 (Megjegyzés - Popup)

GySML. 2. sz.: XXV. 17 909.

29 (Megjegyzés - Popup)

Körülbelül a mai postapalota helyén akkor három parasztház állott.

30 (Megjegyzés - Popup)

A mai Lenin körútnak az Ikvahíd és Ezüst utca közötti részét nevezték így („Kocsmaszer”)

31 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: 5542/1862.

32 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1940, 306

33 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Adatok a száz év előtti Sopronról és 1848. évi népességéről. Sopron, 1957, 13.

34 (Megjegyzés - Popup)

Mühl Nándor: A soproni szőlészet története. Sopron, 1964, 57., 96.

35 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 250.

36 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Zadjeli Slachta Etelka soproni naplója (1838–1842). Sopron, 1943, 135.

37 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1879. február 1.

38 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1973, 200.

39 (Megjegyzés - Popup)

Flandorffer Ignác Kossuth u. 12. sz. házából.

40 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1966, 311.

41 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XI. 4130.

42 (Megjegyzés - Popup)

Ssz. 1969, 148.

43 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XI. 4248.

44 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XI. 4261.

45 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XXV. 15 400.

46 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1966, 111.

47 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1976, 291.

48 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1976, 69.

49 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1950, 326.

50 (Megjegyzés - Popup)

Vasútépítések: Sopron–Bécsújhely 1847-ben; Sopron–Nagykanizsa 1865-ben; Sopron–Győr 1876-ban; Sopron–Ebenfurt 1879-ben.

51 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XXV. 18 769, 20 310, 24 813.

52 (Megjegyzés - Popup)

1879. március 4.

53 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap. 1879. március 4.

54 (Megjegyzés - Popup)

Ödenburger Zeitung 1928. július 1.

55 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: XXV. 21 581.

56 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XXIV. 8398.

57 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XXV. 22 541, 22 585.

58 (Megjegyzés - Popup)

I. h. XXV. 23 011.

59 (Megjegyzés - Popup)

Sopron c. lap 1891. december 2.

60 (Megjegyzés - Popup)

Az osztrák–magyar viszony és a burgenlandi kérdés (1922–1926) című (SSz. 1975, 232–44) tanulmányunk folytatása.

61 (Megjegyzés - Popup)

Juhász Gyula: Magyarország külpolitikája 1919/1945. Bp., 1975², 111–25.

62 (Megjegyzés - Popup)

Zöllner, Erich: Geschichte Österreichs, Wien, 1961², 506.

63 (Megjegyzés - Popup)

Kerekes Lajos: Ausztria története 1918–1955. Bp., 1966, 53.

64 (Megjegyzés - Popup)

Kerekes i. m. 53–57; Zöllner i. m. 506.

65 (Megjegyzés - Popup)

Mikoletzky, Hanns Leo: Österreichische Zeitgeschichte. Wien, 1962, 120.

66 (Megjegyzés - Popup)

Mikoletzky i. m. 111–13; Zöllner i. m. 506. Vö. még SSz. 1971, 383.

67 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár (a továbbiakban: OL) ME 1927–S–69.

68 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–152.

69 (Megjegyzés - Popup)

Mikoletzky i.m. 111; Zöllner i.m. 505–06; Nemes Dezső: A Bethlen-kormány külpolitikája 1927–1931-ben. Bp., 1964, 113–14.

70 (Megjegyzés - Popup)

OL ME 1927–L–4034.

71 (Megjegyzés - Popup)

C. A. Macartney: Hungary and her successors. London–New-York–Toronto, 1965², 71.

72 (Megjegyzés - Popup)

OL ME 1927–T–165.

73 (Megjegyzés - Popup)

Zöllner i.m. 507.

74 (Megjegyzés - Popup)

OL ME 1927–S–279.

75 (Megjegyzés - Popup)

Macartney i.m. 67.

76 (Megjegyzés - Popup)

Nemes i.m. 114–15.

77 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–272. Közli: A magyar ellenforradalmi rendszer külpolitikája 1927. január 1–1931. augusztus 24. Összeállította: Karsai Elek. Vö. Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. IV. k. Bp., 1967 (a továbbiakban: Iratok IV.): 39. sz. 75–76.

78 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 40. sz. 78.

79 (Megjegyzés - Popup)

Mikoletzky i.m. 113–15.

80 (Megjegyzés - Popup)

Kerekes im. 57–58; Mikoletzky i.m. 115–21; Nemes i.m. 118–20. A júliusi események részletes leírása: Die Exzesse vom 15. und 16. Juli und ihre Vorgeschichte. Friedmann-féle jelentések. I. sz. melléklet (OM Küm. res. pol. 1927–20–408, 18. l.)

81 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–352.

82 (Megjegyzés - Popup)

Zöllner i.m. 507.

83 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pof. 1927–20–545; Iratok IV. 43. sz. 82; Nemes i.m. 121–23.

84 (Megjegyzés - Popup)

Balogh József: Németországi útijegyzetek. Magyar Szemle 1927, I. k. 2. sz., 200.

85 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–357.

86 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20-iktatatlan.

87 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1527–20–449.

88 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–455; Iratok IV. 43. sz. 81–82; Nemes i.m. 123.

89 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–561 (520); Iratok IV. 48. sz. 88–89; Nemes i.m. 123–24.

90 (Megjegyzés - Popup)

OL Küm. res. pol. 1927–20–520.

91 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 48. sz. 89.

92 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 114–206; Nemes i.m. 88–99; Juhász i.m. 119–20.

93 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 103. sz. 173–78; Nemes i.m. 99–108; Juhász i.m. 125–26; OL Küm. res. pol.

94 (Megjegyzés - Popup)

König Antal: A Heimwehr múltja, jelene és jövője. Magyar Szemle 1929, VII, 266.

95 (Megjegyzés - Popup)

Nemes i.m. 124–25.

96 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 121. sz. 201. A Heimwehr-ügyre lásd L. Kerekes: Akten zu den geheimen Verbindungen zwischen der Bethlen-Regierung und der österreichischen Heimwehrebewegung. Acta Historica 1965, tomus XI, Nr. 1–4, 299–339; továbbá Kerekes Lajos: Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom (1920–1930), Történelmi Szemle 1961, 199–216.

97 (Megjegyzés - Popup)

Nemes i.m. 126–27.

98 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV, 121. Sz. 199–201.

99 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 124. sz. 206–07.

100 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 126/a sz. 209–210; Nemes i.m. 128–29.

101 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 126/c sz. 211–12; Nemes i.m. 129–30.

102 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV, 126/b sz. 211.

103 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 129. sz. 214; Nemes i.m. 130–31.

104 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 130. sz. 215.

105 (Megjegyzés - Popup)

Iratok IV. 131. sz. 216; Nemes i.m. 130–31.

106 (Megjegyzés - Popup)

A négy és egynegyed évszázados fennállás nem igazolt (Mollay Károly jegyzete).

107 (Megjegyzés - Popup)

Elhangzott a LFMK-ban 1982. okt. 1-én.

108 (Megjegyzés - Popup)

A reformált város első „korszerű” iskolája kétségkívül az emlegetett kis latin iskola volt. Színvonalára jellemző, hogy tanulói a nyugati főiskolákon folytathatták tanulmányaikat. Vö. Müllner Mátyás: A soproni ev. főtanoda története a soproni ev. gyülekezet nevezetesebb eseményeivel együtt. Sopronban, 1857. 3–34. lap, és Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Sopron, 1907.

109 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 14.

110 (Megjegyzés - Popup)

Finánczy Elek: A közoktatás Mária Terézia korában. Bp. é. n. I. 203.; Payr i.m. 23.

111 (Megjegyzés - Popup)

Kovács Sándor: A soproni Magyar Társaság története. Sopron, 1890.

112 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 39.

113 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 58.

114 (Megjegyzés - Popup)

Payr i.m. 60.

115 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila: A soproni Berzsenyi Dániel Gimnázium fennállásának 425. évfordulójára rendezett iskolatörténeti kiállítás forgatókönyve (Kézirat, 1982.). Soproni Liszt Ferenc Múzeum Helytörténeti Adattárában 672–82. ltsz.

116 (Megjegyzés - Popup)

Környei i.m.

117 (Megjegyzés - Popup)

Elhangzott 1982. okt. 2-án a Berzsenyi gimnázium előtt. Az emléktáblára még visszatérünk.

118 (Megjegyzés - Popup)

Baradlai János: A magyarországi gyógyszerészet története Bp., 1930, 364.

119 (Megjegyzés - Popup)

A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye. Sopron, 1968, 21.

120 (Megjegyzés - Popup)

Borsa Gedeon: Egy soproni patika nyomtatott hirdetése 1730 tájáról. SSz. 1965, 377–379.

121 (Megjegyzés - Popup)

Thirring Gusztáv: Sopron házai és tulajdonosai 1734–1939. Sopron, 1941.

122 (Megjegyzés - Popup)

A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye. Sopron, 1968, 21.

123 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. Sz. VI. 895.

124 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. VI. 900.

125 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Adókönyv 1844/45.

126 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. VI. 909.

127 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. XXV. 14 987.

128 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. VI. 1332. A (: :) jel zárójel az eredetiben, ( )-ek a szerző kiegészítései.

129 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. XXV. 16 142.

130 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. XXV. 20 820.

131 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. XXIV. 8256.

132 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2 sz. V. 18 525.

133 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. V. 18 635.

134 (Megjegyzés - Popup)

Magyarországi Gyógyszerész Egyesület soproni kerületének jegyzőkönyve (Kézirat Nikolics Károly tulajdonában).

135 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. V. 18 948.

136 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Jéhn kutatódoboz.

137 (Megjegyzés - Popup)

Soproni polgármesteri jelentések 1887. 51.

138 (Megjegyzés - Popup)

Kurt Ryslavý: Materialien zur Geschichte der Apotheken und Apotheker im Burgenland. Eisenstadt, 1979, 230. (Burgenländische Forschungen Heft 68).

139 (Megjegyzés - Popup)

Soproni polgármesteri jelentések 1893, 58.

140 (Megjegyzés - Popup)

Soproni polgármesteri jelentések 1894, 64.

141 (Megjegyzés - Popup)

A soproni múzeum gyógyszerészeti gyűjteménye. Sopron, 1968, 26.

142 (Megjegyzés - Popup)

Soproni polgármesteri jelentések 1893, 58.

143 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal Gyógyszervizsgálati jegyzőkönyv 1944.

144 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal Gyógyszervizsgálati jegyzőkönyv 1944.

145 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal 1944.

146 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal 1945.

147 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal 1947.

148 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Sopron Város Tisztifőorvosi Hivatal IV. B. 1406. 3.

149 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre: Értelmiségi fiatalok névtelen irodalmi köre. SSz. 1967, 61–64.

150 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Városi Tanács 3275–15–4/1951. L. sz. Véghatározat.

151 (Megjegyzés - Popup)

A hangversenyt a soproni Liszt Ferenc Szimfonikus Zenekarból alakított kamarazenekar adta. A Zeneiskola Kamarakórusa francia, angol, német karácsonyi dalokat énekelt. Közreműködött még: Szentgyörgyi Kálmán (orgona). Jancsovics Antal és Kovács Sándor vezényeltek.

152 (Megjegyzés - Popup)

Énekelték: Kodály 150. genfi zsoltárát, Első olasz madrigálját; Bartók: Bánat, Jóságigigéző c. karműveit, Sugár Rezső: Marasztalás c. kompozícióját.

153 (Megjegyzés - Popup)

Palestrina: Hűség; Kodály: Első olasz madrigál; Bartók: Bánat, Jóságigéző; Sugár: Marasztalás; Liszt: Áradj, tiszta napsugár c. kórusműveit dalolták (vö. még Rádió- és Televízióújság 1971. január 3.).

154 (Megjegyzés - Popup)

Liszt: Tantum ergo, Hajnalpír, Ébred a május, Áradj, tiszta napsugár, Weimari népdal.

155 (Megjegyzés - Popup)

A szereplés időpontja ma már ismeretlen. A rádió ismertető szövegét, meg az egyes műsorszámokat hangszalag őrzi, ez a karnagy tulajdona.

156 (Megjegyzés - Popup)

A kórust ezúttal is Kovács Sándor vezényelte, zongorakísérő Bencsik Erzsébet tanárnő volt.

157 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1971. V. 9.

158 (Megjegyzés - Popup)

Kodály: Villó, Ave Maria; Bartók: Jóságigéző; Bárdos: Magos a rutafa; Liszt: Weimari népdal, Vidáman, játszva üzzük a bút.

159 (Megjegyzés - Popup)

Rauch: Ébred a május; Liszt: Vidáman, játszva...; Kodály: Villó; Halmos László: Fiatal életek indulója.

160 (Megjegyzés - Popup)

A hangszalag, amiről ez a részlet való, Kovács Sándor tulajdona.

161 (Megjegyzés - Popup)

Műsoruk: Első olasz madrigál, Ave Maria, Hegyi éjszakák I., Pange lingua (együtt a soproni pedagógus énekkarral), Villó, Pünkösödölő, A magyarokhoz (összkar).

162 (Megjegyzés - Popup)

Műsoruk: Rauch: Ébred a május; Decsényi: Altató; Kodály: Első olasz madrigál, Ave Maria, Pünkösödölő.

163 (Megjegyzés - Popup)

A Leánykar előadta: Kodály Első olasz madrigálját; Decsényi Két tavaszi énekét (Jankovich Ferenc és Kótzsián Katalin verseire). Rádió és Televízióújság, 1972. IX. 18–24.

164 (Megjegyzés - Popup)

A csornai rendezvény kétnapos volt. A Leánykar 9-én szerepelt, Kodály-műveket adott elő (Első olasz

madrigál, Ave Maria, Gólya nóta, Egyetem-begyetem, Villó, Pünkösdlő. Kisalföld, 1972. XII. 13.).

165 (Megjegyzés - Popup)

Első olasz madrigál, Ave Maria, Gólya nóta, Villó, Pünkösdlő (korábbi csornai műsorszámait ismételték).

166 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1973. I. 29–II. 4. Rauch: Ébred a május; Decsényi: Altató; Kodály: Ave Maria c. szerzeményei szerepeltek.

167 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1973. III. 22.

168 (Megjegyzés - Popup)

Puer natus, Nil canitur iucundis, Jesu chare, matris nate. Ave Jesu carissime, Dulcis Jesu, Dormi Jesu dulcissime.

169 (Megjegyzés - Popup)

Monteverdi: O Domine; Lotti: Vere languores nostros; Carissimi: Légy boldog; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Rauch: Artemisz búcsúja; Pordenon: Szép hölgy, a kakukk szól; Vecchi: Bárcsak víg tücsök lennék; Rimszkij-Korszakov: Aranyfelhő; Schumann: Lennék csak víg madár; Mendelssohn: Őszi dal; Bartók: Tavasz; Decsényi: Altató; Karai: Estéli nótázás.

170 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1974. IV. 24.

171 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1974. VII. 4.

172 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1974. VI. 10–16. Műsor: Rauch: Artemisz búcsúja, Virágének; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Bartók: Tavasz; Decsényi: Altató.

173 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos–Sztankó: Liszt Ferenc; Bárdos–Nádasdy: Tünde nóta; Bárdos–G. Rodari–Radó Lili: Micsoda ünnep!

174 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1975. II. 17–23. Műsor: Bárdos–Nádasdy: Tünde nóta; Bárdos–Sztankó: Liszt Ferenc; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Decsényi–Weöres: Két kis kórusmű (Altatódal, Pletykázó asszonyok).

175 (Megjegyzés - Popup)

Közreműködött: Kovács Zoltán (ének), Halmos Erika (zongora), zongorán kísért: Bencsik Erzsébet; vezényeltek: Jancsovcics Antal, Kovács Sándor. A műsor: Hagiús: A munka dicsérete; East: Szép tavasz idején; Vecchi: A tarka madár; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Britten: Még sosem nyílott, Oly kicsi ő, Bölcsődal, Hála légyen; Bárdos: Tünde nóta, Liszt Ferenc, Micsoda ünnep!; Balázs Árpád: Búcsú, Táncnóta; Decsényi: Altatódal, Pletykázó asszonyok.

176 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1975. VII. 21–27. Műsor: Vecchi: A tarka madár; Bárdos: Tünde nóta; Balázs: Két leánykar, Britten. Még sosem nyílott, Oly kicsi ő.

177 (Megjegyzés - Popup)

„KOTA” 1975. 6. szám.

178 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos: Liszt Ferenc; Liszt: Weimari népdal.

179 (Megjegyzés - Popup)

Műsoruk: Elsbeth: Társak, most szálljon a dal; Hagiús: A muzsika dicsérete; Clemens non Papa: Most búcsút ints; Rauch: Honvág; Vecchi: A tarka madár; East: Szép tavasz idején; Giardini: Éljenek a víg nők; Schubert: Májusi dal; Schumann: Lennék csak víg madár; Tavasz üdvözet; Liszt: Weimari népdal; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Bárdos: Liszt Ferenc, Tünde nóta; Halmos László: Fiatal életek indulója; Balázs: Két leánykar; Decsényi: Remény.

180 (Megjegyzés - Popup)

Bárdos: Liszt Ferenc; Rauch: Honvág; Somorjai József: Trubadur mollban; Daróczi Bárdos Tamás: Üszküdera.

181 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1976. III. 21. A hallott Liszt-karművek: Áradj, tiszta napsugár, kórusrészlet a Szent Erzsébet legendájából, Tantum ergo, Weimari népdal, Üzenet, vidáman, játszva üzzük a bút.

182 (Megjegyzés - Popup)

Műsor: Rauch: Tavasz; Liszt: Áradj, tiszta napsugár, Üzenet; Balázs: Két rózsaeének; Pásztai Miklós: Lakodalmi rigmusok.

183 (Megjegyzés - Popup)

Műsor: Bartók: Tavasz; Kocsár: Most már örülj, szívem; Sztravinszkij: Négy orosz népdal.

184 (Megjegyzés - Popup)

Közreműködött még: Kiss Veronika, Pintér Ferenc, Keönch Boldizsár; mind a hárman szólót énekeltek.

185 (Megjegyzés - Popup)

Martsa István „Lány hegedűvel” szobrát avatták fel a Művelődési Központ előtt.

186 (Megjegyzés - Popup)

„Soproni muzsika a XVIII. században” címmel állították össze műsorukat: Rauch: Musicalisches Stammbüchlein (részletek), Esterházy Pál „Harmonia coelestis” (részletek), Farsang Árpád: Három XVII. századi ének (soproni bemutató!).

187 (Megjegyzés - Popup)

Szólisták voltak: Pászthy Júlia (ének), Keönch Boldizsár (ének), Pintér Ferenc (ének), A hangverseny első részében Beethoven V. szimfóniáját vezényelte Jancsovics Antal. Az „Orfeusz és Euridice” J. Haydn utolsó operájának, az Orfeonak még a szerző által készített, hangversenyszerű előadásra alkalmas változata, amely az Orfeusz-mondának csak egyetlen epizódját örökítette meg: amikor Orfeusz másodszer, véglegesen elveszti kedvesét.

188 (Megjegyzés - Popup)

Műsor: Rauch: Tavasz; Farsang; Három XVII. századi ének; Karai: Áldalak búval, vigalommal; Pásztai: Lakodalmi rigmusok.

189 (Megjegyzés - Popup)

Rauch: Tavasz, Menyasszonydicsérő; Esterházy Pál: Harmonia coelestis (részletek); Farsang: Három XVII. századi ének; J. Haydn: Orfeusz és Euridice (két részlet: Vihar, Jöjj, szeretett Orfeo); Liszt: Tantum ergo, Hullámzó tengeren; Bartók: Madárdal, Leánykérő; Kodály: Második olasz madrigál, Vízkereszt; Pásztai: Csendes erecske, Változat, Csend, utolsó ének (Garcia Lorca verseire); Karai: Áldalak búval, vigalommal; Farkas Ferenc: Hajdútánc; Ligeti: Négy lakodalmi tánc.

190 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1977. IV. 29.

191 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1978. IV. 7. 5.

192 (Megjegyzés - Popup)

Rauch-kórusművek; Farsang: Három XVII. századi ének; részletek a Harmonia coelestisből; Szokolay: Újévi kánta.

193 (Megjegyzés - Popup)

„KOTA” 1978. 9. szám.

194 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1978. XII. 7. Műsor: Kodály két olasz madrigálja; J. Jeep: Hozzád fűztél; Rauch: Tavasz, Menyasszonydicsérő; hat tétel a „Harmonia coelestis” karácsonyi kantátáiból; Mendelssohn: Őszi dal, Lennék csak víg madár; Gárdonyi Zoltán: Jer bé violám; Szokolay: Újévi kánta.

195 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1979. IV. 27. Műsor: Kodály: Olasz madrigál; Liszt: Hullámzó tengeren; Sugár: Hajnalcsalogány, Boldog ének; Szokolay: Újévi kánta (zárókórus).

196 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1979. VII. 11; „KOTA” 1979. 9. szám. Műsor: Rauch: Hajnalhívogató; Michael Haydn: Laudate pueri; Liszt: Angyalok kara a Szent Erzsébet legendájából; Kodály: Negyedik olasz madrigál; Fasang: Nap (soproni bemutató!); Bárdos: Tünde nóta.

197 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1979. X. 6. Vas Népe, 1979. X. 10.

198 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1979. XII. 14.

199 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1980. V. 18. 5.

200 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1981. 1. sz.; Kisalföld, 1981. I. 8. Műsor: Kodály: Ave Maria, Negyedik olasz madrigál, Nagyszalontai köszöntő; Bartók: Tavasz; Ligeti: Négy lakodalmi tánc.

201 (Megjegyzés - Popup)

Hangversenyükön föllépett még a Soproni Barokk Kvartett, közreműködtek ezenkívül zeneiskolai tanárok. A kórus műsora: Lassus: Magnum Opus Musicum (két részlet); Rossi: Már álmodj; Pászti: Regnart villanellaja; Rauch: Négy madrigál; Mendelssohn: Motetta (soproni bemutató!); M. Haydn: Laudate pueri Dominum; Liszt: O salutaris hostia; Bartók: Keserves, Isten veled!, Leánykérő; Kodály: Vízkereszt; Bárdos: Berényi csokor (soproni bemutató!); Decsényi: Altató, Pletykázó asszonyok.

202 (Megjegyzés - Popup)

Rádió és Televízióújság, 1981. X. 5–11.

203 (Megjegyzés - Popup)

Kisalföld, 1981. XI. 15.

204 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a „Sopron város művészeti életének helyzete, továbbfejlesztésének feladatai” című előterjesztést, amely az 1981. október 7-i végrehajtó bizottsági ülésre készült.

205 (Megjegyzés - Popup)

Fábján Lajos: Parragi György 1902–1963. SSz. 1963, 380–382 (Parragi fényképével).

206 (Megjegyzés - Popup)

EFE Közp. Irattára 1346/1922.

207 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Soproni virág egy baranyai kislány sírjára. Sopronvármegye (a továbbiakban: Svm.), 1925. szeptember 25.

208 (Megjegyzés - Popup)

A soproni főiskolai hallgatók politikai állásfoglalásának és akkori lelki világának megértéséhez lásd: Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmai a két világháború között 1919–1945. Sopron, 1975. (SSz. kiadványai, Új sorozat, 8. sz.) 188–189.

209 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Mikor Sopronban őszi eső esik. Svm. 1924. október 5.

210 (Megjegyzés - Popup)

Hiller i.m. 113–127.

211 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György beszédét lásd: S. F.: Ötven pisai olasz egyetemi hallgató Sopronban. Svm.

212 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Beköszöntő. Lila Zongora, 1923. december 15. Vö.: Herpay Imre (szerk.) Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián. Sopron, 1969, 158–159; Parragi György: Kalabay Dezső 1883–1934. Svm. 1934. augusztus 25; Hiller i.m. 125.

213 (Megjegyzés - Popup)

Egy soproni adventista csodálatos megtérése, melyben Ferenc József órája és egy brennbergi bányász játszik főszerepet. Svm. 1927. január 30.

214 (Megjegyzés - Popup)

Ebben az időszakban Parragi nagyon gyakran az orosz irodalommal példálózik, összeveti alakjait a magyar paraszti írókkal. Lásd a következő jegyzetet is! Svm. 1925. október 28.

215 (Megjegyzés - Popup)

Árendába vett gyerek. Svm. 1925. október 23; Az én halottaknapom. Svm. 1925. november 5; Mikor a soproni gesztenyefák virágoznak. Svm. 1927. július 5; Október délutáni séta halott városokban. Katonatemető, amelybe évek óta nem vittek virágot. Soproni licista, aki egy orosz asszony helyett hullatja könnyeit egy bánfalvi sír fölött. Svm. 1926. október 24; A soproni rendőrség elfogta a püski vámmórparancsnokság betörőjét. Svm. 1926. november 28; Találkozás egy gyilkossal, ki karácsonyfát visz haza a hét gyerekének. Svm. 1926. december 21; Meghalt Márianosztrán a löcsi asszonyharamia, aki öt évre volt ítélve. Svm. 1926. december 16; Egy soproni közhonvéd vigasztalan szerelme és öngyilkossági kísérlete egy várkerületi pincében. Svm. 1926. december 19; Bonyodalom tizenkét meztelen szellemtáncos körül. Svm. 1927. február 11; Mikor egy könnyelmű soproni főiskolásra bízzák a végrehajtást. Svm. 1927. február 26; Öthónapi fogházra ítelt a soproni törvényszék egy előkelő származású volt tüzerfőhadnagyot sorozatos csalásokért. Svm. 1927. január 27; Ember a háttérben... Svm. 1927. január 20; A falu leggazdagabb leányának szerelme és keserves bűnhődése. Svm. 1927. január 1; A sopronmegyei falu karácsonyvárása és karácsonya. Svm. 1927. december 26; Aratás után is gondfelhők borítják a sopronmegyei falu egét. Svm. 1933. szeptember 3., december 8.

216 (Megjegyzés - Popup)

Egy orvos tragédiája (Szilvási Gyula dr. halálára.). Svm. 1937. december 28. Vö. még Csatkai Endre: Ssz. 1955, 3–4, sz. 105–113; Varga Lajos: Ssz. 1957, 145–151.

217 (Megjegyzés - Popup)

Egy kapuvári fiatalember heteken át utazott birodalmakon, óceánokon át, hogy egyetlen estét édesanyja társaságában töltsön. Svm. 1927. január 9. Török Lukács szerepéről a Tanácsköztársaság alatt. Faragó Sándor: Kapuvár munkásmozgalmá 1919. augusztus 1–1945. Győr, 1981, 21, 57.

218 (Megjegyzés - Popup)

Találkozás egy pálos-baráttal a sopron–bánfalvi havas úton. A magyarországi pálos rend perjelje Sopronban. Svm. 1926. január 23; A soproni Kurucdombtól a Tóalmi erdőig több kilométeres földalatti sziklába vájt folyosó húzódik. Svm. 1926. augusztus 5; Soproni főiskolások több kilométeres sziklába vájt alagútra bukkantak a rákosi erdőben. Svm. 1926. június 23; A bánfalva–soproni alagút nyomán. A páloskolostor környékének titokzatosságai. Svm. 1924. augusztus 15; Kápolna, mely a rákosi Fertő medrében áll. Svm. 1926. december 26; Nyugatmagyarország tragédiája nyomán Liszt Ferenc doborjáni szülőházában. Soproni Hirlap. 1925. augusztus 15.

219 (Megjegyzés - Popup)

Ezüstlakodalom, Altona? Svm. 1925. november 11.

220 (Megjegyzés - Popup)

Megöltem egy embert. Baló Elemér és Hegyi Rózsi vendégszereplése a fiatal Rostand háborúellenes drámájában. Svm. 1982. április 6; Irodalmi színházi esték Sopronban. Svm. április 6.

221 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István: Vándor Sándor emléke Sopronban. SSz. 1968, 164–168.

222 (Megjegyzés - Popup)

Irodalmi matiné a városházán. Svm. 1927. április 26; Bonyodalmak Dohnányinak egy soproni hangversenye körül. Svm. 1928. október 5; Egy óra a halott Jászai Mari rábatamási otthonában. Svm. 1927. április 17. Becht Rezsőről: Egy soproni író az Edda-dalok szigetén. Svm. 1937. november 30.

223 (Megjegyzés - Popup)

Irodalmi matiné a városházán. Svm. 1927. április 26; Bonyodalmak Dohnányinak egy soproni hangversenye körül. Svm. 1928. október 5; Egy óra a halott Jászai Mari rábatamási otthonában. Svm. 1927. április 17. Becht Rezsőről: Egy soproni író az Edda-dalok szigetén. Svm. 1937. november 30.

224 (Megjegyzés - Popup)

A soproni Bicsérdysták Ceylonba akarnak kivándorolni. Svm. 1926. március 18; Két soproni főorvos háború utáni örületnek mondja a bicsérdyzust. Svm. 1926. április 17., május 23.

225 (Megjegyzés - Popup)

Ma kezdődnek a soproni erdősznapok. Svm. 1926. július 7; (Csatkar Endrével közösen): Az Országos Erdészeti Egyesület soproni közgyűlése. Svm. 1926. július 8; A soproni orsz. erdősznapok folytatása az erdőben. Svm. 1926. július 9. – Vö. még Mit nyer Sopron dr. Herrmann Miksával? Svm. 1926. november 21.

226 (Megjegyzés - Popup)

Látogatás Csipkerózsika beteg ágyánál ködös téli délutánon. Svm. 1927. december 4; Sopron felébred... Svm. 1924. június 6; Bolyongás hónymokon a tavasz után. Svm. 1929. február 19. Az akkori soproni életről: Hazajött Amerikából a „cigányherceg”. Svm. 1927. július 6; A „hercegnő” és a „gróf” egy soproni étteremben. Svm. 1927. július 9.

227 (Megjegyzés - Popup)

Mit látott két berlini diák Sopronban a németek „elnyomatásáról”? Svm. 1927. szept. 7.

228 (Megjegyzés - Popup)

Beszélgetés az Ilona-aknán kecskét őrző bányászgyerekekkel, akik a határtól két lépésre nem is ismerik a „Sopron” nevet. Svm. 1933. augusztus 11.

229 (Megjegyzés - Popup)

Hiller i.m. 178.

230 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Frankl Pál–Parragi György: Magyar szemmel a Rajnavidéken. Sopron, 1928, Rábaközi nyomda. 7, és 73; Svm. 1928. október 5., 13., 19; 1928. július 25.

231 (Megjegyzés - Popup)

Mauthauseni fogságáról, ottani karitatív tevékenységéről részletesebben Domokos József: Innen és túl az óperencián. Bp., 1977, 215–218, 234, 281, 293.

232 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Mauthausen. Bp., 1945, 9, 45, 46.

233 (Megjegyzés - Popup)

Parragi György: Fasizmus frakkban és mundérban. Bp., 1960, 145–168.

234 (Megjegyzés - Popup)

Parragi a „Sopronvármegye” szerkesztői székéből került Budapestre a Magyar Nemzet meghívására. Elsőként írt ebben az időben Sopron bajairól és megújulásáról.

235 (Megjegyzés - Popup)

Sopron élni akar. Magyar Nemzet, 1954. október 8.

236 (Megjegyzés - Popup)

Sopron a középkor végén. SSz. 1956, 31–42.

237 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső: Horváth József, az ember és a festő. SSz. 1961, 269–278; Sebestyén Ferenc: Emlékezés Horváth Józsefre. SSz. 1961, 278–280; Gáspárdy Sándor: Megemlékezés Horváth Józsefről. SSz. 1961, 372–376.

238 (Megjegyzés - Popup)

Augusztinovicz Elemér: Horváth József (1900–1979). SSz. 1980, 83–85.

239 (Megjegyzés - Popup)

Domonkos Ottó: Csatkai Endre (1896–1970). SSz. 1970, 273–276; Zádor Anna: Csatkai Endre művészettörténeti munkássága. SSz. 1970, 194–200; Környei Attila: A helytörténész Csatkai Endre. SSz. 1971, 59–75, 145–165.